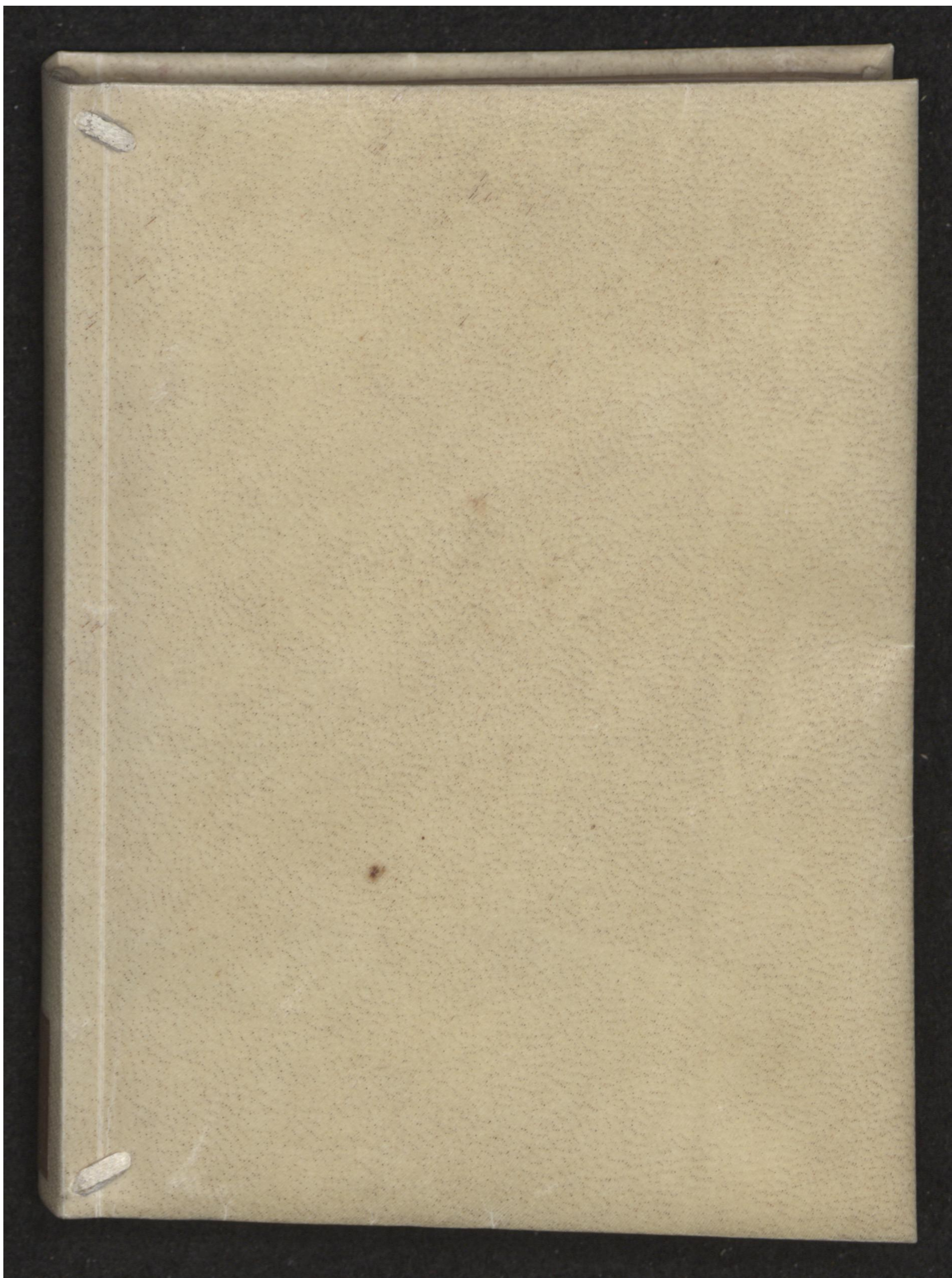

1
6
499

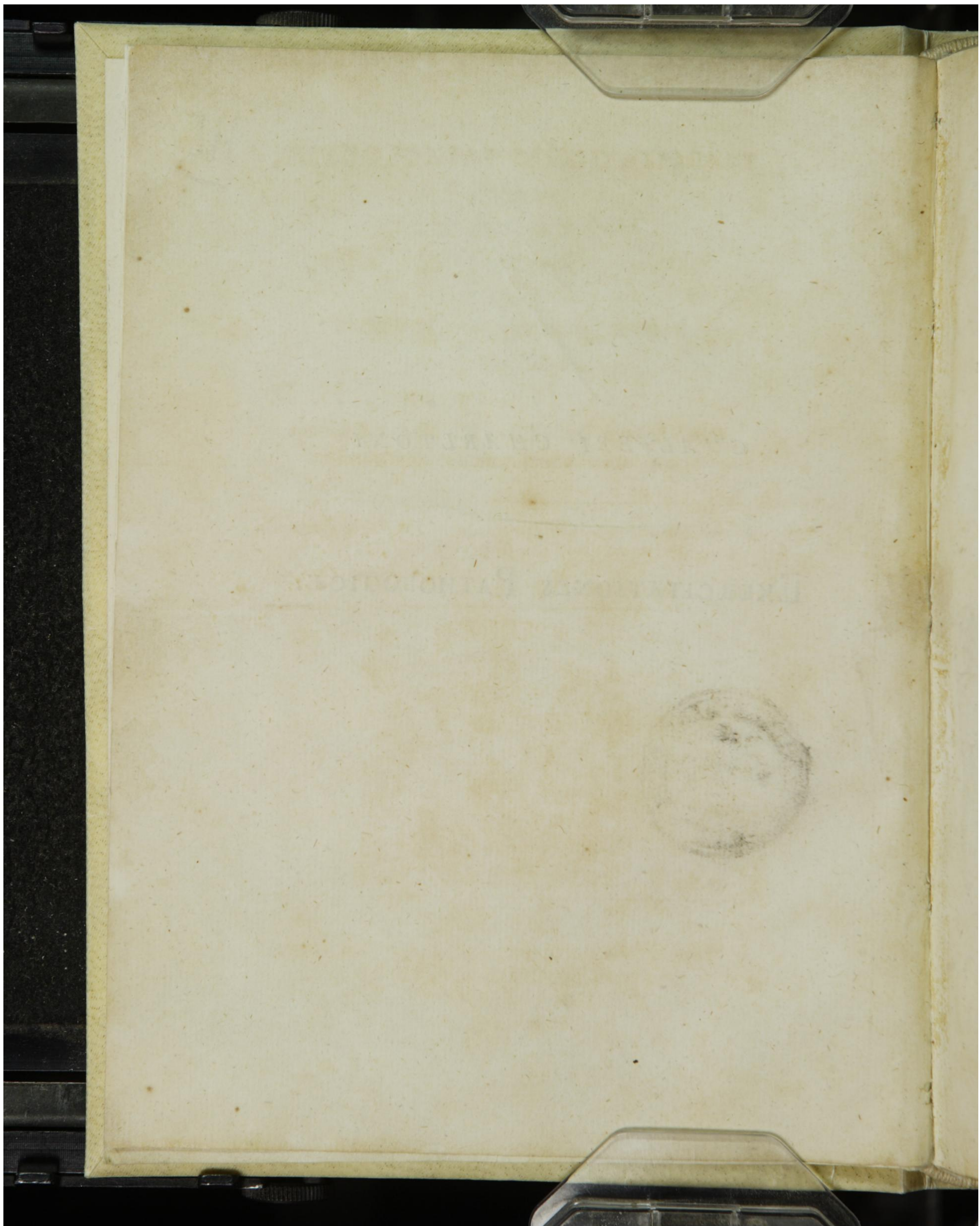

II

GVALTERI CHARLTONI

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ.

III

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ,

in quibus

Morborum penè omnium

Natura, *Generatio*, & *Caussæ*,

ex

Novis *Anatomicorum* inventis

sedulò inquiruntur.

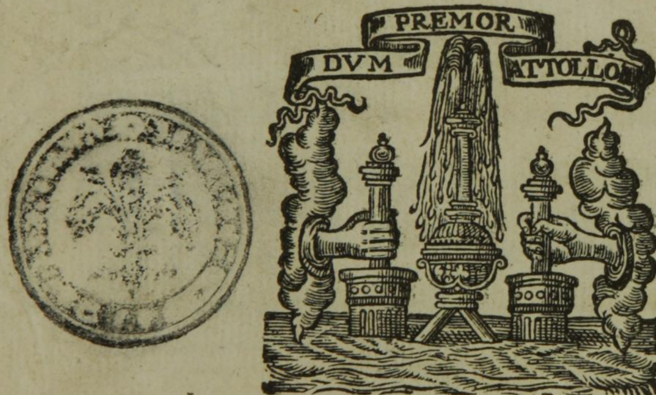
â GUALTERO CHARLTONO, M. D.

Caroli I. olim, hodie *Caroli* II. Magnæ *Britanniæ*

Monarcharum inclytissimorum Medico Ordinario.

Etiamsi omnia â veteribus inventa sunt: hoc semper novum erit, Usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio.

Senec. Epist. 64.

LONDINI,

Typis *THO. NEWCOMB*, Prostant autem

venales apud *Joh. Martin*, *Jac. Allestry*, &

Tho. Dicas, ad insigne Campanæ

in Cœmiterio D. *Pauli*.

CIↃ IↃC LXI.

Serenissimo & Potentissimo
PRINCIPI,
CAROLO II.
Britanniarum Monarchæ inclyto,
Domino suo Clementissimo,
GUALTER CHARLTON
Imperii pacisq; æternitatem precatur.

Rat olim tempus, REX AUGUSTISSIME, idq; nec Scientiarum ruditate quidem, nec barbarie Morum infame, Litteris verùm & Humanitate florentissimum; quo *Medicina* (una ex omnibus

Artibus Deorum munere & indulgentia singulari Hominibus concessa) tantæ dignitatis habebatur, ut non abjectæ sortis homines, sed præstantissimi & summi quiq; Viri eam ardenter excolerent: Principes videlicet, Reges, Monarchæ, & Deorum Filii vulgo existimati; & qui tales non censebantur, vel hoc ipso divinos sibi consequebantur honores, ac si Mortalium reliquorum conditionem longissimo intervallo superassent. Nec prorsus immeritò sane; *Eam* enim, Liberales inter Artes, origine antiquissimam, Inventorum suorum splendore ornatissimam, Cultorum gloria illustrissimam, Imperatorum Regumq; ornamentis clarissimam, Methodi accuratione & certitudine De-

Demonſtrationum admirabiliſsimam, mortalibus deniq; cunctis non ſolùm maximè neceſſariam, verùm etiam utiliſsimam eſſe; nemo, opinor, niſi politioris diſciplinæ prorſum expers, unquam inficiabitur. Hinc Doctrina hæc, prælonga annorum ſerie, in familiis Regum conſervata fuit, & propagata. Hinc in Deorum numerum retulit Antiquitas non illos modò, qui ipſam primi invenerunt; verùm omnes etiam alios, quicunq; præclaro invento aliquo eandem auxiſſent, melioremq; reddidiſſent. Hincq; *Alexander Magnus* (ut de *Oſiride*, *Oro*, hoc eſt *Apolline*, *Serapi*, *Ægypti* Regibus; de *Zoroaſtro*, Magia ſceptroq; Bactrianorum percelebri, inter

vetuſtiſsimos: deq; *Mithridate*, *Gentio*, *Lyſimacho*, inter poſt natos, nunc ſileam) â *Plutarcho* fertur, adeo Medicinæ ſtudiis ſedulò animum, ſuaſore *Ariſtotele*, adjeciſſe, in eaq; tantopere profeciſſe; ut Procerum ſuorum nonnullis pharmaca feliciter propinaverit.

Deinde, hodie etiam Reges, maximè *Tui* ſimiles (ſaltem ſi qui tales ſint) gloriæ haud minus Sibi è ſtudio Sapientiæ (quam â Medicinæ cultu primus ſejunxit *Hippocrates*, ab *Æſculapio* Magno utrinq; oriundus) quàm â præfulgido Diadematum ſuorum ſplendore, accedere poſſe, facilline concedent: Nec erga ſacram

Horum

Horum Majeſtatem debitæ reverentiæ quicquam detraxerit is, qui Ipſos Rerumpublicarum *Archiatros*, haud multùm indecenti Metaphora, nuncupaverit. *Hi* ſiquidem omnes imperii legumq; nervos in hoc præcipuè tenent & intendunt, ut Civium, *Malorum* quidem audaciæ, inſaniæ, libidini, licentiæ, ſacrorum violationibus, in ſociorum jura uſurpationibus, conſpirationibus in capita ſuperiorum, aliiſq; conſimilis perniciei vitiis atq; ſceleribus, unde de optimo ſanitatis ſtatu dejici poſsit *Corpus Politicum*, fræna injiciendo: *Bonorum* verò virtutibus contrariis benignè favendo; publicæ Societatis pacem ſartam tectam tueantur & conſervent. Eſtq; pro-

fectò tam genuina, tamq; conſpicua *Medicos* inter atq; *Politicos* Aphoriſmos analogia; ut *Horum* uſus ac rationes non aliunde quàm ex *Illorum* principiis phyſicis, & experientiis primitùs deductæ videantur. Adeo ut eo minus in Sacratam Majeſtatem Tuam, NOBILISSIME REGUM, peccaſſe videar; dum *Exercitationes* has meas, in Artis Apollineæ augmentum & illuſtrationem (penè dixiſſem & reformationem) conſcriptas, juriſq; publici factas, AUGUSTISSIMO TUO NOMINI, devotione confiteor ambitioſâ, ea tamen qua decet animi ſubmiſsione, conſecrare auſus ſum: id ſcilicet perſpiciens, in graviſsimis TE Regni occupationibus leviora non aſpernari.

Quippe,

Quippe, in rerum universitate nil tam *sublime* est, quod â vastissimo *Tuo Intellectu* non comprehendatur: Tam *Humile* nil, ut *Curiositatem* Tuam effugiat.

At verò, non fuit Argumenti, quod in hoc Opere teritur, dignitas; quæ ipsum, ut se Conspectui *Tuo* fulgentissimo sisteret, sola animavit: habet equidem & alia, eaq; longe nobiliora, quibus hanc ambitionem suam innocentiùs debeat; Eximias scilicet, & ad Divinitatis usq; exemplar generosè adspirantes TUAS VIRTUTES, quibus Deos inter Mortales, nedum Homines, in tantum emines, ut TE omnes mirificè colant, admirentur, venerentur. Nempe

REX es, eo *Parente* genitus,

Qui, vel hoſtium confeſsione, ætatis ſuæ ſummus, ſapientiſsimus, pientiſsimùs, chriſtianiſsimus Princeps æternum audire meretur. *Cujus* verè heroico pectori tam candidam Animam infuderat Summum Numen, ut, non ſæculi malitiâ, non hominum moribus æſtimatis, ita cæterorum fidei credidit, ut *Sibi* credi par eſſe ex virtute ſentiebat; nec aliter capi unquam potuit, quàm nimia Sua *Bonitate*. Verbo dicam, *Qui* innocentèr vixit, juſtè regnavit, ſanctè finivit: glorioſiſſimo Martyrio, â proditoribus nefariis, & pluſquam Moloſsicæ feritatis regicidis immanitèr irrogato, cœlis tandem redditus. Tali ſcilicet â Patre ingenerari debuit Tibi virtus, & ad gloriæ ſucceſsionem

cupiditas inſeri. Deinde, boni clementiſq; Principis defuncti memoria, Filio ſucceſſori æternam apud Poteſtates quaſlibet fidem atq; benevolentiam conciliat roboratque.

REX es equidem *Mitiſsimæ* indolis, & ſumma natus *Humanitate*. Unde jam effectum eſt, ut TIBI etſi vel minimùm offendi, quàm delictis ignoſcere difficilius ſit: efficieturq; (ſperandum eſt) deinceps, ut Exemplo Tuo terris oſtendas, quanto melius clementia & beneficiis imperium cuſtodiatur, quàm armis. Potentiam *Tuam* placidè moderaris, tantaq; exerces animi *Lenitate*; ut, quanquam alia magis, alia minus tueri neceſſum ſit, nullam non Reip.

partem

partem tamen ſalutariter, & tanquam *Tui* fovere ac nutrire videaris. Ideoque, non gentilitio more abrepti, non adulatione vana adducti; ſed Paternam, omnibuſque, ceu Liberis, ex æquo conſulentem *Tuam Benevolentiam* ritè agnoſcentes, tituloq; colentes ſumme convenienti, TE *Patrem Patriæ* appellamus. Legibus quidem *Tuis*, & fidelitatis Sacramento arctè vincimur nos ſubditi omnes: at demiſſa *Celſitudine Tua*, acceſſûq; perfacili *Majeſtate* arctius adhuc ſe devinctos ſentiunt atq; fatentur, quî aliàs ſunt Liberrimi. Hinc ſub ſuaviſſimo *Sceptri Tui* dominio degere exoptant vel iſti, quibus Majorum claritudine in Gentes proprias imperitandi jus eſt: Le-

gatique,

gatique, â Te ſemel in gratiæ amplexus excepti, non niſi invitiſſimè ad Dominos ſuos redeunt; hîc, ſi non præſidii, at ſolatii tamen plus ſibi ſperantes, quàm in patria. Non tam expectas æqua *Tuorum* vota, quàm prævenis: quoſque, ſeu Exteri ſint, ſeu è numero Civium, ad *Magnificentiam Tuam* inviſendum invitat Fama, perbenigne admittit *Comitas*, nec triſtes unquam dimittit, niſi hoc nomine, *quia eſt diſcedendum*.

Inſtar veris enim, Vultus ubi Tuus
Affulſit, populo gratior it dies,
Et ſoles melius nitent:

Nec alio animo Rectorem ſuum intuetur populus, quàm ſi *Dii* immortales poteſtatem viſendi ſui facerent.

Rex

Rex es, Quem ea *Ingenii* perſpicacia Optimum Numen finxit; ac (quod feliciſsimum in Rege eſt) iis ſævientis fortunæ caſibus, exilio nimirum, labore, curis, periculis, â pueritia uſq; erudiit exercuitque: ut poſthac infortunii nil, aut *Prudentiæ Tuæ* impervium, aut *Fortitudini* nimium, ingruere poſſe, læto omine vaticinari fas ſit.

Rex es tam *Miti Magnoq;* ſimul animo præditus, ut Severitatem abditam, *Clementiam* in procinctu habeas; nec niſi perrarò punias, rigidè nunquam. *Tua* quidem cauſſa neminem puniſti; ſed

> *Obvia proſternas, proſtrataque, more Leonum,*
> *Deſpicis:*

Aliena autem perpaucos, eoſq;

con-

contumaciæ prorſus deploratæ Maſtigias, & quos ad innocentiam unquam reverſuros nulla ſpes affulſerat. Neq; vel hos puniſſes, niſi (ad inſtar legis) ut pæna paucorum exemplo ad plures tranſiret; aut ut è medio ſublatis malis, ſecuriores cæteri viverent. Quippe *Fortuna Tua* ſublimior eſt, quàm ut Ultionis ſolatio indigeas; generoſiorq; *Animus*, quàm ut eodem delectêris: minimè inſcius nempe, quòd nullum ornamentum Principis faſtigio dignius ſit pulchriuſque, quàm *Civica* illa *Corona*, cum hac Epigraphe, OB CIVES SERVATOS.

REX es, Qui inveteratis & alioquin inſanabilibus *Britanniæ* malis, præſentia *Tua* opem con-

tulisti præsentaneam: *Jovisq;* instar Σωτῆρος, momento composuisti patriam discordiis civilibus penè eversam. Nondum integrè elapsi sunt menses novem, quum oculis obversaretur tristissima facies Reip. quum omnia mœsta essent, turbida & confusa; quumq; miseriarum nostrarum complemento nihil deesse quereremur, præter omnimodam *Gentis* universæ deletionem: at hodie tamen, verso *Regnorum Tuorum* statu, omnia non modò constituta sunt in pacato, ast prosperitate insuper rident, legesq; tam piè sanctèq; observantur, ut placidissima omnes frui pace videamur, nec quicquam nobis ad summam libertatem desit, nisi *pereundi licentia.*

Jam

Jam fides, & pax, & honor, pudorq;
Priscus, & neglecta redire virtus
Audet; apparetq; beata pleno
Copia cornu.

Sub *Tua* rerum administratione nunc viget *Securitas* alta, affluens; viget *Ius*, supra omnem injuriam positum; vigent *Litterarum* studia, & studiorum honores: omnibusque nunc *Civibus Tuis* duplex hæc exprimitur confessio; esse *Felices* nimirum, & nihil jam his accedere bonis posse, nisi ut *perpetua sint.* Magna hæc quidem, REX ILLUSTRISSIME, gesta: sed hæc magna majoribus factis deles. Nam,

REX es, Cujus pientissimum animum *Religionis* cura, deq; puritate cultus divini sollicitudo præ omnibus tangit. Ad hoc vivis,

ad hoc regnas, ad hoc vigilas, ad hoc lucubras. Hincq; factum eſt, quòd paterno avitoq; ſolio licet non ita pridem redditus; patriæ tamen Deum, Deo templa, templis ſacra, ſacris Præſules, Præſulibus dignitates cum ſecuritate jam reddidiſti: nobiliſsimo utiq; Zelo, Prudentia admirabili, felicitate non ſolum poſteris, verùm nobis etiam metipſis, qui ea beamur, fermè incredibili. Quinimmo, quod altiori adhuc admiratione celebrari debet; menſes intra paucos, quà manſuetis conſiliis, quà Regio *Tuo* exemplo, ad ſaniorem, fideiq; Orthodoxæ jam nunc propè conſonam mentem miraculoſè, revocaſti complures vel è *Fanaticis:* qui Αὐτοκέφαλοι, & ſuperſtitionis veſanæ furiis agitati,

tati, ſic Deorum Principumq; arbitros agunt, ut quid utriſq; debeant, non ex Sacroſanctæ Eccleſiæ præceptis, non ex patrio ritu, ſed ſuis ſolummodo ex inſomniis metiri ac ſtatuere ſoleant.

REX es denique, in *Quo* ſic contemplantur omnes *Clementiæ Iuſtitiam*, *Pietatem Fortitudini*, *Modeſtiam Magnanimitati* admirabili hymenæo conjunctas: ut nemo quod TE imitari velit Exemplar, extra TE quærat.

Hæc demum, ILLUSTISSIME REGUM, præcipua ſunt ex incitamentis illis, quæ animum mihi addebant, ut Opuſculum hoc, qualecunq; ſit, ad Sacratiſsimæ *Majeſtatis Tuæ* pedes humillimè provolverem: ceu æternum devotiſ-

ſimi cultus, & duraturi obſequii monimentum. Patere itaque, REX CLEMENTISSIME, innocentem hunc ardentis Zeli effectum, quem Regiarum Excellentiarum in TE enitentium admiratio & amor in pectore meo incendêrunt. Patere, inquam, ut Libellus hic *Regiis Tuis* tholis affigatur ab ſuo Authore; cui in votis nil ſolennius eſt, quam ut *Deus* ter *Opt. Max.* Regum *Rex* ſummus, TIBI Regi ſemper *Auguſto, Magnæ Britanniæ Tuæ* imperium, quod hodie auſpiciis unicè *Tuis* priſtinam in gloriam ac felicitatem denuò reviviſcens, floret vigetque, perpetuò ſoſpitet; ut *Nominis Tui* memoriam rerum gerendarum claritudine conſecret immortalitati; utq; Regnum hoc

Tuum

Tuum Terreſtre non antea Tᴇ relinquere ſinat, quàm in *Cœleſte* ſuum tranſtulerit. Vive uſq; *Britanniarum* Soſpitator, Fidei verè Apoſtolicæ Columen, *Europæ* ſpes, Principum Exemplar, totiuſque generis humani Amor & Delicium.

Londini, ipſis Saturnalibus,
Anno Æræ Chriſti nati
M.DC.LX.

INDEX

INDEX

Exercitationum, quæ in hoc opere continentur.

EXERCITATIO.

Ex-

Exercitatio I.

Sanitas, quid ſit, & in quibus eſſentialiter conſiſtat.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Cur de* Morbi *natura recte inquiſituro, ab eſſentia* Sanitatis *exordiendum.* 2 *Quid intelligendum per* Sanitatem. 3 *Dividitur partium corporis Eucraſia in* Eſſentialem, *&* Accidentariam. 4 *Subdividitur* Accidentaria *in* Naturalem, Vitalem, *&* Animalem. 5 *Quid ſit Eucraſia Accidentaria* Naturalis. 6 *Quid* Temperamentum: 7 *Et* Qualitates *partium* Communes. 8 *Conſtitutio* Vitalis *in* Originalem *dirimitur, &* Participatam. 9 *Originalis* ſubjectum *ſtatuitur eſſe* Spiritus Vitales. 10 *Quænam requirantur ad ejuſdem perfectionem.* 11 *Vitalis* Participatæ *conditiones.* 12 *De Unione ſpirituum vitalium cum partibus ſolidis.* 13 *De Caloris vitalis Excitatione in iiſdem ab illa unione.* 14 *Deque Facultatum Naturalium in partibus ſolidis, ex influxu vitali, Invigoratione ac Exaltatione.* 15 *Explicatur conſtitutio* Animalis, *per hypotheſin duplicem.* 16 *Ad ejus integritatem requiri Spirituum Animalium influxum perennem.* 17 *Quænam ſit* Connexio *inter tres deſcriptas conſtitutiones.* 18 *Et quibus in partibus reperiantur* Conſociatæ. 19 *Duo* Alterationum *genera, quæ partibus ex duplici ſpirituum influxu obveniant, Conſtitutiones eſſe* Medicas, *in quibus ut* Sanitas, *ita pariter &* Morbus *radicatur.*

1. C*ontrariorum* hæc eſt natura & conditio, ut ſub ejuſdem rationis communitate mutuo comprehenſa, ritèque inter ſe comparata, alterum in alterius illuſtrationem reciproce, velutique collatis viribus faciant: Idque potiſſimum contingit, ubi ambo in uno eodemque radicantur ſubjecto, & ubi eſſentia unius ſolummodo in alterius corruptela ſeu depravatione fundatur. Hujus rei *Exemplum* habemus eximium in duobus illis humani corporis *Affectibus* con-

trariis, *Sanitate* nimirum & *Morbo*; quorum Alter *Naturalis* eſt, *Præter naturam* Alter: quorumque poſterior, quàm prioris depravatio quædam & *Anormia*, qua ſubjectum, cui inhæret uterque, indies prolabitur in deterius, nil aliud eſſe videatur. Quamobrem, quo quid *Morbus* ſit, & in quibus integra conſiſtat ejus Eſſentia, clarius intelligamus; æquum ſane eſt, imo vero plane neceſſarium, ut Sanitatis naturam, undeq; eſſentialiter dependeat, prius inveſtigemus. *Rectum* ſiquidem *norma eſt obliqui*, in cunctis; & ubi nobis de naturali perfectòve alicujus rei ſtatu plane conſtiterit, omniaq; quotquot ad ejus integritatem ac perfectionem ſint requiſita, habuerimus ſemel perſpecta: ſi quando contigerit, ut eadem ab illo ſtatu aliquo modo deficiat; ad eorum, in quibus iſtiuſmodi conſiſtit defectus, cognitionem claram, per leges contrarietatis, facillime quidem rectèq; manuducemur.

2. Per *Sanitatem*, igitur, intelligunt unanimiter omnes eum Corporis Humani ſtatum, qui plane Naturalis eſt; ratione cujus Homo aptus eſt ad actiones omnes, quæ humanæ naturæ in integritate ſua conſtitutæ conveniunt, accurate perficiendas; quiq; ab Eucraſia, ſeu debita ſingularum Corporis partium tum conſtitutione, tum ſymmetria, neceſſario dependet.

3. Hæcce autem corporis; partiumq; ejus omnium Conſtitutio Naturalis, duplex eſt, *Eſſentialis* nimirum, & *Accidentalis*; ſive *Propria*, & *Participata*.

cipata. *Prior* ad ipsum corporis, & uniuscujusq; ejus partis τὸ *Esse* simpliciter spectat; ut omnino immobilis sit, sive immutabilis, nec à primo vitæ exordio ad terminum ejus usque extremum tolli possit, sine subjecti interitu. *Posterior* autem respicit corporis tantum τὸ *Bene esse*; ut, respectu totius, variarum capax sit mutationum, tollique possit, citra totius interitum. Dicimus, respectu *Totius*; potest enim & hæc ipsa constitutio Accidentalis esse Essentialis, respectu alicujus partis. Abscisso ex. gr. digito, perit quidem digiti constitutio essentialis; remanet vero interim reliqui corporis. Et hæc utiq; ea est corporis constitutio, in qua, ut Sanitatis, ita pariter & Morbi essentia radicatur: Nequaquam verò Altera; uti vel exinde sit manifestum, quod si Morbus fundaretur in constitutione Essentiali, quæ consistit in indivisibili; tum ex quovis Morbo vel levissimo necessariò consequeretur Mors, contra quàm quotidie cernimus contingere. Verum de hac re expressius, fusiusq; in sequentibus.

4. Interim loci hujus potissimum interest, animadvertamus, Constitutionem hanc corporis Mobilem, sive Accidentariam, haud immeritò dividi posse in *Naturalem*, *Vitalem*, & *Animalem*.

Naturalis, *est propria nativaque uniuscujusque partis dispositio, ei competens absolutè, & sine omni ab aliis partibus dependentia, quoad suum* esse *simpliciter.* Hæc nedum in jam moribundis, ast post omnimodam quoq; Biolychnii extinctionem superest aliquandiu; nec facile quidem disperdi-

tur, donec universi corporis compages, per putredinis, ignis, aliarumq; caussarum violentiorum tyrannidem, fuerit dissoluta. Pro *Accidentali* tamen jure meritoq; possit haberi. Nam, licet insita sit, si respiciamus ad Essentiam; ideoque, nisi post fata, destrui minime queat ex integro: Quoad suum tamen tum *Conservari*, tum *Operari*, adeo â Cordis ac Cerebri influentiis necessariò dependet, ut ignava prorsus, sui muneris oblita, velutiq; emortua jaceat, nisi ab iisdem foveatur continuo, ac exaltetur. Uti ex eo luculenter patet, quod singulæ corporis partes actiones suas naturales modò perfectiori, modò imperfectiori modo exequi assolent, prout liberalius parciusvè irradiantur eis influxibus, qui partim â Corde, partimq; â Cerebro ad eas perenni fluore dimanant: In Lipothymia quinetiam, Syncope, aliisque id genus affectibus cardiacis, ubi eclipsin pro tempore patitur Actinobolismus vitalitatis; mox elanguent eædem, atque torpescunt, veluti genio suo spoliatæ. Idq; de necessitate profecto inevitabili; cum spiritus vitalis, unà cum sanguine â Corde per Arterias in universum corpus perpetuo diffusus, membrorum omnium sit quasi sal & condimentum, quo & â putredine vindicantur, & in actionibus suis ritè obeundis adjuvantur quamplurimum, ac vigorantur.

5. At vero, ut Constitutionis hujus naturam penitius paulo introspiciamus, advertendum porro est, eam haud incongrue describi posse, quod sit *Modus quidam essendi naturalis, partibus corporis insitus,*

situs, iisq; competens, quatenus suis temperamentis, & qualitatibus communibus, sua sufficienti portione, ac dispositione convenienti spirituum insitorum, & sua deniq; justa conformatione continuitateq; prædita, ad actiones naturales (concurrentibus unà tum vitali, tum Animali influxibus) debito modo edendas, apte constituuntur.

6. Per *Temperamentum* partis, heic intelligimus eam Sanitatis partem, quæ in Qualitatum convenienti constitutione consistit: Et per *Qualitates communes*, eas partium sensibilium conditiones varias, quæ ex varia insensibilium particularum illas constituentium modificatione, sive dispositione atq; contextu emergentes, sunt in caussa, ut eædem denominentur Quales, respective ad sensum Hominis. Ex iis autem, quæ in temperie partium corporis humani præcipue considerantur, sunt *Crassities*, *Tenuitas*; *Densitas*, *Raritas*; *Consistentia*, *Fluiditas*; *Tenacitas*, *Friabilitas*; *Tensitas*, *Laxitas*; *Rigiditas*, *Flacciditas*; *Durities*, *Mollities*; *Lævor*, *Asperitas*. Quæ ideo vocantur *Communes*, quia nulli ex quatuor Elementis suppositis proprie adstringuntur & inseparabiliter; uti nec ulli Concretionum primarum ex materia Universali formæ; sed quodammodo expatiantur per corpora omnia, eaq; plus minusve afficiunt.

7. Verum, ut res paullo specialius dicatur, sciendum est in genere, omnes rerum Concretarum Qualitates, ex varia particularum insensibilium, ex quibus illæ constituuntur, tum configuratione, tum inter

inter ſe complexione, neceſſario oriri; quemadmodum â nobis in *Phyſiologia noſtra*, ad *Epicuri* mentem accommodata, fuſe declaratum eſt. Quoad jam dictas autem Qualitates in ſpecie;

Craſſa corporis pars ea eſt, quæ ex craſſioribus, i. e. majoris magnitudinis particulis inſenſibilibus componitur: *Tenuis* vero, quæ ex tenuioribus. Ita Oculorum tunica Amphibleſtroides, ſive Retina, dicitur oſſibus tenuior, eo quod particulis conſtet minutioribus, & diverſo modo complexis.

Denſa eſt, cujus particulæ, ex quibus contexitur, ita ad invicem coarctantur, ut inter ſe perpauca intercipiant ſpatiola inania: *Rara*, inter cujus particulas multum ſpatii intercedit. Sic oſſa dicuntur carnibus denſiora, quoniam particulas ſuas habent in locum redactas anguſtiorem.

Conſiſtens, quæ conflatur ex invicem cohærentibus particulis: *Fluida* vero, cujus particulæ & ſpatiola inania habent intercepta, & diſſociatæ mutuo ſic ſunt, ut facile ſint emobiles inter ſe, ob ſpatiolorum non-reſiſtentiam. Quo ſenſu, Sanguis aliiq; corporis ſucci ſunt partibus ſolidis minus conſiſtentes, quia eorum particulæ ſunt magis â ſe mutuo ſeparatæ, ſive disjunctæ, atq; inanitatis plus intercipiunt.

Tenax, quæ ex hamatis, & quaſi ramoſis, iiſq; ſeſe preſſius contingentibus, particulis contexitur: *Friabilis* contra, cujus particulæ componentes, & mole craſſiores ſunt, & in exiguis tantum punctis ſe mutuo contingunt; quo fit, ut leviori motu ab invicem diſſociatæ, in varias partes diſſiliant, facileq; frangantur. Hoc modo Tendines & Ligamenta oſſibus

ossibus perhibentur minus fragilia, quia suas habent particulas tum mole minutiores, tum connexione arctiori magis firmiter cohærentes.

Tensilis, quæ insigniter protendi ferat, servatâ interim tenacitate suæ substantiæ. Ubi notandum occurrit, quod *Tonus* partium proprie consistit in debito tenore, sive mediocritate inter densitatem & raritatem, duritiem & mollitiem, &c. ideoque dissolvi nequit citra insignem violentiam. *Laxa*, cujus particulæ laxiori modo cohærent. Qua ratione Nervus dicitur tensilior parenchymate Lienis; quòd continuitas ejus inter tendendum difficilius multò disrumpitur.

Rigida, cujus contextura adeo dura est & compacta, ut nec flecti facile possit, nec disrumpi: *Flaccida* vero, quæ aut consistentiam habet in se laxiorem, aut inanitionem aliquam passa, in se quasi subsidit. Cujus rei habemus exemplum in Pene, qui dum erigitur quodammodo riget; exhaustis vero sanguine & spiritibus, quibus tensionem illam debebat, hui! quam cito flaccescit.

Dura, cujus particulæ se mutuo immediatè & plurimis punctis contingentes, firmiter coadunantur, ut ex superficie in se ad tactum non cedat: *Mollis* autem, quæ ob contrariam particularum suarum dispositionem, tactui facile cedit: Sic Caro Musculosa ossibus mollior est, eo quod particulis constat sese minus immediate contingentibus, tactuique proinde cedit in superficie.

Læva, quæ ex particulis ad minimas usque lævigatis compingitur: *Aspera*, è contrario, cujus componentes particulæ sunt asperatæ. Lævor enim &

Asperitas

Aſperitas ſunt *Figuræ* accidentia communia; quarum qualitatum *prior* â ſuperficiei æqualitate profluit, facitq; ut corpus aliquod ab alio facile dilabatur; *Poſterior* autem provenit â ſuperficiei inæqualitate, qua fit, ut partes ſibi invicem adhæreſcant. Et hæc quidem breviter, velutiq; per tranſennam dicta ſunto, de iis Qualitatibus communibus, quæ in rimanda partium corporis temperie accuratiorem deſiderant indaginem; quaſq; propterea ſingulatim jam percurrimus, quod diſtincta earum cognitio ad eſſentiam Sanitatis penitius perſcrutandam quam maxime faciat. Jam vero (ut eo, unde digreſſa eſt, tandem referat ſe diſquiſitio) ad Conſtitutionis *Vitalis* examen proxime accedimus.

8. Per Conſtitutionem *Vitalem*, requiſitam uniuſcujuſque partis diſpoſitionem intelligi volumus eam, quæ â perenni ſpirituum vitalium, unà cum vitali nectare, ſive ſanguine univerſum corpus perluente diffuſorum, affluxu immediate & exoritur, & dependet: quæque, ut interdum intenſius, remiſſius interdum ſe habeat, imo vero nonnunquam quoq; (quod in Lipothymia & Syncope frequentiſſime accidit) aliqualem pati videatur eclipſin; ab ipſo tamen vitæ exordio ad mortem uſque (in corde ſaltem, & Arteriis huic vicinis) conſtanter perſeverat, nec penitus extingui poteſt, Animali ſuperſtite.

Hæc autem in *Originalem*, quæ partibus influit; & *Participatam*, quæ in iiſdem ab influxu ſpiritus vitalis, per ſingula vitæ momenta, quaſi de novo producitur, ac proinde eſt in perpetuo *fieri*; haud incommode dirimi poteſt.

9. Sub-

9. *Subjectum* cui inhæret *Prior*, sunt ipsimet Spiritus Vitales, in sanguine, dum cor pertransit, accensi; nequaquam vero ipsiusmet cordis substantia, sicut â Veteribus olim falso est existimatum. Certissimum quippe est, Cor, quicquid caloris & vitalitatis habeat, id totum mutuari â sanguine, partim per ipsius ventriculos permeante, partim in substantiam ex Arteria Coronaria delato: Ut colligere pronum sit ex eo, quod constitutio Vitalis sit quiddam Transiens, & in ipso motu ac continuo Fieri consistat; atq; necessum sit proinde, ut eadem in subjecto mobili & evanido, cujusmodi sunt spiritus vitales, radicetur Etenim, ubi membrum aliquod fuerit abscissum, constitutio ejus vitalis confestim & unico quasi momento extinguitur; remanet vero aliquandiu Naturalis, licet ea quoq; ab eo tempore, quo ab influxu vitali irradiari, foveri, exaltariq; desiit, mox sensim elanguescere incipiat, & ad omnimodam dissolutionem festinet. Idq; contingit quidem, non ob alicujus caussæ Positivæ hostilitatem, ast tantum ex Conservantis & Vitalitatis principium in se continentis privatione. Deinde, singulæ corporis partes eatenus de constitutione vitali participant, quatenus alluuntur spiritibus, in illarum substantiam simul cum sanguine deductis: Et per consequens, Constitutio illa in Cordis parenchymate non Originalis haberi debet, sed tantum Derivata, seu ex influxu producta. Quibus tandem accedit & hoc unicum observatu dignissimum; nimirum, quod subito intendatur, remittatur, & alteretur Constitutio hæc Vitalis, in singulis corporis partibus, in proportione

ad majorem minoremvè ſpir. vitalium in illas influentium copiam: ubi enim & generantur, & diſtribuuntur ſpir. vitales ea qua par eſt proportione; ſingula membra vigent, & veluti novis afflata viribus, mirum in modum recreantur. Ita in Lipothymia deficiente Corde, ſubito vita partium languet: Aſt ubi Cardiaco quovis generoſo refecti ſunt ſpiritus, vitalem conſtitutionem mox cernimus in omnibus partibus nonnihil reparari. Quum itaq; perſpicuum ſit; Conſtitutionem hancce vitalem, tum in ipſomet Corde, tum in reliquis omnibus corporis partibus ſolidis, eſſe mobilem & evanidam; ipſamq; inſuper & intendi, & remitti, pro modulo ſpirituum vitalium in ſanguine generatorum, inque partes influentium: quid planius, verius quid eſſe poſſit, quam quod eadem in iis non ſit Originalis, ſed *Adventitia*, ſeu per participationem producta; quodque ſpir. iſti vitales, quorum affluxu dicta conſtitutio ſingulis partibus impertitur, ſint proprium & adæquatum ejuſdem ſubjectum inhæſionis? Intrepide igitur concludamus, Conſtitutionem vitalem, de qua heic nobis ſermo eſt, eſſe quidem mere *Derivativam*, reſpectu *partium ſolidarum*, quibus continuo imprimitur; reſpectu vero *ſpir. vitalium*, â quibus unice ac immediate profluit dependetque, abſolute *Originalem*.

10. Verum enim vero, ut clarius adhuc innoteſcat hujus natura, animadvertendum eſt præterea; quod ad debitam ejuſdem integritatem ſive perfectionem *Tria* requirantur concurrere. viz. (1) Ut ſpir. vitales tum ſufficienti copia, tum luciditate

puritatevè

puritatevè requisita, in corde generentur, & accendantur;, (2) ut iidem sic geniti, partibus per Arterias libere copioseque dispensentur; & (3) ut ab iisdem excipiantur. Horum duo quidem priora ad *Constitutionem* vitalem Originalem proprie spectant & necessario; postremum vero ad *Participatam.*

11. Quæ consistere videtur quoq; in *Tribus*; nimirum (1) in ipsamet spiritus vitalis cum partibus solidis unione; (2) in Caloris vitalis inibi excitatione, sive accensione; & (3) in vivificatione ac exaltatione constitutionis Naturalis, facultatumq; illius omnium. Quod licet ultimum sit in Executione; quoad Naturæ tamen intentionem primum est, utpote cui cætera subordinate inserviunt. Eo etenim fine tum generantur Spir. vitales, tum universim diffunduntur, tum partium deniq; spiritibus insitis associantur & uniuntur; ut constitutio partium Naturalis exinde refocilletur, excitetur ad agendum, & in actionibus suis strenue obeundis aliquatenus invigoretur. De his vero singulatim, & ex ordine nobis jam dispiciendum est.

12. Quod ad *Primum* igitur (*Unionem* scilicet Spirituum Vitalium cum partibus solidis) attinet; sciendum est, esse eam vel ipsimet partium vitalitati summe necessariam. Partes enim solidæ eatenus solum dicuntur de vita esse actu participes, quatenus spirituum vitalium affluxu, afflatu, & contagio, singulis momentis, irrigantur, velutiq; irradiantur, & impraegnantur. Neq; etenim absq;

ſpiritu vitali conſiſtere ullibi poteſt vita. Quocirca, cum ſpiritus vitales, in Cordis foco recens accenſi, unaq; cum ſanguine ſingulis partibus appulſi, in ipſam earum ſubſtantiam profunde excipiuntur, & ſpiritibus inſitis, per amplexus mutuos, ob naturæ affinitatem, uniuntur; tunc ſane iiſdem veluti de novo imprimitur charagma vitalitatis, eoq; modo de natura vitæ participant. *Spiritibus inſitis* dicimus; quum enim ſit de natura ſpirituum vitalium, ut continuo generentur, continuo avolent, ſive ſint in perpetuo Fieri (quemadmodum â nobis, in tract. noſtr. *de Oecon. Animal. exercit.* i. fuſe declaratum) ideoq; plane ſit neceſſum, ut unio eorum cum partibus ſolidis ſit ſimiliter tranſiens, minime vero permanens: Videtur quidem veritati ſumme conſentaneum, ut eadem in ipſo congreſſu mutuoq; amplexu ſpiritus inſiti Naturalis, & influentis vitalis omnimode conſiſtat.

Cæterum, congreſſus iſte, quò ex naturæ inſtituto accuratè fiat, & partibus cedat in emolumentum atq; ſolatium, debet eſſe (1) *Moderatus*, & ab omni violentia immunis; ne ſpiritus inſiti ab influentium appulſu fortiori diſſipentur, & peſſundentur, id quod in Febribus ardentibus uſu venit frequentiſſime, indeq; fit, ut irritentur partes & excandeſcant, potius quam refocillentur ex æſtuantis ſanguinis ſpirituumq; præfervidorum influxu impetuoſo. (2) *Validus* tamen utrinque, non languidus; ne caloris vitalis excitatio imperfecta fiat & infauſta. (3) *Placidus* omnino utriſq; & gratus, hoſtilis vero nequaquam; idq; ne puritas ſpirituum influentium ab inſitorum malitia aut incongruitate

cor-

corrumpatur; & vice versa. (4) Cum *lucta quadam reciproca* conjunctus. Quandoquidem uterq; enim spiritus, præ substantiæ suæ subtilitate & mobilitate agilis sit, summoq; vigore præditus: Fieri vix potest, ut congrediantur, quin simul aliquantulum colluctentur. Observandum tamen, Colluctationem hanc absq; voluptate quadam, mutuaque quasi complacentia haud contingere. Enimvero, ubi spiritus vitales vigorosi cum insitis pariter vigorosis congrediuntur, exoriri quidem necesse est contentionem quandam; sed talem, quæ comitem sibi habeat quiddam voluptatis. Ut planius rem dicamus. Spiritus insiti, tanquam sponsa, simul & benigne excipiunt, & quodammodo â suis amplexibus repellunt spiritus influentes, qui heic quasi sponsi agunt personam: Verum vitales, calore suo stimulati, & arteriarum systole fortiter propulsi, audacius ac confidentius paulo insitos invadunt, eorumq; fines ac terminos penetrant subeuntque; dum insiti interim (ut modeste renitentes & reluctantes) non sine voluptate quadam eos amplectuntur. Eo quippe fine (uti jam diximus) tum generantur, tum distribuuntur Spir. Vitales, ut demum pervadant constitutionem insitam partium solidarum, easq; virtute sua vivifica ad meditullium usq; imbuant: Atqui cum non possint hi ita substantiam partium pervadere sine nixu & renixu; Necessario contingit, ut vigor istius Luctæ, sive nixus & renixus, major sit minorve, pro copia, calore, & activitate spirituum inter se reciproce concertantium. Et hæc quidem de Unione dictorum spirituum sufficiant.

13. Quoad

13. Quoad *Secundum*, Caloris nempe vitalis *Excitationem* in partibus ſolidis; advertimus, eam partim â modo explicata ſpirituum cum partibus ſolidis Unione; partimq; â motu quodam Expanſivo in ipſis partibus excitato, provenire. Prius ex eo evincatur, quod ſanguis, cum ſpiritibus calidis & ſuapte ſponte mobilibus ſit refertiſſimus, ad partium terminos haud citius pertingat, quin eiſdem illico ſuum imprimat calorem: Eſt enim de caloris eſſentia, ut corpora quæcunq; incurrit, eadem pro modulo ſuo magis minuſve calefaciat. Alterum autem exinde pateat, quod, quum ipſiuſmet caloris vitalis ratio formalis in expanſivo quodam ſpirituum vitalium motu, è corde quidem uniformiter diffuſo, nonnihil tamen ſimul cohibito in anguſtiis arteriarum, conſiſtat (quemadmodum in *Oeconom. Animal. Exercit.* 5. λόγοις ἀναγκαστικοῖς, καὶ οὐκ εὐπόροις διαλύειν, â nobis demonſtratum eſt) haud fieri poſſit, ut calor iſte partium ſubſtantiam pervadat, quin & in iis quoq; conſimilem concitet motum expanſivum; quum cuivis ex Agentibus naturalibus ſit ſolenne, ut, quantum ſua ferat energia, in ſibi propria Paſſiva agat, per modum aſſimilandi. Calor autem iſte, qui in Animalium cordibus, ſeu Sanguine potius, tanquam primario igniculi vitalis foco, perpetim accenſus, & exinde per arterias una cum eodem ſanguine ac ſpiritibus undiquaq; diffuſus, univerſum corpus calefacit, fovet, vivificat, quiq; proinde calor dicitur *Animalis:*. Si Eſſentiam ejus ſpectemus, haud multum differt ab eo, qui nobis â ſole, igneve quovis forinſecus adveniens, nominatur Externus;

omnia

omnia quippe, quæ ad generatim sumpti Caloris naturam spectant, in se complectitur attributa. Sunt tamen, fatemur, Conditiones quædam, quæ, ut Calor in genere transmigret in Calorem Animalem, manifesto faciunt. Requiritur nimirum, ut Calor, quo evadat vitalis, sit (1) *Naturalis*, i.e. ab interno principio accensus, â spiritu scilicet vitali in sanguine hospitante. (2) *Moderatus*, i. e. æquo nec intensior, nec remissior, sed partibus exacte convenienti gradu constitutus. (3) *Uniformis* in singulis partibus, pro majori minorivè earum â corde distantia, proq; majori minorivè tum copia, tum amplitudine arteriarum, quibus eædem irrigantur. (4) *Purus*, i.e. ab omni qualitate aliena prorsus immunis; secus quippe partes minimè reficiet, imo vero inficiet potius miasmate quodam noxio; quod in Febribus malignis, ubi acris redditur calor & balsamicis partium spiritibus infensissimus, plerumq; contingere est credibile. Requiritur etiam, ut motus ejus rarefactivus sit *moderatus*, *placidus*, & arteriolarum partiumq; ipsarum renixui quodammodo proportionatus. Non modo enim excessus alterutrius in se vitium est; sed & si alter alteri sit improportionatus, eo ipso quoq; vitiosus est censendus. Sunt & aliæ adhuc Caloris vitalis, in statu suo naturali constituti, conditiones; quas tamen heic annumerare ex industria omittimus, ne subtilitatem nimiam (qua scientiis certe nil damnosius) videamur affectasse.

14. Quoad *Tertium* denique, *Naturalis scilicet partium solidarum Constitutionis, omniumq; illarum*

Facultatum

Facultatum ab eadem dependentium vivificationem, vigorationem, & exaltationem (cui & ſpirituum vitalium cum partibus ipſis unio, & caloris vitalis in iiſdem exinde excitatio, ſunt neceſſario præcedaneæ) obſervandum eſt, Facultates illas, quas Naturales vocant, *Attractricem* ſcilicet, *Retentricem*, *Concoctricem*, *Excretricem*, & *Formatricem* ſeu *Aſsimilatricem*, quæ unicuique partibus, ceu indigenæ ab illius conſtitutione naturali primordialiter (ſaltem quoad actum Animæ ſecundum) profluentes, vulgo aſcribuntur; eſſe quodammodo ignavas, veluti emortuas, atq; actionibus ſuis rite perficiendis omnino impares, niſi ab influxu vitali excitentur, invigorentur, & exaltentur; uti in Lipothymia, aliiſq; Cordis languoribus evidentiſſime cernatur. Ratio autem ex ſe quidem manifeſta ſat eſt. Cum nempe veriſſimum ſit (quod in Exercit. 6. Oecon. Anim. ex profeſſo probavimus) omnes actionum naturalium differentias, ex partium ſive organorum, in quibus fiunt, conſtitutione ſtructuravè varia exoriri; nullaſq; alias in univerſo corpore dari potentias, ſive Facultates Naturales, niſi quæ (quoad naturam ſuam *potentialem*) in peculiari quadam hujus vel illius partis conſtitutione fundantur; cumq; in nobiſmet ipſis quotidie experiamur, ſingulas partes muneribus ſuis tanto vegetius, expeditius, & felicius defungi, quanto copioſius perfunduntur ſpiritibus vitalibus â Corde tranſmiſſis: Quid planius eſſe poſſit, quàm quod Facultates dictæ, quoad *actuatam* jamq; vivam factam eorum eſſentiam ab influxu vitali neceſſario dependeant? Sed jam multa nimis de ratione conſtitutionis vitalis.

15. Supereſt

15. Supereſt tantum, conſtitutionis Mobilis *Animalis* eſſentiam ſolerter expendamus. Facultatem Animalem, quæ duplicem *Sentiendi*, proq; voluntatis imperio *Movendi* potentiam in ſe complecti vulgo perhibetur, â Cerebro (poſt Animam) primario profluere, & ab ejuſdem regimine dependere; omnibus quidem eſt in confeſſo: De modo verùm, & ratione regiminis iſtius, ſeu, ut planius dicamus, quomodo Cerebrum ad ſenſus Motuſq; actiones peragendas conferat; aliud atq; aliud ſentiunt Eruditi.

Vetus, hodieq; etiam maxime divulgata opinio eſt, motus atq; actiones omnes, quas Animales vocant Medici, fieri potiſſimum beneficio ſive interventu ſpirituum Animalium; qui è puriſſimis, lucidiſſimiſq; ſanguinis particulis in Cerebro geniti, per Nervos exinde in univerſum corpus velociſſimo, & fulguris etiam ipſius pernicitatem ſuperante motu diffunduntur; ut eidem demum per eoſdem refluentes, Emiſſariorum more, Animæ renuncient, quicquid ab externorum ſenſuum organis fuerit perceptum. Ut, juxta hujuſmodi hypotheſin, haud incommode deſcribi poſſit Conſtitutio Animalis, quod ſit *corporis diſpoſitio illa, quæ in Spirituum Animalium tum generatione, tum motu reciproco, ſive â Cerebro excurſu, & ad idem iterum recurſu debito conſiſtit.*

E Recentioribus vero nonnulli, licet Spirituum Animalium & generationem in Cerebro, & è Cerebro ad ſingulas partes per Nervos tranſmiſſionem haud gravatè admittant; eorundem tamen effluxum ac refluxum perniciſſimum, ceu in-

inconceptibilem prorſus, minimeq; neceſſarium conati ſunt rejicere. Et loco illius novam, & ad omnia ſentiendi phænomena commodius perſolvenda (ita enim exiſtimant) magis probabilem ſubſtituunt Hypotheſin. Statuunt nempe nobis, inter vigilandum, fieri motum quendam contractivum & tonicum, ſive nixum motivum ipſius ſubſtantiæ Cerebri, ſpinalis medullæ, Nervorum inde enatorum, & partium deniq; omnium, in quas inſeruntur Nervi: Huncq; motum ſive nixum, Tenſitatem quandam in partibus illis efficere, vi cujus alterationes ab objectis unicuiq; è partibus impreſſæ, Cerebro mox communicantur. Quemadmodum enim in Cithara, ubi rite tenduntur chordulæ, ſi in alterutra extremitate quam leviſſime etiam percutiantur, motus iſte impreſſus momento excurrit ad alteram: Ita quoq; arbitrantur, moto aliquo Nervo, extra Cerebrum debite tenſo, motum iſtum, ob continuitatem ac tenſitatem dictarum partium, ad Cerebrum uſq; ipſum extemplo propagari, ibidemq; impreſſionem quandam cauſſæ ſuæ conformem ſignare; indeq; eſſe, ut de rei imprimentis natura & qualitatibus judicium ferat ſenſus Communis, qui ſedem habet in ipſo Cerebri meditullio. Haud aliter ac Aranea in retis ſui centro inſidians, vel leviſſimum ictum ex ejus filamentis alicui ab involante Muſca illatum quam citiſſime percipit, atq; ex eodem de prædæ captione prompte dijudicat.

16. Verum tamen, utrum hæc poſterior, Illave prior, de Senſationis & regiminis Animalis modo, ſententia

sententia sit veritati magis consentanea; non hujus loci est decernere: Ad præsens quippe institutum sufficiat, ut sciamus, quod ad virtutis illius, quæ singulis partibus â Cerebro afflata, roboris vigorisq; haud parum eisdem largitur; quæq; tertiam Constitutionis Accidentariæ partem constituit, integritatem explendam, stabiliendamque, requiratur *spirituum Animalium influxus perennis*, unà cum ipsarum partium recipientium dispositione tali, ratione cujus actionibus suis naturalibus debito modo perficiendis aptæ sint. Cæterum Constitutio hæc Animalis, quæ in virtute quadam invigorativa, â Cerebro simul cum Spiritibus Animalibus derivata, potissimum videatur radicari; Mobilis utiq; est & evanida, adeo ut in variis partibus deficiat nonnunquam, etiamnum superstite illarum vitâ, uti in Paralyticis pronum est observare; quinimo possit in omnibus deficere, si eas duntaxat exceperis, quæ necessario faciunt ad respirationem, sine qua ne momento quidem vivere possunt Animalia.

Expedito jam tandem, quid sit partium Constitutio Mobilis, in qua ut Sanitas, ita & Morbus censeatur fundari; explicatisq; in specie singulis, quotquot ad trimembrem ejus divisionem in Naturalem, Vitalem & Animalem, quovis modo spectent: Restant quædam, de dictarum constitutionum mutua inter se *Connexione*, sive Combinatione, ad explendam sanitatis essentiam requisita, breviter attingenda.

17. Sciendum itaq; primo est, Constitutiones

ſupra deſcriptas eam inter ſe ſervare Connexionem, ut Secunda Prioris, & Tertia Secundæ exiſtentiam in parte aliqua ſemper & continue præſupponat: Non autem vice verſa, pari neceſſitate ab invicem dependere; quoniam, ut dictum eſt, Prior aliquandiu ſine Secunda, & Secunda fere omnino ſine Tertia ſubſiſtere queat.

18. Advertendum deinde, quod hæ tres Conſtitutiones, ut ut in pleriſq; corporis partibus manifeſte deprehendantur; non tamen in omnibus poſſint inveniri. Naturalis quidem, ut & vitalis nulli ex partibus deeſt: Animalis autem in Oſſibus (licet de Dentibus haud immerito ambigatur.) Cartilaginibus, forte Ligamentis, & nonnullis parenchymatis, Hepatis puta & Lienis, &c. plane deficit. Quibus ergo Facultas Naturalis, Vitalis, & Animalis communicatur; iis omnibus triplicem hanc ineſſe conſtitutionem tuto concludamus.

19. Obſervandum denique, quod quum præter Conſtitutionem Naturalem & Inſitam, duo Alterationum genera (neceſſum quippe eſt, ut Alteratio aliqua ex utriuſq; ordinis ſpirituum appulſu, motuque, in ipſas partes recipientes imprimatur) alterum ab influxu vitali, ab Animali virtute alterum, in plurimis partibus manifeſto reperiantur; cumq; Alterationes illæ, quatenus ipſæ vel perfectiores ſunt, vel imperfectiores, Facultates in partibus reſpectivis pariter perfectiores conſtituant, vel imperfectiores; adeoq; Actiones ab iiſdem Facultatibus

cultatibus peragendæ, exinde vel integræ edantur vel læsæ: Cum hæc ita se habeant, inquam, de necessitate inevitabili consequitur, quod Trimembris hæc Constitutio, circa quam hactenus versati sumus, plurimis partibus inesse concedi debeat; quodq; dicta Alterationum genera sint constitutiones Medicæ, in quibus tum Sanitas, tum Morbus unice fundatur. Et hæc de Essentia Sanitatis dicta sunto.

Ex-

EXERCITATIO II.

De Morbi Natura, ejusq; Generibus summis.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Morbi* definitio *generalis* : 2 *Et* Differentiæ primæ, *undeq; desumantur.* 3 *Optime dividi Partes Corporis in* Similares, *&* Organicas : 4 *Quarum utraq; definitur.* 5 *Digre autem rejicitur partium primo in* Similares *&* Dissimilares, *ac deinde in* Organicas, *&* Inorganicas *bipartitio illa, â Neotericis excogitata.* 6 *Ad* Organi *complementum, quænam & quot requirantur* Accidentia realia. 7 *Morbum omnem vel* Similarem *esse, vel* Organicum. 8 Similares *radicitus consistere in Intemperie* ; *eaq;* Simplici, *aut* Composita ; *& vel cum, vel sine* Materia. 9 Organicorum *totidem esse species, quot sunt vitia eorum, quæ ad integram desiderantur Organi essentiam.* 10 *Unde Morbi in* Situ ; 11 Figura ; 12 Magnitudine ; 13 Numero ; *Et* 14 Continuitate *vitiatis.*

1. QUemadmodum, per *Sanitatem,* intelligunt omnes eum universi Corporis, omniumq; ejus partium statum, quo apte constitutus est Homo, ad actiones omnes, quotquot ad humanam spectant naturam, rite perfecteq; perfungendas : Ita pariter per *Morbum,* sanitatis contrarium, expresse designant vel universi corporis, vel alicujus illius partis statum illum, quo is ita fuerit affectus, ut in peragendis vitæ muneribus aliquo modo deficiat. Ut Morbi generatim sumpti natura in eo videatur consistere, quod vel universum corpus, vel pars ejus aliqua, de optimo & naturali statu suo ita decesserit, ut actionis alicujus ad Oeconomiæ Animalis integritatem spectantis læsio exinde consequatur manifesta. Quippe, τὸ δύνασθαι ἐνεργεῖν, est ὑγιαίνειν : Et contra, τὸ μὴ ὑγιαίνειν, sive τὸ νοσεῖν, nil aliud est, quam simpliciter τὸ μὴ δύνασθαι ἐνεργεῖν. Unde

egregie

egregie & pro insigni sua solertia factum fuit à *Galeno*, quod *Sanitatem*, per Διάθεσιν κατὰ φύσιν τῆς ἐνεργείας ποιητικὴν, Dispositionem secundum naturam actionum authorem, definiverit: Et *Morbum*, per Διάθεσιν παρὰ φύσιν, ὑφ' ἧς ἐνέργεια βλάπτεται, Dispositionem præter naturam, ob quam actio læditur.

2. Quoniam vero Actiones in corpore Anima vitaq; prædito edendæ, insigniter variæ sunt, pro magna Functionum varietate; eæq; pro diverso hujus illiusve partis respectivæ vitio proprio, diversimode possunt interturbari: Hinc exoriri permagnam Morborum varietatem, manifestum sit; quos tamen ut ad Genera sui summa, clarioris doctrinæ ergo, commodè referamus, consentaneum erit, cum morbus quidem omnis in parte aliqua corporis penitus insidet, *Primas* maximeq; generales illius *Differentias*, ex partium differentiis universaliori-bus deducere.

3. Partes vero, quatenus tum Sanitatis, tum Morbi sunt subjectum inhæsionis, duplices sunt; aliæ *Similares*, *Organicæ* aliæ. Quam quidem distinctionem, utpote quæ totius Pathologiæ quasi solum quoddam atq; fundamentum meritissime reputetur, presso contractoq; stylo (ejus quippe contemplationem Physicam, in *Physiologia nostra*, fusiore demonstrandi via olim sumus persecuti) ab omni ambiguitatis caligine vindicando, elucidare jam conabimur.

4. Partis

4. Partis *Similaris* appellatione, indigitamus *Corpus mixtum, uniforme, eaq; elementorum proportione & qualificatione contemperatum, quibus organo illi redditur idoneum, cujus constitutioni ex Naturæ instituto comparatur.*

Organicæ autem nomine intelligenda veniet ea, *quæ actioni alicui, sive usui, ratione Formæ suæ inservit.* Ubi observare sit in proclivi, partem dici *Similarem*, solius *Materiæ* ratione, ex qua constituta est: *Organica* verò, respectu *Formæ* eidem superinductæ. Ex. gr. Os, habito ad ejus materiam respectu, pro parte habetur similari; quælibet enim pars ossis, os est: Sin formam ei â Natura superadditam consideremus, qua proportionem istam atq; aptitudinem adipiscitur, ut cum aliis ossibus debite articulatum,& musculis nervisq; instructum, motibus voluntariis inserviat: Hac utiq; ratione, Organi notionem ac titulum sibi merito possit vendicare; hancq; ejus formam ubi semel destruxeris, simul organum esse mox desinet, superstite tamen interea Materiâ similari, quæ antea formæ illi erat substrata.

5. Et hinc quidem manifestum fit, subdivisionem illam bipartitam partium in *Similares*, & *Dissimilares*, ac deinde in *Organicas*, & *Inorganicas*; quam è recentioribus Anatomicis nonnulli sibi sunt imaginati; ceu superfluam, nulliusq; omnino in Medicina usus, penitus explodi debere. Quum enim evidentissime pateat, omnem partium corporis *Materiam* posse reduci ad *Similarem*; cumq; dicere, partem aliquam varias partes similares in

sua substantia continere; perinde sit, ac si diceretur, eundem esse Dissimilarem: Hinc necessario consequitur, similares solas omnem partium materiam realem in se complecti. Consimili ratiocinio, cum nomen illud [*Inorganicum*] omnimodam privationem, sive absentiam formæ, haud obscure designet; nulla autem corporis viventis pars forma destituatur omni, nec fieri possit, ut pars quæpiam solida simul & informis, & vitæ particeps existat: clare liquet, nomen Organi totam absorbere partium Formam; vocemq; illam, *Inorganicum*, proinde è Medicorum libris prorsus esse imposterum delendam. Quod obiter visum est animadvertere, ut distributionis partium in Similares & Organicas, quæ â veteribus olim tradita fuit, quæq; sola usum obtinet in Arte Medica realem, soliditas, præq; altera Neotericorum dichotomia excellentia singularis, pleniori rationis luce, Tyronibus innotescat. Sed nobis jam arctius adhærendum est proposito.

6. Propria Organi cujusq; ratio, in *Conformatione* ad munus suum obeundum aptissima essentialiter unicèq; consistit: Hæcq; conformatio ad integritatem suam quinq; efflagitat; *Situm* nempe, *Figuram*, *Magnitudinem*, *Numerum*, & *Continuitatem* Naturæ legibus convenientem; quæ propterea dicuntur Accidentia Formæ realia, quoniam ad Organi, quod idem significat atq; Forma, constitutionem explendam necessario requiruntur concurrere, ac mutuo conspirare. Horum autem symmetria & naturalis constitutio, Organi sanitas est.

7. Jam vero ex hacce partium divisione, oriuntur Duo prima summaq; Morbi Genera; quorum prius sub se morbos *Similares* complectitur; *Organicos* vero alterum: Ex omnibus enim eis, quorum tyrannidi quomodocunq; obnoxia redditur corporis humani sanitas, affectibus præternaturalibus, nullum profecto inveneris, qui non ad horum alterum commode referatur.

8. *Similarium* partium Sanitatem, in debita Elementorum sive Materiæ constituentis proportione, qualificatione, & symmetria sive temperie, penitus fundatam esse; ex prædictis luculenter patet. Indeq; pronum est inferre, per normam contrarietatis, quod earundem Morbi radicitus consistant in materiæ qualitatum Asymmetria, vel Intemperie; quando nimirum justa illa qualitatum ad invicem proportio, quæ ad actiones perfungendas necessaria est, in qualibet parte non observatur. Unde hoc morborum genus *Intemperies* nominatur, sive *Dyscrasia*. Quæ quidem vel *Simplex* est, vel *Composita*; prout unica, vel plures è qualitatibus modum suum excedant. Intemperies autem *Simplices* quatuor numerantur, *Calida, Frigida, Humida, Sicca: Conjugatæ* vero totidem, *Calida & Sicca, Calida & Humida, Frigida & Sicca, Frigida & Humida.* Deinde alias hæ puræ existunt; alias humoribus sui consimilibus & nonnunquam putredine corruptis consociantur: Hæ *Materiales* sive cum *Materia* conjunctæ dicuntur; Illæ *Nudæ* & sine materia.

9. Quoad

9. Quoad autem morborum *Organicorum* classem; cum pars Instrumentalis non ex quibuslibet, iisque temere congestis & coagmentatis partibus similaribus; sed ordine quodam, numero, figura, situ, &c. constantibus (ut & totum corpus) componatur: Hinc totidem morborum species, partibus Organicis contingunt, quot sunt ea, quæ ad integram Organi essentiam debent concurrere; eorum quippe uniuscujusq; vitium immoderatius, morbus est instrumentarius. Cujus idcirco Quinq; emergunt differentiæ; *Situs* una, altera *Figuræ*, tertia *Magnitudinis*, quarta *Numeri*, & quinta *Continuitatis*. De quibus omnibus eodem ordine sigillatim nobis nunc dicendum.

10. Primò, quum pars aliqua male collocatur, idq; vel proprii sui situs respectu, vel connexionis illius, quam cum aliis partibus obtinuisse debuit: Morbus quidem exoritur in *situ inconcinno*. Casus prioris instantias habemus in præpostera viscerum positione, in artuum luxatione, in prolapsu intestini in scrotum, in uteri procidentia, &c. posterioris vero, in strabismo.

11. Secundo, *Figuræ* vitia conciduntur adhuc minutius. Figura enim uniuscujusq; partis duplex est; Externa nimirum, quæ visui repræsentatur; & Interna, quæ ex multis constat, scilicet ex Meatu, ex Cavitate, & ex Asperitate aut Lævitate: Ac proinde necessum est, ut unaquæq; horum permutatio, & de naturali statu decessio, Instrumenti morbus dicatur. Vitiatur Figura *Externa*, cum pars

aliqua inconcinnam ſuiſq; muneribus incongruam obtinet in exterioribus configurationem; ut cum crura intro contorquentur; cum caput vel rotundum, vel oblongum nimis eſt, &c. *Meatuum*, per quos feruntur diſtribuunturq; contenta, morbus eſt & *Dilatatio* nimia, qualem conſpicimus venæ in varicibus, & arteriæ in Aneuriſmate: Et huic contraria, *Anguſtia* immoderata, utrum ex Adſtrictione ea provenerit, an ex obſtructione. *Adſtrictio* contingit, quum meatus ab externa cauſſa anguſtiores evadunt; ut ſpiraculorum cutis denſitas atq; conniventia ex frigore & ſiccitate; ut Aſperæ arteriæ & Oeſophagi coarctatio ex premente Angina: *Obſtructio* autem, quum meatus ab incidente intuſq; hærente materia quaſi infarcti fiunt anguſtiores; quod vitium venis & arteriis gracilioribus inq; partium ſubſtantia terminatis, item inteſtinis ipſis, ductibuſq; omnibus frequens ineſſe ſolet. *Cavitatum* (quæ excipiendi continendiq; gratia comparatæ ſunt) morbi pariter ſunt *Dilatatio* nimia, & *Anguſtia*. Ad Priorem ſpectant *Anaſtomoſis*, cum oſcula, ſeu extremitates vaſorum aperiuntur, quo humores contenti effluunt: *Diapedeſis*, quando tunicæ vaſorum ita rarefiunt & laxantur, ut humores per eas ſenſim tranſudent: Et *Diæreſis*, cum â cauſſa incidente, erodente, vel rumpente, via aliqua, quæ adeſſe non debebat, in vaſis aperitur. Poſterior vero, pro cauſſarum varietate, eſt laterum cavitatis vel compreſſio, vel ſubſidentia, vel contractio, vel arctatio. *Lævoris* morbus eſt, quum partis alicujus ſuperficies, quæ lævis & lubrica eſſe debet, evaſerit aſpera; ut cum Trachæa

arteria

arteria sensibiliter nimis est aspera ex acri catarrho raucedinem inducente. *Asperitatis* contra, quum superficies, quæ aspera esse debet, redditur lævis; ut Ex. gr. Ventriculi, intestinorum, aut uteri (quæ ut firmius continerent, natura quodammodo aspera conformavit in superficie interiori) nimia lævigatio & lubricitas. Atq; hi quidem morbi idoneam Organi configurationem labefactant.

12. Tertio, *Magnitudinis* morbus est; quum pars aliqua aut supra convenientem naturæ molem increvit, aut infra substitit: Ut cum linguæ tanta est moles, quæ in ore comprehendi nequit; quo pertinent etiam omnes Tumores, qui sunt partium extuberantiæ justo majores: E contra magnitudinis *Diminutæ* exempla habere est, in linguæ brevitate, capitis, digitorum, crurumq; concisa atq; minuta quantitate. Quod vitium Atrophia, Phthisi, aut Rachitide correptis extenuatisq; solenniter obtingit.

13. Quarto, *Numeri* morbus tum in exuperantia, tum in defectu consistit. *Exuperantia* quidem est vel rei naturalis, ut sexti digiti, aut tertii testiculi, &c. vel rei toto genere p. n. ut verrucæ & calli. *Defectus* vero est solius rei naturalis, quæ vel ab ortu deest, ut quum quis manus nascitur; vel postea detrahitur, ut in manus vel pedis amputatione, &c.

14. Postremò, *Continuitatis* morbus est solutio continui, qua mutua partium Connexio & Unitas dissolvitur; qualem videre est in vulneribus, ulceribus,

ribus, fracturis, carie ossium, contusione, fibrarum divulsione, &c. Hæc vulgo morbus *Communis* dicitur, eo quod tum ad Similares, tum ad Organicas partes peræq; spectare videatur. Quoniam vero instrumenti ratio formalis consistit omnino in requisita conformatione, quæ continuitatis solutione manifesto vitiatur: Nos ideo eam haud immerito numeramus inter morbos partium Organicarum proprios. Horsum retuleris *Dolorem*, qui est solutio quædam continuitatis, non quidem jam in facto, sed in *fieri* existens.

Ex-

EXERCITATIO III.

De Differentiis morborum Accidentariis atq; Communibus, undeq; speciatim deriventur.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Accidentariæ Morborum Differentiæ, desumptæ ex eorum* Origine, 2 Numero 3 Magnitudine : 4 Indole : 5 Duratione : 6 Eventu : 7 Caussis : 8 Anni temporibus : 9 Loco & Regione : 10 Temperamento : 11 Sexu : 12 Ætate : 13 Subjecto.

HActenus traditæ sunt morborum differentiæ Essentiales & Primariæ; & â nobis nunc exigit instituti ratio, ut *Accidentarias* atque *Communes* particulatim percurramus. Sciendum est, igitur, quod è differentiis morborum, quæ quia non ab ipsamet morbi essentia, sed ab Accidentibus quibusdam eam aut insequentibus, aut concomitantibus, aliisq; circumstantiis unicuiq; morborum speciei communibus, deducuntur, Accidentariæ nominantur & Communes; alia ex morbi Origine, alia â Numero, tertia â Magnitudine, quarta â More sive Indole, quinta â Duratione, sexta ab Eventu, septima â Caussis, octava ab Anni temporibus, nona â Loco & Regione, decima â Temperamento corporis affecti, undecima â Sexu, duodecima ab ætate, & postrema â Subjecto; ordinariè derivetur.

1. Ratione *ORIGINIS*; morbus alius est per ἰδιοπάθειαν, alius per Συμπάθειαν. *Idiopathia*, est

eſt morbus ab alio morbo non dependens; hæcq; denuo conciditur etiam minutius in Πρωτοπάθειαι, & Δευτεροπάθειαν. *Prior*, ſive morbus *primarius*, eſt idiopathia, quæ ab alio morbo ortum non duxit: *Poſterior* vero, ſive morbus *Secundarius*, eſt idiopathia, quæ ab alio morbo ſuam deſumpſit originem. Sympathia vero dicitur morbus, qui ab alio morbo & profluit & dependet. Et hæc quidem triplici de cauſſa contingit; nimirum vel quia parti compatienti id communicatur, quod communicari minime debebat; ut cum ab humido cerebro ſuccus aliquis præter naturæ morem in eodem genitus, in thoracem, ventriculum, aliamvè aliquam ex capiti ſubjectis partibus, ſtillicidii more, delabitur: Vel quia non communicatur, quod communicari debebat; ut cum ex vulnere ſpinæ dorſi exoritur brachii vel cruris reſolutio, ob denegatum in illas partes ſpirituum Animalium influxum; aut cum ex arteriæ cujuſdam præciſione inſequitur Atrophia in parte aliqua, propterea quod ſpiritus vitalis, ad vitalitatem ac vegetationem ſumme neceſſarius, in eam influere prohibetur: Vel deniq; quia licet materiæ quidem nihil aut communicatum fuerit, aut interceptum, pars tamen alia cum alia prius affecta compatitur, ob mutuam Connexionem, & operis ſocietatem. Ob Connexionem, ſeu potius Continuitatem, quando motus uni parti impreſſus, alii etiam illi continuæ impertitur; ut cum motus cerebro impreſſus, ſexto nervorum pari ad ventriculum excurrenti communicatur, unde ventriculus ad vomitum ſtimulatur. Ob operis ſocietatem; ut oſſe femoris fracto, læditur una & muſculorum

illi

illi insertorum motus. Qua distinctione, *Hippocratis* vestigia adamussim premimus, qui sympathiam constituit duplicem; aliam viz. per Materiæ communicationem; sine ullius materiæ communicatione aliam.

2. Ratione *NUMERI*, morbi alii dicuntur *Solitarii*, alii *Multiplices*. *Solitarius* vel *Unus* morbus est, qui in una eademq; corporis parte consedit, sive uni, sive pluribus actionibus officit & incommodat: Cujusmodi est ventriculi intemperies, quæ non unam aliquam, verum omnes pariter illius functiones subvertit. Seu, ut aliis placuit, Unus morbus est, qui idem unam partem, vel plures, continuatione tamen junctas & cohærentes, simul & semel occupat: Cujus sortis esse videtur Febris; licet enim partes omnes corporis similares occupet, quoniam tamen ex his apte inter se continuatis atq; conjunctis unum corpus efficitur, unus quoq; omnium morbus censetur. Hic autem duorum est generum; aut enim Simplex est, aut Compositus. *Simplex* est, qui unius duntaxat speciei simplicem naturam accepit, sive in similarium, sive in organicorum sit ordine; ut calida intemperies, ut vulnus, ut simplex obstructio. *Compositus* appellatur, qui ex multis eidem parti insidentibus & quasi connexis concrevit, unusq; factus est; ut ventriculi intemperies calida, & intemperies sicca, quæ unam ut conjugatam, ita & compositam efficiunt; sic ex ulcere & intemperie calida (licet sint morbi diversi generis) si in eadem sunt parte, morbus fit unus, isq; compositus. *Multi* vero morbi

 sunt,

ſunt, quorum unus non inhæret parti quam alter obſidet, nec ei continuatur. Atq; hi aut impliciti ſunt, aut connexi, aut disjuncti. *Impliciti* ſive *Complicati* ſunt, qui uni eidemq; functioni incommodant; quales ſunt Pleuritis & Aſthma; horum enim ſocietate & concurſu communia quædam emergunt ſymptomata, quæ vix explicari, vel ab invicem disjungi poſſint, tuſſis nimirum & difficilis reſpiratio; illa autem pleuræ & lateri dicitur inhærere, hæc vero bronchiis pulmonum. *Connexi* ſive *Conſequentes* ſunt, quorum prior ad generationem poſterioris aliquid confert. Idq; bifariam contingit, alias ex ipſa morbi natura, quemadmodum Pleuritim neceſſario & proxime Febris conſequitur, eiq; connexa eſt: Alias ex partium conditione, quarum una cum altera affectum communicat. Hæc autem morborum diverſorum *Epigeneſis* (ita enim *Hippocrati* dicitur) tribus modis contingere poteſt, 1. *partium ſocietate & cognatione,* qualis ventriculo ob nervos cum cerebro intercedit: 2. *Situ proniori,* quo renum vitia in veſicam, & capitis excrementa in pulmones, &c. procidunt: & 3. *Partium imbecillitate,* qua ad excipiendos humores ab aliis partibus per Metaſtaſin tranſmiſſos proniores redduntur. Morbi deniq; *Disjuncti* ſive *Separati* ſunt, qui nec eidem actioni nocent, nec alter alterum producit, ſive ſint ejuſdem ſpeciei, ſive diverſæ: Ut vulnus capitis & cruris; pedis ulcus, & renum obſtructio; linguæ curtatio, & pedis luxatio, &c.

3. Ra-

3. Ratione *MAGNITUDINIS*, morbus est magnus, vel parvus. *Magnus* est, qui magnopere affligit, nec nisi difficulter amolitur. Idq; vel (1) ob ingentem â statu naturali recessum; ut Febris ardens longe major est quam Ephemera, & longius adhuc, ubi in corpus senile inciderit: Vel (2) ob præstantiam partis affectæ, maxime si ejusmodi fuerit ea, cujus officio vita carere nequit; ut vulnus cordis: Vel (3) quia caussam agnoscit malignam; ut vulnus ab animali venenato inflictum, quod ad τὸ θεῖον *Hippocratis* haud incongrue referatur: Vel (4) quia graviorum symptomatum stipatur satellitio; ut affectio Colica, doloris sævitia corpus fatigans, viresq; ejus celerrime prosternens. *Parvus* vero, qui contrario modo se habet.

4. Respectu *MORIS*, sive Indolis, aut agendi modo, quo ægrum pro apparente sua natura afficit; morbus alius habetur benignus, alius malignus. *Benignus* est, qui nihil graviorum symptomatum supra propriam suam essentiam habet sibi conjunctum, tantumq; ea, quæ proveniunt à peculiari â statu naturali recessu; ut Febris Tertiana, & Causus. E contrario, *Malignus* dicitur, qui aut vehementius sævit, aut perseverat diutius, quam natura ejus præ se fert; idq; ob τὸ θεῖον illi conjunctum: Ut Febris pestilens, Ulcus cacoethes. Unde hujus sortis morbi ab *Hippocrate* dicuntur esse *Mali moris*, seu Cacoethici.

5. *DURATIONIS* respectu, morbus est Brevis, vel Longus; Continuus vel Intermittens;

 Recens,

Recens, vel Inveteratus. Primo, *Brevis* dicitur, qui celerem obtinet motum, citoq; proinde ad terminnm ſuum (utrum is ſalutaris fuerit, an vero exitialis) pervenit. Hic autem ſubdividitur in periculo vacuum, qualis eſt Ephemera; & diſcriminis plenum, qui ſpeciatim vocatur *Acutus*. *Acutus* eſt, qui velociter, atq; cum impetu & periculo ad ſtatum movetur: Eſtq; pro variis velocitatis & vehementiæ gradibus, vel *Perperacutus* ſive *Peracutiſſimus*, qui tridui communiter, & ad ſummum quatridui ſpatio curſum ſuum abſolvit; ut Feb. peſtilens, Apoplexia gravis, Tetanus: Vel *Peracutus*, qui pro termino ſummo ſeptimum habet diem; cujus cenſus ſunt Cholera, & Angina exquiſita: Vel *Acutus ſimpliciter*, qui uſq; ad decimum quartum, vel vigeſimum diem ad ſummum extenditur; cujus ſortis ſunt Pleuritis & Peripneumonia, item Feb. continua non ardens, Lethargus, &c. Vel deniq; *Acutus ἐκ μεταπτώσεως, ex Decidentia*, ſeu (ut alii ſignificantius ad rem vertunt) ex *Degeneratione*, qui quaſi â natura Acutorum aliquatenus degenerat, & ultra vigeſimum, atq; etiam ad diem uſq; quadrageſimum durat. Ultra vero 40 diem qui prolongatur, jam *Longorum* ſeu *Chronicorum* albo meretur inſcribi. Secundo, morbus *Continuus* eſt, qui à principio ad finem uſque continuò, citraq; intermiſſionis aliquid, ægrum exercet atq; fatigat. Iſq; aut ita eſt continuus, ut toto durationis tempore ejuſdem prorſus ſit tenoris, ſive nec increſcens, nec remittens; eumque Συνοχὸν, i. e. *Continentem* nuncupant: Aut quamvis indeſinenter affligat, alternas tamen exacerbationes

acerbationes atq; remiſſiones habeat; huncq; *Continuum ſimpliciter*, vel *Remittentem* indigitant. *Intermittens*, qui non quidem continuo, ſed per temporum intervalla affligit, acceſſiones repetens, totieſq; ad quietem perveniens: Eſtq; vel *Periodicus*, qui ſtatis periodis recurrit & remittitur, ut Feb. tertiana, quotidiana, aut quartana intermittens; vel *Erraticus*, qui alias longiores, alias breviores habet intermiſſiones, ut Feb. erratica ex Scorbuto. In utroq; autem per *Periodum* intelligimus ſpatium temporis ex morbi intenſione & remiſſione ſingulari conſtans. Pars periodi, qua morbus intermittens exacerbatur ſive intenditur, dicitur *Paroxyſmus* ſive *Acceſſio*: Qua iterum miteſcit & intermittitur, *Integritas*, & in febribus proprie *Aſphyxia*. Tertio, morbus *Recens* eſt, qui nuper primum incepit ægrum exercere: Contra, *Inveteratus*, qui diu jam duravit. Accedit inſuper, quod Morbus, ratione Durationis, etiam dicitur eſſe vel in principio, vel in augmento, vel in ſtatu & vigore, vel in declinatione. Hæcq; Tempora morborum ſunt Duplicia; Univerſalia; quibus totius morbi decurſus includitur & comprehenditur; nimirum ἀρχή, Principium, quo morbus movere agereve incipit, nec actiones multum lædit; Ἀύξησις, Augmentum ſive Incrementum, quo is jam vires ſumens, magis magiſq; ingraveſcit; Ἀκμή, Status, ſive vigor, ubi natura graviſſime affligitur, omniaq; ſymptomata fiunt jam vehementiſſima: Παρακμή, Declinatio, qua morbus â natura victus incipit miteſcere, ægrumq; deſerere. Et Particularia; quibus uniuſcujuſq; periodi particularis

cularis mutationes distinguuntur; & sunt paroxysmi principium, augmentum, status, declinatio. Ubi obiter notandum, quod hæc tempora in morbis oriantur in genere, tum â varia materiæ morbificæ alteratione, auctione, vel imminutione; tum ab ægri temperamento roboreq; diversimode immutato. Cum enim in principio ægri vires adhuc sint validæ, materiaq; morbifica nondum valde sit alterata; heinc omnia symptomata in principio sunt mitiora: Sed cum illius partes sensim aliter disponantur, illaq; sæpe magis magisq; sensim incalescat, & nonnunquam acrior evadat, viresq; ægri exinde debilitentur; heinc morbus pedetentim gravior, & tandem gravissimus, per maximam humorum ebullitionem ac effervescentiam, seu fermentationem putredinalem, quæ frequentissime accidit, evadere consuevit. Cumq; per ebullitionem vel attenuationem materia morbifica expelli, ubi Crisis instituitur salutaris; vel æger ipse ab illa, ubi Crisis est lethalis, opprimi soleat: Heinc circa morbi vigorem ægri, si debiliores fuerint, intereunt; sin robustiores, vehementer quidem perturbantur, sed postea melius habent, & morbus paulatim declinat, ac denuo finitur Notandum etiam, quod morbi *Lethales quatuor hæc tempora non habent*. Æger enim, naturâ jam victâ & prostratâ, moritur vel in principio; vel, quod sæpius accidit, in augmento aut statu; talesq; ad declinationem usq; non perveniunt, & nemo unquam in morbi declinatione periit. Neq; enim possibile est, ut postquam caussa morbifica jam concocta est & debellata, naturaq; superior evasit, æger extinguatur;

tur; modo recta curatio adhibeatur, & æger etiam ſuum officium faciat. Nam ſi contingat, ut quis tum fatis concedat; fit hoc vel ob inſignem aliquem regiminis errorem, aut quod morbus mutatur in alium, eumq; graviorem: Adeoq; decumbens quidem non in prioris morbi declinatione, ſed in novi cujuſdam denuo ſuccreſcentis aut principio, aut incremento, vita fit extorris.

6. Ab *EVENTU*, morbus dicitur *Salutaris*, qui ut plurimum exitu terminatur ſalutari; ut Tertiana vera: vel *Dubius*, qui ancipitis ſpei eſt, aliis ſalutem, mortem aliis inferens; ut Pleuritis: vel *Lethalis*, qui plerumq; & maxima ex parte ægros perimit; ut Peſtis, & Apoplexia gravis. Item *Sanabilis*, qui artificioſe adhibitis remediis cedit; ut Feb. ardens: *Inſanabilis*, qui etſi tarde, certo tamen ſemper ducit ad interitum, nec unquam integre ſanatur; ut Cancer, & Elephantiaſis.

7. A *CAUSSIS* morbificis, morbus vocatur *Exquiſitus*, qui ex ſimplici ſincerovè aliquo humore oriri perhibetur; qualis eſt Tertiana Exquiſita, quam ortum ducere volunt â bile ſincera in ſanguine ſupra modum efferata ac turgeſcente: vel *Spurius*, ſive *Nothus*, qui â mixtis humoribus ducit originem; ut Tertiana notha, quæ fertur ex bile pituitæ admixta provenire. Deinde heinc etiam è morbis alii dicuntur *Hæreditarii*, quorum ſemina ab ipſis parentibus in liberos, quaſi tranſplantatione facta, propagantur, & cum vitium

aliquod,

aliquod, cui parentes antea fuere obnoxii, una cum ſemine ipſo & lacte uterino, in ſobolem traducitur. Ita haud raro liberis imprimitur Podagra, & Lithiaſis, jure Hæreditario. Alii *Nativi*, qui à primo uſq; ortu infeſtant, ubi ſcilicet conformationis vitio morbus aliquis liberis obtingit, qui in parentibus nunquam fuerit deprehenſus; ut in claudis vel gibboſis obſervatur. Alii *Adſcititii*, qui poſt nativitatem ex quacunq; cauſſa contingunt; ut vulnera, fracturæ, luxationes, &c. Præterea, hinc quoq; alii morbi dicuntur *Sanguinei*, qui pro cauſſa ſua ſanguinem aut in vaſis luxuriantem ac efferveſcentem, aut è vaſis effuſum & in alicujus partis ſubſtantia, inter circulandum, reſtitantem, habent; ut Synochus, & Phlegmone: Alii *Birioſi*, qui exoriuntur à bile; ut de Tertiana exquiſita, & Eryſipelate vulgo ferunt: Alii *Pituitoſi*, qui fiunt à Phlegmate; cujus ſortis eſſe traditur Feb. quotidiana, & Oedema: Alii deniq; *Melancholici*, qui ex melancholia ſuccreſcunt; ut Quartana, & Scirrhus. Quibus addamus & *Seroſos*, ex latice ſeroſo è Lymphæductibus effuſo prognatos; qualis eſt Hydrops.

8. Ab *ANNI TEMPORIBUS*, morbi alii dicuntur Verni, alii Æſtivi, alii Autumnales, alii Hyberni. Quamvis enim (ut loquitur *divinus Senex. Aphor.* 19. *Sect*.3.) morborum genus omne omnibus anni temporibus exiſtat; eorum tamen alii certis anni temporibus facilius & fiunt, & ingraveſcunt: Nempe ob analogiam quandam corporis humoribus cum aeris ambientis temperie quaſi

neceſſario

necessario intercedentem. Heinc *Verni* sunt, qui verno tempore magis consuete invadunt; quales ii sunt, quos *idem Cous in Aphor.* 20. *Sect.* ejusdem, enumeravit. *Æstivi*, qui æstati sunt propinqui, cum illius temperamento cognatione manifesta conveniunt, & ab illius ardoribus inprimis excitantur: ita Causus frequentius accenditur æstate, cum siccis aer fervoribus ustus candet. *Autumnales*, qui autumno maxime sunt familiares; ut morbi omnes è Melancholia oriundi, Feb. nimirum quartanæ & erraticæ, Lienis tumores, &c. quos in *Aph.* 22. *sect.* 3. simul congessit *Hipp.* *Hyberni*, qui, quum tristis hyems squalentia protulit ora, ordinarie infestant; ut Pleuritis, Lethargus, Gravedines, Tusses, &c. in *Aph.* proxime subsequente recensiti.

9. A *LOCO* & *REGIONE*, morbi alii nominantur πανδήμιοι sive *Communes*; alii Σποραδες, sive *Dispersi*. *Pandemii* sunt totius plebis morbi, sive omnibus communes, quando ejusdem speciei morbi in aliqua regione plures eodem tempore invadunt. Suntq; vel Επιδήμιοι, *Epidemici*, qui ejusdem generis plures, ab eadem communi caussa, non tamen vernacula, simul corripiunt. Et hi sunt plerumq; *Maligni*, *Pestilentes*, & *Contagiosi*, λοιμώδεις in specie *Hippocrati* dicti; qualis est ipsa Pestis, & nonnullis annis Dysenteria; talis item olim fuit ἱδρωπύρετος, sudorifica Febris, Brittanniæ nostræ præcipue infesta :. interdum tamen μὴ λοιμώδεις, *non pestilentes*; ut Dysenteria popularis, Tusses, Ophthalmiæ, aliiq; ab *Hipp.*

in Epidem. commemorati, qui ſub Diſperſorum ſpecie plurimum graſſantur in vulgus; ſive ex prava victus ratione, ſive communi aeris vitio ortum duxerint. Vel Ἐνδήμιοι, *Endemii* ſive *Vernaculi*, qui certum aliquem locum & regionem ſemper infeſtant; ita Phthiſis familiaris eſt Luſitanis, Struma Hiſpanis & Alpinis, Hydrocele Galliæ Narbonenſi, Scorbutus Belgio, Daniæ, Norvegiæ & omnibus maris Balthici accolis: & omnes quidem ex aeris (forſan & aquarum) gravitate nati. Ita etiam Plica illa prodigioſa, qua capilli capitis, ceu glutine quodam inviſcati atq; connexi, mire contorquentur, & invicem complicantur, Sarmatis & Polonis peculiaris dicitur. Quo loco, clarioris diſcriminis ergo, adnotandum eſt, ad morbum *Endemium* ſive *Regionalem*, quo ſic proprie dicatur, requiri *Conditiones quatuor*. Prima eſt; *ut ſit in illa regione, cui attribuitur tanquam vernaculus, quam in ulla alia frequentior.* Perpetuo enim ſupponitur morbus vernaculus diverſas regiones inæqualiter reſpicere; unamq; magis (illam ſcilicet cui adſcribitur) aliam vero minus infeſtare. Secunda, *ut ortum ducat ab aliquali loci inclementia, ſive inſalubritate.* Alias ſiquidem improprie, immo injuſte nuncupatur vernaculus. Tertia, *ut regionis inclementia incolis omnibus adeo communis ſit, adeoque gravis, ut cautiores etiam, eoſq; qui debitum locoq; appropriatum ſanitatis regimen obſervant, invadat.* Quippe alioquin non regionis vitio, ſed erroribus in ſex rerum Non-naturalium uſu commiſſis potiori jure adſcribendus eſt. Quarta, *ut inſalubris iſta regionis conſtitutio aliquandiu permanens*

nens sit, & durabilis, aut ad minimum frequenter recurrens. Vitium enim loci, quod cito fugax est, nec sæpius recurrit, ceu extraneum quid, mereq; adventitium respectu regionis habendum est; ac proinde morbum proprie non denominat Patrium. Quocirca Febris Ungarica, & sudorifica febris Anglica (quam ἱδρωτοπύρετον nonnulli dixere) licet ab istis regionibus respective nomen sortitæ sint; minus proprie tamen hodie vernaculæ dicuntur, cum careant durabili fomite in istis locis persistente, & cum vel jamdudum plane cessarint, vel saltem non magis heic aut illeic, quam alibi impræsentiarum dominentur. Quemadmodum solertissime differit *Cl. Glissonius, in lib. de Rachitide, cap.* 19. Σποράδες vero, sive *Dispersi* dicuntur, qui specie inter se differentes, eodem tempore plures homines ejusdem regionis incolas adoriuntur & occupant; tales sunt Pleuritis, Ophthalmia, Angina, &c. in eadem urbe vel regione simul grassantes; qui quidem non ex communi quadam caussa, sed ex uniuscujusq; proprio vitio, sive apparatu morboso proveniunt.

10. Ratione *TEMPERAMENTI* corporis affecti, morbi alii dicuntur naturæ Cognati; qualis est Feb. ardens hominibus calidiori temperamento præditis: alii Remoti, seu minus cognati, qualis est Causus respectu eorum, qui temperamentum habent frigidius.

11. A *SEXU*, morbi alii sunt *Virorum*, ut Priapismus, & ignavia Phalli: alii *Fœminarum*, ut Abortus, procidentia uteri, mensium suppressio, &c.

12. Ab *ÆTATE*, alii morbi ſunt *Pueris* proprii,ut Rachitis; alii *Juvenum*, ut Feb. ardens; alii *Senum*, ut Apoplexia: de quibus omnibus conſulendus eſt *Hippocrates*, 3. *Aphor*. 24, 25, 26. & *ſequentibus uſq;* ad 31.

13. Ratione *SUBJECTI*, morbi alii ſunt *Interni*, qui interiora corporis occupant; ut Ulcus pulmonum: alii *Externi*, qui externas partes, viſuiq; obvias poſſident; ut Lepra & Scabies: alii *Particulares*, qui tantum in unam partem, vel partes aliquas inſident; ut Pleuritis: alii *Univerſales*, qui univerſum corpus obſident; ut Febris.

Ex-

EXERCITATIO IV.

De variis Caussarum Morbificarum differentiis.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Argumenti* συνάφεια. 2 *Morbo neq; Materiali caussa opus esse, nec Formali, nec Finali: sed tantum* Efficiente. 3 *Efficientium caussarum Divisio prima in* Congenitas, *&* Adventitias. 4 *Subdividantur* Congenitæ *in* Naturales, *&* Præter-naturales. 5 *Distrahuntur item* Adventitiæ *in* Externas *&* Internas; *quarum* Priores *vel* Necessariæ *sunt, vel* Contingentes: Posteriores *autem vel* Solitariæ, *vel cum aliis* Conjunctæ. 6 *Secunda divisio Efficientis in* Principem *&* Ministram: 7 *Item in* Procatarcticam, *quæ discernitur ab* Evidente; 8 Antecedentem, *quæ ubi morbum proxime attingit, dicitur* Conjuncta; *&* Synecdochice Antecedens, *ubi remotè:* 9 *Et Continentem, quæ cum materia conjunctorum morborum propria est.* 10 *Efficientium porro aliæ morbum* Per se *producunt; aliæ* per Accidens: 11 *Aliæ deniq;* Positivæ *sunt, aliæ* Privativæ.

1. PRoximum his videtur, ut quibus ex *Caussis*, quæcunq; demum eæ sint, & *quomodo* unumquodq; è numerosis illis, quæ modo descripsimus, morborum Generibus & Differentiis, in corpore humano producatur, serio & quantum ferat rationis nostræ imbecillitas, dilucide edisseramus. Scire enim, ut belle norunt omnes, est per originem caussasq; scire: maximaque Pathologiæ tum certitudo, tum utilitas (quippe absq; caussarum morbificarum cognitione, Medico neq; morbos præcavere liceat, nec genitos tollere) in Αἰτιολογίᾳ potissimum consistunt.

2. A *Philosophis* quidem, qui rerum omnium in vastissimo hocce Naturæ theatro se offerentium contemplationi sedulo dant operam, scientiæq; comparandæ insudant indesinenter, Quatuor Caussarum Genera singulis Effectibus consultissime constituuntur: *Materia* scilicet, *Forma*, *Efficiens*,

atq;

atq; *Finis.* *Medicis* vero, ubi in Affectuum p.n. corpori nostro insidentium, illiusq; ad vitæ perfectionem necessariis functionibus quomodocunq; insidiantium, investigatione notitiaq; versantur; sufficiant pauciora. Nam cum Morbi essentia in Diathesi quadam, seu Dispositione vitiosa, qua una vel plures è corporis partibus, in actionibus suis debito modo perfungendis impediuntur, deq; optimo statu detruduntur, penitus radicetur; heinc perspicuum est, posse eam sine *Materiali* caussa existere; nisi ipsummet illius subjectum, corpus nempe humanum, in quo is insidet (quemadmodum & in ære hominis aut equi effigies) pro ejusdem materia cuiquam placuerit accipere. Non enim (quo decepti fuerunt quamplurimi) vitiosus humor subjecta est morbi materia; quanquam Efficiens illius dici quodammodo possit. Deinde, per Formam morbi, præter speciem illius peculiarem, dicto subjecto impressam inductamque, seu determinatam dispositionis partium pravitatem (quæ ipsam morbi ideam unice constituit) aliud nil quicquam venit intelligendum; ut luculenter constet exinde, Caussam quoq; *Formalem* in morbis nusquam reperiri posse. Et de *Finali* etiam idem prorsus sentiendum; quoniam Finis morbi tantum est actionum læsio & interitus, seu (ut aliis visum est) aptitudo ejus, qua actiones lædere natura sua comparatur: ideoq; non re quidem, sed sola mentis nostræ cogitatione, ab ipso morbo differt. Restat itaq; duntaxat *Efficiens*, quæ quia corpus immutando, deq; sanitatis statu deturbando, eidem morbum inducit; ideo pro Caussa omnium præstantissima

tissima & principe apud Medicos merito debet reputari. Hujus igitur differentias atq; vires perscrutari nos jam accingimus.

3. Humanum Corpus, licet essentiæ prorsus immutabilis ac immortalis, Animæ nimirum rationalis, domicilium sit atq; instrumentum; ex sua tamen natura facile mutabile existit, variisq; obnoxium infirmitatibus, morti etiam ipsi denuo cedit; quæ magnificam vereq; admirandam Organorum illius conspirationem & harmoniam, unico quasi ictu pessundat atq; dissolvit, totamq; fabricam in principia, ex quibus erat primitus constituta, sensim dispergit. Ratio autem, quur hæc Corpora nostra adeo sint fragilia, adeo caduca; ex integro videtur in hoc consistere, quod mutabilia sunt: Interitusq; viæ, ut ut quoad varietatem fermè infinitæ, in eo tamen convenire censeantur omnes, quod ad Elementorum, quibus constamus, temperamenti ac determinatæ symmetriæ ejus, â qua necessario dependet vita, corruptelam ruinamq; omnimodam, aliæ citius quidem, aliæ tardius conducunt. Si summi Creatoris sapientiæ visum fuisset, aut Corpora nostra ex simplicissima quadam, corruptionique minime obnoxia materia (qualem Cœlorum esse propriam sibi precario imaginantur *Aristotelei*) constituisse; aut tam firmo æternumq; duraturo glutine materiæ hujus, ex qua nunc corporamur, particulas inter se conjunxisse, ut easdem ab invicem dissociare dispergereque, in nullius caussæ inferioris potestate foret situm: tunc certe nec ævi diuturnitate, nec morbi ullius sævitia, sanitas nostra

nostra unquam labefactari potuisset; hominumq; primus, sicut ex nihilo recens productum, vixq; adhuc satis perfectum viderat hunc Mundum, ita & eundem senio jam prope confectum, adq; interitum tandem festinantem, semper juvenis summoq; vigore præditus vidisset. At vero, ut nobis â natura nunc comparatum est, tenuissimo suspenditur vita filo; nec fieri potest, quin omnibus in lucem editis sit serius, aut citius moriendum. A seipso enim Corpus nostrum, & ab insitis principiis, civile inter se gerentibus bellum, per singula momenta concutitur atq; conteritur; nedum variis externarum injuriarum incursionibus, tanquam procellis, undiq; lacessitur. Heincq; morbos *Efficientium Caussarum* duo suboriuntur summa primaque Genera: *Aliæ* nempe *Insitæ* sunt nobis & Congenitæ, quas ab ipso jam ortu accepimus; Aliæ *Adventitiæ*, quæ in nos jam editos extrinsecus invadant.

4. *Priores* rursus in *Naturales*, & *Præter-naturales* genuine distrahuntur. Sub *Naturalium* censu cadunt primordiorum, ex quibus constamus, inquietudo ac repugnantia perennis; & Flammulæ nostræ vitalis continua voracitas, quæ tametsi nos misellos, quoad vita fruimur, foveat, calefaciat, tueatur, & Laris instar familiaris, conservet; nos tamen etiam temporum ætatumq; decursu sensim depascitur, immutat, tandemq; conficit; alios quidem ocius, segnius alios, ut sua cuiq; stata est vitæ periodus, quam quotusquisq; est, qui naturæ legibus attingit? Adeo verum est, quod in *Oecon.*

nostr.

nostr. Animal. Exercit. 1. apertius diximus; idem nempe nobis inesse & vitæ principium, & mortis. Spectat autem *Præter-naturalium* Classis ad morbiferos eos Characteres, qui nobis â Parentibus, una cum materia spermatica, ex qua prima corporis rudimenta sumus mutuati, profunde velutiq; medullitus impressi fuerint. Quocunq; enim morbo, modo insignis sit & Chronicus, è parentibus utervis, dum generat, tenetur; eum, mediante principiò prolifico, tanquam per contagium, transfert in prolem. Maxima igitur ortus nostri vis est, nec parum felices sanis parentibus enati.

5. Ex Adventitiis autem, alia *Externa* est, alia *Interna*. Externa, quæ extrinsecus adveniens morbo originem præbet: estq; vel *Necessaria*, vel *Contingens*. Externa *Necessaria* est, quæ ex rerum ad vitam necessariarum una aliqua vel pluribus ortum habet: in quibus sunt Aer, quem inspiramus, Cibus & Potus, Motus & Quies, Somnus & vigilia, quæ excernuntur aut subsistunt, & Animi Pathemata; quæ proinde *Res Non-naturales* Medicis vocari obtinuerunt. *Contingens* vero, quæ non necessario quidem, sed mere fortuito nobis contingit ferenda; cujus generis sunt gladii ictus, ruentis lapidis & bestiarum occursus, omniaq; fortuita corpori vim inferentia. Harum impetus cæci nec arte prævideri possunt, nec cautione declinari: Illæ vero possunt, ideoq; in earum observatione Ars nostra versatur. *Interna* Adventitia est, quæ intrinsecus corpori ejusve contentis adhærens, ibique genita, morbos efficit: hæcq; porro est vel

Solitaria, quæ ſola & propria vi morbum inducit; vel *cum aliis Conjuncta*, cujus exemplum eſt Cacochymia; quæ â diætæ erroribus exorta, cum obſtructionibus & putredine quaſi conſpirans Febrim parit.

6. Porro, Cauſſa Efficiens eſt *Princeps*, vel *Miniſtra*; deindeq; *Procatarctica*, *Antecedens* vel *Continens*, de quibus ſigillatim pauca.

Cauſſa *Principalis* eſt, quæ varias inter cauſſas ad producendum morbum conſpirantes energiam obtinet primariam; ut Putredo in Febre putrida. *Miniſtra*, Συναιτία, ſive Concauſſa, quæ ſola quidem nihil efficit, ſed Principali ad efficiendum ſubminiſtrat, & adjumenta affert; ut obſtructio viſcerum non nihil ad ſcorbuti (cujus cauſſa principalis in Miaſmate quodam peculiari conſiſtere videtur) generationem confert.

7. *Procatarctica*, quæ latentes prius in corpore cauſſas excitat & movet, ſive ſit in corpore, ſive forinſecus adveniat, undeq; morbus primo producitur; ut ira vel æſtus aeris Cacochymiam movens, febrimq; inducens. Hujuſmodi cauſſas Hippocrates olim προφάσεις, Occaſiones nominabat, & merito quidem: quanquam enim manifeſte & ad ſenſum evidenter corpus noſtrum afficiant; ſuapte tamen natura vehementem morbum producere non ſufficiunt, ſed ſi in corpus Cacochymicum, & morboſam παρασκευὴν habens, inciderint, illud mox in morbos conjicere, anteaq; latentem affectionem quaſi manifeſtare poſſunt. Unde perſpicuum ſit,

fit, manifesto differre Procatarcticas â φανεραῖς, seu *Evidentibus*. Etsi enim omnis caussa Procatarctica sit simul evidens & manifesta: non omnis tamen caussa Evidens Procatarctica appellari sustinet. Nam ex Evidentibus haud paucæ sunt, quæ morbosam aliquam παρασκευὴν, sive prædispositionem, non requirunt; ut Gladius est caussa manifesta vulneris, Lapsus & Percussio fracturæ; sed non est Procatarctica.

8. *Antecedens*, Græcis προηγουμένη, est prævia quædam in corpore latens & abdita dispositio, ortum ex alia ducens, quæ morbum antecedit, eumq; producere apta est nata; ita tamen, ut eâ positâ morbus necessario non ponatur (tolli enim potest, antequam ex ea nascatur morbus) & eâ sublatâ morbus semel genitus possit perseverare: ut Plethora vel Cacochymia â diætæ vitiis exorta, unde inflammatio vel obstructio in alicujus partis meatibus originem ducat. Hæc autem Caussa solis morbis cum materia conjunctis propria est: Porro morbum vel proximè attingit, & *Conjuncta* vocatur, ut intemperies alicujus partis frigida, quæ parti vicinæ similem intemperiem imprimit: vel remote, & tunc *Synecdochice* nominatur *Antecedens*; ut Plethora respectu Phlegmones, mediante sanguinis affluxu ac stagnatione inductæ.

9. *Continens* est, quæ cum morbo cohæret, ejusq; essentiam continet, atq; eâ positâ necessario ponitur morbus, ablatâ tollitur; ac propterea ad definitionem morbi semper requiritur: ut Calculus,

qui ex Cacochymia, ab intemperantiori cibi & potus sale fixativo impraegnati usu orta, natus, ureterem obstruit; quo ablato, obstructio Ureteris simul tollitur. Vis aliud Exemplum? Continens caussa Phlegmones est sanguis extravasatus, inq; substantia alicujus partis haerens atq; putrescens: hoc autem ablato, & redintegrata ejusdem Circulatione, mox evanescit Phlegmone. Unde indubitato constat, non omnes morbos caussam Continentem ad sui generationem desiderare: sed eos solum, quibus Materia est conjuncta. Constet praeterea, eam esse Adhaesionem copulationemq; caussarum, ut Continens ex Antecedente, Antecedens ex Procatarctica quasi defluat; quumq; omnes continuatione quadam & serie sunt connexae, ordine prima est Evidens, postrema est Continens, quotquot inter has mediae intercedunt, Antecedentes appellantur. At non omnis morbus tribus ex caussis ortum necessario adipiscitur, sed alias ex duabus, alias ex unica. Exemplo rem illustremus. Si ex repentina exercitio jam tum incalescentis corporis in aquam frigidam immersione, putrida Febris accenditur; frigus aquae est caussa Procatarctica; cutis adstrictio indeq; prohibita diaphoresis, caussae Antecedentes; & heinc exorta putredo, Continens proximaq; caussa.

10. Caeterum, praeter hactenus recensitas, supersunt aliae quaedam morbos efficientium Caussarum Differentiae. Earum quippe unaquaeq; interdum *per se*, interdum *per accidens* corpus de statu sanitatis deturbat. *Per se* quidem, quum propriis in-

insitisq; viribus proxime, nulliusq; interventu id præstat: ita vinum & Aromata per se calefaciunt, & Aqua frigida corpori affusa id per se quidem & proxime, nullius interventu refrigerat. *Ex Accidente* vero è contra, quum non propriis viribus, sed alterius interventu, opus efficit & edit: quomodo Aqua frigida, dum cutis spiracula contrahendo condensandoq; fervidos sanguinis halitus foras erumpentes intro repellit, in caussa est, ut universum corpus incalescat, intus cohibitis, & sanguini turgescentiam febrilemq; effervescentiam inducentibus effluviis illis sulphureis, quæ per diaphoresin debent continuo explodi.

11. Postremo, ex caussis Aliæ dicuntur *Positivæ*, Aliæ *Privativæ*. *Priores* sunt, quæ sua præsentia aliquem effectum sibi consimilem, corpori autem noxium producunt: quemadmodum Aqua frigida est caussa positiva frigiditatis. *Posteriores*, quæ absentia sua effectum sibi dissimilem & contrarium edunt: ut influxus vitalis ex partibus alicui denegatus, caussa est, ut ea calore fotuq; destituta infrigidetur. Atq; hæc quidem de Caussarum morbificarum Differentiis in genere sufficiant.

Ex-

EXERCITATIO V.

Quomodo ambiens Aer Sanitatem noſtram obterat, Morboſq; inferat varios.

ART. 1 *Argumenti hujus cum proxime præcedenti* connexio *methodica.* 2 Aeris *ad vitam* Neceſſitas: *Et* 3 Uſus *in Animalibus ſanguineis.* 4 *Qua ratione, quotque modis immutentur corpora noſtra ab aeris intemperie* Calida; 5 Frigida; 6 Humida; 7 Sicca. 8 *Quænam morborum genera oriantur ex* inquinamentis alienis *corrupto aere.* 9 *Vitia aeris ab Anni temporum tempeſtatumq;* Anomaliis *profluentia.* 10 *Quomodo ſanitati incommodet aer ratione ſubitæ ſuæ inſolentiſque* Mutationis. 11 *Quomodo item ratione affectionum malignarum ab* Aſtris *demiſſarum.* 12 *Et quomodo deniq; ratione* Motus *inconvenientis.*

1. CAuſſarum morbos Efficientium, quæ foriniſecus corporibus noſtris obtingunt, quarumq; vires nobis ſunt neceſſariò ferendæ, Claſſem integram ex *Sex rebus Non-naturalibus* vulgo dictis conſtare, in capite ſuperiori diximus. Quoniam autem ab Univerſalibus ad Particularia ratiocinando omnis oritur Scientia; & conſilii noſtri Pathologici ratio â nobis id exigit, ut â Generali Cauſſarum morbificarum recenſione, ad earundem contemplationem particularem, repetito ordine progrediamur, quo quibus ex cauſſis ſpeciatim ſingula morborum genera ſuam ducant originem, denuo perſcrutemur: Propterea nunc dicendum eſt, qua ratione, & quot modis unaquæq; ex iis, quæ ſub dicta Claſſe comprehenduntur, corpus noſtrum immutare, morbumq; excitare poſſit. Et ab ambiente quidem *Aere* exordiendum; utpote qui in τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων, ſeu rerum foris incidentium genere, primum ſibi vendicat locum.

2. Hujus

2. Hujus tanta eſt ad ſuſtentandam Biolychnii flammulam, in Cordis ſacrario perenniter micantem, neceſſitas, tantaq; dignitas, ut præſtantiorem hominis partem Latini Animam, ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, â vento ſeu aere, & Græci ψυχὴν, ἀπὸ τοῦ ἀναψύχειν, quod aeris proprium eſt, voluerint deductam: Et ab eadem fortaſſis mente *Varro* Animam definierit *Aerem ore conceptum, tepefactum in pulmone, fervefactum in corde, diffuſum in corpus*. Cæterum hic Aer, ut ζωῆς αἴτιον, vitæ cauſſa quodammodo digne reputetur: Ita & interdum ἀποθνήσκειν ποιεῖ, Mortis exiſtit auctor, ubi â nativa ſua & ad vitam conſervandam requiſita ſalubritate deſciverit. Si is enim bene conſtitutus Animalium omnium, maxime quæ donantur organis reſpirandi, vitam tuetur ac conſervat, cur male conſtitutus eorundem vitæ pariter non incommodet? Illinc ſane, agente ſpiritu vitali, prima eſt vitalis auræ in ſanguine Embryonis accenſio; illinc continua ejuſdem in lucem videntibus Micatio & ἔκλαμψις; & illinc quoq; haud raro extinctio & interitus. Vitia autem, quibus correptus Aer, ſuaq; puritate exutus, nobis reddi ſolet inſalubris ac infenſus; in illius vel Qualitatum immoderatione, vel ab alienis inquinamentis corruptione, vel Anomaliis ſive Mutationibus ſubitaneis; vel inconvenienti deniq; Motu, conſiſtere videantur. Hæc itaq; particulatim expendamus.

3. Prius tamen breviter animadvertendum eſt, Aerem ab Animalibus ſanguine præditis in pul-

mones inſpirando attrahi excipique, in eum potiſſimum finem, ut is ſanguinem, dum pulmonum vaſa, cordiſq; ventriculos perenni circuitu pertranſit, ſubtiliando & quaſi rarefaciendo, eum nutriendæ Flammulæ vitali magis accommodum reddat; idq; quidem non frigiditate ſua, ſed partim ſubſtantiæ tenuitate, partim vehementia motus: conſimili prorſus modo, quo per folles inſufflato aere, flamma in lignis promptius accenditur; ut in *Oecon. Animal. Exercit.* 8. dilucide deditaq; opera demonſtravimus. Hoc enim conſtituto, mente deinde facilius comprehendamus, qua ratione, quibuſq; modis, idem aer uſui dicto incongruus evadat & inidoneus. Expedit igitur ſciamus, Aerem morborum fieri opificem,

4. Primò, *Qualitatum ſuarum Immoderatione*; quando nimirum is vel Calore, vel Frigore, vel Siccitate, vel Humiditate fuerit intemperatus. Et ejus quidem intemperies *Calida* ſulphureas, promptiuſq; inflammabiles ſanguinis particulas (ex quibus ſpiritus conficiuntur vitales) cito nimis, quamq; par eſt copioſius inflammat accenditque: eoq; nomine ſanguinem primo ipſum, deindeq; univerſum corpus calefacit; diſſolvit, liquat, attenuat, denuoq; adurit. Hincq; contingit, quod in regionibus fervidis & æſtuoſis, in locis Auſtro ſoliq; expoſitis, in Æſtate ignea & torrida, in auſtrino Cæli ſtatu, Spiritus noſtri inflammantur, ſanguis & humores reliqui ardoribus extorrentur, Bilis augetur & exacuitur: iiſq; ex cauſſis Morbi quamplurimi, hiq; ſæpe Acuti, ſuſcitantur. Sed & aliter

quoq;

quoq; ſanitati affert nocumenta; poros quippe reſerando, ſeq; in corporis penitiora ſubtiliter inſinuando, membra laxat & extenuat; eorumq; ſubſtantiam (abſumpto diſſipatoque, quo ſingulæ partes continuo inſtaurari ac refici deſiderant, nectare Nutritio) ſenſim exhaurit; & ſi diutiùs perſeverarit, ſenium mortemq; præpropere acceiſit. Quinetiam, ubi impenſius fervet, Lipothymiam, Syncopen, imò verò nonnunquam repentinam mortem inducit; ſicut in eis videre eſt, qui ex vehementiori Balneorum, furnorum, cryptarumve ſulphurearum æſtu ſupra modum incaleſcentes excandeſcenteſque, animo deficiunt, animam quoq; ipſam, ni maturius ſubmoveantur, efflare jam parati. Quod exinde reputemus contingere, quod ex inſpirati, inq; præcordia cum impetu irruentis aeris ardore diſſipantur confeſtim & extinguuntur Spiritus vitales, vitæ conſervatores. Quemadmodum enim aer temperatus ad horum generationem accenſionemq; in cordis ventriculis maxime facit: ita idem intenſiori calore perfuſus, eoſdem citiſſime & unico quaſi momento diſcutit, profligat, deſtruit; unde tum ſanguinis micationem, tum cordis motum illico intercipi, mortemq; ipſam mox ingruere neceſſum eſt.

5. *Frigida* vero, è contra, ut ut ſanioribus quidem, Herculeaq; corporis firmitate gaudentibus amica exiſtat; quia ſcilicet nedum ſpirituum vitalium accenſionem, diſperſionemque, quam par ſit profuſiorem, ſanguinem aliquatenus incraſſando, prohibet; ſed & membrorum quoq; ac viſcerum

ſubſtantiam & contexturam denſando firmandoque, univerſi corporis robur conſervat & auget, appetitum exacuit, coctiones tum publicas, tum privatas promovet & accelerat; iiſq; de cauſſis vitam longiſſime protrahit: Infirmis tamen, minuſq; proſpera utentibus valetudine haud parum ſolet incommodare. Spiritus quippe quaſi conſopiendo ignavos reddit ac torpidos, eorumq; motum expanſivum (Fermentationis vitalis in ſanguine efficiens primarium) haud ſegniter retundendo, ſanguinem incraſſat, eoq; nomine Obſtructiones, Tumores, alioſq; chronicos affectus, ex incraſſato, & inter circulandum alicubi ſtagnante ſanguine oriundos progignit. Cerebrum deinde, Medullam ſpinalem, & Nervos ex iis enatos infirmando; ſucci Nutritii tum elaborationem, tum à ſero ac phlegmate depurationem, tum in ſingulas partes eodem nutriendas diſtributionem impedit: unde Deſtillationes, Cachexiæ, Spaſmi, Paralyſes, aliiq; id genus morbi haud raro exoriuntur.

6. *Humida* craſſos & tenebricoſos facit ſpiritus, corpus multô humore ſupervacuô onerat, partium nervoſarum tonum relaxat, & debilitatâ coctione cruditates accumulat: Unde Rheumatiſmi, Febres putridæ, ulcera fœtida & curatu difficillima, & Phthiſes frequenter profluunt; hæcq; præcipue cauſat, ubi illi aſſociatum fuerit frigus: ſin verò adfuerit Calor, putredines & humorum & partium ſolidarum inducit, membraq; mollia ac laxa reddit, & expedite obeundis vitæ muneribus inepta.

7. *Sicca*

7. *Sicca* denique, licet ſpiritibus puritatem limpiditatemvè conciliet, ſanguinis tum fermentationem, tum circulationem promoveat, eumq; â putredine tueatur, humiditates ſuperfluas abſumat, & corpora dura, ſolida, fortiaq; efficiat, articuloſq; corroboret: quoniam tamen illa, ſuccos abſumendo, indurat, humoreſq; craſſiores & minus fluidos reddit, Obſtructionum eſt opifex; & ſi Caliditatem ſibi pro comite habeat, ſanguinem adurit, & Bilem retorridam generat. Et hi quidem Modi ſunt, quibus Aeris Intemperies morborum cauſſæ fiunt.

8. Secundo, ratione *Corruptionis ab inquinamentis alienis:* Ipſa enim Aeris ſubſtantia quum minime ſimplex ſit, nihilq; aliud eſſe videatur, quam minutiſſimorum Effluviorum partim â ſole cæteriſq; ſyderibus deradiatorum, partim è globo noſtro terraqueo continenter exhalatorum, contextura quædam; lanuginis inſtar, Terræ globum, ad vix plurium milliarium craſſitiem ſive altitudinem contegens & circumveſtiens: ita utiq; conſtituta eſt, ut multa inquinamenta, tanquam ſparſa morborum ſemina, alias ex inferioribus, alias è ſuperioribus facile poſſit in ſua vacuola excipere; eademq; corporibus noſtris mox imprimere. Ex Inferioribus quidem, velut è ſtagnis, paludibus vel lacubus fætidis ac putridis; è quibus confertim expirantes vapores ambientem permiſtione polluunt. E terra gravi, & ſulphureis, bituminoſis, arſenicalibus, & id genus aliis ſpiritibus inquinata;

ex antris, ſpecubus, aut barathris, poſt diuturnam clauſuram apertis, graves interdum expirationes in aera tolluntur, nobis plurimum infenſæ. Item Animalium, maxime vero Hominum non ſepulta ex bello cadavera, reſervata illorum Excrementa, evulſæ ſtirpes venenatæ, aliæq; ſordes computreſcentes, plerumq; aeri morbidas ac exitiales offenſas inducunt. E ſuperioribus vero in aere contingunt affectiones Duplices; Aliæ nimirum ſunt Qualitatum exuperantiæ, vel inæqualitates ex temporum tempeſtatumq; mutatione (ex quibus putredines inſignes:) Aliæ autem Miaſmata, ſeu ſeminia quædam peſtilentialia, eo cœlitus demiſſa; quæ uſq; adeo occulta ſunt, cæca, & â ſenſibus aliena, obſcureq; adeo & furtim invadunt, ut nunquam niſi effectibus & eventis deprehendi poſſint; nec de eorum origine plus ſciri poſſe arbitramur, quam quod â determinata quadam permiſtione nexuq; ſyderum exoriantur. Hincq; manifeſtum fit, Tria ex aeris corruptela fieri communium morborum Genera: *Endemium*, â terrenis inferioribuſque expirationibus; *Epidemium*, â vehementi temporum tempeſtatumq; mutatione; *Peſtilentem*, â malignis, venenatis, vitæq; ſumme exitialibus Miaſmatis, quæ vel è ſublimi ſunt demiſſa, vel in ipſo aere genita, quæq; una cum aere, quem ſpiritu ducimus, permanant corpora noſtra, & fermento ſeminali tum ſpiritus, tum humores, ſuo quæq; modo contaminant, & varios, eoſq; utplurimum contagioſos ac peſtilentiales morbos proferunt.

9. *Tertio*

9. *Tertio* ratione *subitæ insolentisque Mutationis*, sive isthæc ab annuis, menstruisvè tempestatibus proveniat; sive â Locorum mutatione; sive ab insuetis Syderum configurationibus. Quoad Aeris ex variis *Anni temporum tempestatumq; constitutionibus* alterationes; advertendum est, quod humani generis saluti ac sanitati nihil magis officere soleat, quam insuetæ velutiq; ex improviso ferientes aeris μεταβολαὶ, maximè ubi hæ irregulares fuerint, & respectivis anni temporibus ingenuinæ. Idq; haud injuria quidem contingit, verum ex necessitate. Quum enim omnis mutatio subitanea sit periculosa; temperamentaq; nostra tot modis diversis afficiat aer circumambiens & inspiratus, quot is ipse alterationes ex vario Cœlorum motu, ex insignium syderum ortu & occasu, ex ventorum aliorumque ad Meteororum classem spectantium conversione, passus est; quemadmodum, præter *Hippocratis* auctoritatem, diuturna omnes apud gentes experientia compertum est, & comprobatum: vix fieri potest, quin haud pauca morborum genera toties in vulgus passim invehantur, quoties temperamentum singulis è quatuor suis temporibus, ex ordinaria Naturæ lege peculiariter accommodatum non observarit Annus; sed immodicos valdeque intempestivos produxerit caloris aut frigoris, siccitatis aut squaloris excessus. Et Caussa quidem generalis assignatu perfacilis est; nempe quod ex contrariis in contraria, atq; etiam ex humidis in calida aut frigida, gravis semper periculosusq; transitus sit.

10. (2) Quoad

10. (2) Quoad *Locorum* mutationem; obſervatu dignum eſt, quod non ſolum aeris, ſed & Hominum etiam temperationes, juxta regionum & locorum ſitum, aliæ atq; aliæ ſint. Hinc morbos haud raro affert in oras longinquas peregrinatio; quod unicuiq; regioni, ex ſoli & aquarum natura, item ex ventis ἐπιχωρίοις, ſeu regionalibus, peculiaris ineſt conſtitutio, ſuaq; proprietas, cui noviter advenis non facile ſit aſſueſcere. Id quod damno ſuo ſæpe ſunt experti, qui novas & â patria longe diſſitas terrarum regiones peragrarunt; præcipue vero ubi conſtitutiones locorum, in quæ ſe contulere, admodum diverſæ fuerunt ab iis, â quibus receſſerant. Exemplo inſigni ſint Angli, qui primum Virginiam in novo orbe incolebant; hi enim fere omnes tumore Abdominis & Hypochondriorum, ex cœli ſoliq; incongruitate, graviter afflicti; illic commorantes, ne minimam quidem ex præſidiis vel generoſiſſimis ſentiebant opem; at in patriam denuo recepti, mox quàm facillime curabantur. Sed & quæ ex coarctato concluſoq; in liberum perflabilemq; aerem vel ſaluberrimum fit mutatio, imbecillioribus, & his qui ex morbo aliquo graviori nondum integre convaluerint, magno ſolet eſſe detrimento. Nam aperto patefactoq; per calorem corporis habitu, ſi frigus improviſum ſuperveniat, altiſſime illud per poros inſinuatum, circulationem ſanguinis, eum incraſſando, impediat; & diaphoreſin, quæ undiq; libera eſſe debet, intercipiendo, fomitem materiamq; novi morbi colligat. Contra vero, ſi corpus â præcedente frigore fuerit clauſum;

ſum; repentinus calor, ſpiritus humoreſq; ſubito ac vehementer agitando, dum arteriarum halitus exitum per occulta cutis ſpiracula non invenerint, corpus ſummopere labefactat, morboſq; ex putredine ſanguinis enaſci aptos progignit.

11. (3) Quod ad Aeris affectiones ab *Aſtris* inductas attinet; quum ſcitiſſimum ſit, Solem eſſe cauſſam lucis & caloris; acceſſuq; & receſſu ſuo inducere ſeriem ac viciſſitudinem tempeſtatum anni; procreare plantas & Animalia, ſpecialiterq; Hominem generare cum homine; ac excitare ex terra fumos, qui concreſcant in nubes, abeant in ventos, aliaq; id genus meteora: item Lunam complere & evacuare Conchylia, oſſaq; Animalium; ac plurimum poſſe in res omnes humidas, ac in Mare potiſſimum, cujus Acceſſus & Receſſus ad ejus motum phaſeiſq; varias contemperantur: dari quinetiam effectus quoſdam, qui ad alias cauſſas, quam ad Sydera revocari non poſſint; cujuſmodi ſunt morborum Criſes, inæqualitates tempeſtatum, peſtilentiales annorum Conſtitutiones, &c. Quum hæc omnia ita ſe habeant, inquam, quidni credamus, ex variis eorundem ſyderum motibus, ortu & occaſu, configurationibus, ac influentiis, Aerem varias pariter ſubire mutationes, quibus hominum temperamenta diverſimode afficiantur, quæq; alias mitius, alias ferocius in noſtra agant corpora? Et quemadmodum *Frequentiores* inſignium Syderum commiſtiones nexuſq; cœlum nunc inconſtantis, nunc intemperatæ, alias pluvioſæ, alias æſtuoſæ, &c. conſtitutionis reddere ſolent;

unde

unde haud pauci, *Epidemii ſimpliciter* dicti, morbi excitantur, quales paſſim ſuſèq; deſcripſit *Hippocrates* (*lib. Epidemiorum:*) ita pariter probabile eſt, ex eorundem configurationibus *Rarioribus*, ac quaſi portentoſis, aerem conſpergi inquinamentis quibuſdam venenatis, totoq; genere (uti vocant) deleteriis; ex quibus, ceu â ſeminibus per æthera ſparſis, emergant Epidemii *Peſtilentiales*. Hoc quidem triſti rerum eventu compertum habemus, Peſtilentiam aliam nonnunquam ingruere, quæ ſolos *Boves* jugulet, qualem Anno Chriſti nati 1514. in Galliam irrepiſſe, memoriæ prodidit *Fernelius*; aliam quæ *Equos*, qualis in Brittannia noſtra jam nunc per biennium totum graviſſime ſæviit; aliam quæ *Homines*, cujus generis duas ſub Marco Antonio fuiſſe commemorant, univerſo fere orbi exitiales, quibus penè uſq; ad internecionem humanum genus deletum fuerit. Jam, igitur, ſi in *Diverſitatis* hujuſce Peſtilentiarum Cauſſas altius inquiramus; neceſſe profecto fuerit, ut poſthabitâ illâ putredinis ſimplicis ex ſola tempeſtatum Anomalia inductæ accuſatione, in qua vecorditer acquieſcit Medicorum vulgus (ſi enim una putredo tantæ tamq; diverſæ perniciei cauſſa foret, omnes Animantes peræq; attingeret ac infeſtaret) ad abditiorem quandam aeris Diatheſin, è ſublimi demiſſam, confugiamus; aerem nimirum peculiari quodam quaſi veneno contaminatum, quod huic, non autem illi Animantium generi ſit infenſum, ac hoſtilitate ſpecifica mortiferum; quodq; â certa quadam, & non niſi perraro contingente Syderum illuſtrium permiſtione haud incommode deducatur.

Nam

Nam ut alia horum conſpiratio imbres, alia ſerenitatem; alia Auſtrinam, alia Aquiloniam, aliamve tempeſtatem movet: ita ſane fatendum, quandam obtingere, quæ aeri peſtilentiam immittat. Utq; multa ſunt Peſtilentiæ genera; ita uniuſcujuſq; peculiarem quandam eſſe commiſtionis rationem & propriam cauſſam, quæ diverſimode in aerem, atq; in nos debacchetur, pro mitiori ſævi-orive veneni genio.

12. (4) Ratione *Motus inconvenientis*; efficit enim impetuoſa ventorum incurſio, ut aer altius in poros cutis impulſus, quas in ſe habuerit vel è terris, vel è cœlo derivatas qualitates profundius in penitiores corporis partes humoreſq; invehat imprimatque: uti experimur in flatu aeris in cutim flabello acti. E contra, *Tranquillus* aer, nulla ventorum vi agitatus, etſi mitis ac lenis appareat; requietæ tamen ſtagnantiſq; aquæ more, corrumpitur; unde putridi ac contagioſi morbi originem ſortiantur.

EXERCITATIO VI.

Qua ratione, quotq; modis Cibus & Potus morborum fiant Materia ac velut sementis.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Dicendorum* Ordo. 2 *Ratio generalis, cur* immoderatæ *Alimentorum* Facultates *corporis tum humoribus, tum partibus solidis imprimantur.* 3 *Quomodo, & ad quænam morborum genera producenda faciant Esculenta ac Potulenta* Manifestis *qualitatibus culpanda.* 4 *Quomodo item, quæ qualitatibus infamantur* Occultis. 5 *Varia* Repletionis, *&* 6 Inanitionis *nocumenta.* 7 *Cibandi ἀκαιρία, quemadmodum sanitati adversetur.* 8 *Ciborum deniq;* Ordo perversus, *quæ incommoda adferat.*

1. NOnnaturalium ordine, *Cibus* atq; *Potus* post Aerem proxime succedunt expendendi; utpote quorum facultates, quemadmodum in conservanda confirmandaq; hominis sanitate, ita & in eadem subvertenda sunt aeris proximæ; nec plures, aut graviores ab hujus, quam ab illorum vitiis exoriuntur Morbi. Nam

Materiam lethi bibimus; cum vescimur, ecce,
Pabula quæ vitæ, dant Alimenta neci.
Ipso mors sub dente crepat, &c.

Esculentorum autem & Potulentorum vitia, quæ gignendis morbis pabulum suggerunt atq; materiam, ad eorum vel inconvenientes Qualitates, vel indebitam Quantitatem, vel sumendi Ἀκαιρίαν sive Importunitatem, vel Ordinem deniq; perversum genuine possunt reduci.

2. Primo, *Qualitatibus* peccant Alimenta, ubi easdem, quibus insigniuntur ipsamet, facultates in-

intemperatas, sive Manifestæ sint, sive Occultæ, primo in Chylum, in Sanguinem deinde ac succum Nutritium, eisq; mediantibus in ipsas partes solidas denuo invehunt ac imprimunt; eoq; pacto corpus nostrum, Medicamenti more, alterant. Quum enim ea sit Agentis Patientisq; naturalis conditio, ut, quia materiam communem obtinent, mutuas operas conferant in sese; omneq; Agens agendo non-nihil etiam patiatur ac perferat: quoties ejus, quod in corporis alimoniam assumptum est, vires nimis validæ ac indomitæ fuerint, nec prorsus ventriculi robore evictæ; necesse est, ut id unà cum Chylo in venas Lacteas, ductusq; chyliferos Pecquetianos, indeq; partim cum sanguine, partim cum succo Nutritio, singulis partibus delatum, suis qualitatibus quicquid attigerit imbuat. Dyspepta quippe, ventriculiq; viribus infracta, etsi quodammodo subacta, inq; succum albescentem transmutata videantur; non tamen prorsus sunt extincta, nec pristinis omnino spoliata facultatibus, sed immoderatæ qualitatis nonnihil manet tum in sanguine, tum in succo alibili, qui quascunq; è Chylo conceptas labes partibus solidis inurunt. Unde manifestum est, non modo spiritus & humores, quibus conservamur; sed & omnem corporis singularumq; ejus partium constitutionem, pro variis Esculentorum ac potulentorum facultatibus insignioribus, diversimode mutari. Heinc Intemperies, heinc Obstructio, heinc Cacochymia; quæ gravissimorum morborum caussæ antercedentes continentesq; fiunt.

3. Quoad *Manifestas* itaq; Alimentorum Facultates; Cibi & Potus justô *Calidiores*, dum Chylum sulphureis, inq; bilem facilè facessuris particulis præclarè impraegnant, sanguinem nimis calidum producunt, spiritus incendunt, eoq; nomine uniuersum corpus excalefaciunt; ut Allium, Piper, aliaq; Aromata, & præcipue Vina Polygophora: unde Febres, aliiq; calidi morbi enascuntur. *Frigidiores* vero frigidum ac crudum sanguinem, suæq; naturæ consentaneos proferunt succos, eorumq; interventu universum corpus refrigerant: cujus sortis sunt Pisces, Lactuca, Hordeacea, Cerevisia leptomera valdeq; tenuis, &c. quæ Cachexiam, Leucophlegmatiam, Febrem albam, Obstructiones, aliaq; id genus mala, ex spirituum vitalium penuria, sanguinis Molynsi, seu infida elixatione, succiq; Nutritii ad alendum ineptitudine promanantia, sensim inducunt. Deinde *Humidiores* efficiunt, ut totum corpus humiditatibus superfluis inundetur; eaq; ratione morbos producunt consimiles. *Sicciores* è contra, dum Chylum, quàm par est tenuem minus ac fluidam suppeditant, geminam illius sobolem, Sanguinem scilicet & succum alibilem, quodammodo incrassant, figunt, & tum volatilizationi, tum distributioni parum idoneos reddunt: unde nutritionis imminutio, segnior sanguinis circulatio, viscerum ἐμφράξεις, aliaq; ejusdem farinæ incommoda solent infestare. *Crassiores* porro, ut carnes bubulæ (salitæ præsertim, ac fumo solevè induratæ) panis azymus, Castanea, Cerevisia seu infida fermentatione, seu frumenti crassitie turbida, item vina

vina præliganea, ſtyptica & indefæcata, aliaq; alimenta ἀνεπιτήδεια, ἄκρητα καὶ ἰσχυρὰ, craſſum, lentum, fibroſumq; proferunt ſanguinem, qui non niſi ægre per viſcerum anguſtias movetur: unde Obſtructiones, Lienis Tumores, Melancholia, Scorbutus, Lithiaſis, aliæq; affectiones chronicæ ſcaturiunt. Ex oppoſito, *Tenuiores*, cujuſmodi ſunt vina alba oligophora, ſerum lactis, Mora, Perſica mala, horariiq; fructus, ſuccos pariunt tenuiores, qui Biolychnii flammula cito nimis facileq; diſperguntur; unde virium languor, & partium reſarcitio diminuta.

4. Quoad *Occultas* autem (uti loquitur Philoſophorum vulgus) qualitates; hoc nomine damnanda veniunt Alimenta, quotiens ſitum ac putredinem conceperint, aliamve noxiam habuerint labem, qua naturam corporis noſtri inſigniter lædant ac pernicioſe. Sub hunc cenſum cadunt Frumenta Carneſq; putredine ſituvè corrupta, aut venenis inquinata; hæc enim omnia intro excepta, ſpiritus, ſanguinem humoreſq; contagione inficiunt & labefactant. Hujus rei eximium comperimus Exemplum in Venatoribus illis, qui (referente clariſs. *Fernelio, in lib. 2. de abdit. rerum cauſſis*) quum de rabioſi Lupi, quem trucidarant, inq; varia obſoniorum genera appararant & coxerant, carne comediſſent; non multo poſt tempore rabie correpti miſerrime perierunt: quandoquidem vis venenata in ea carne tam diligenter apparata permanſit, nec ab igne potuit, aut eſitantium calore domari.

5. Secundo,

5. Secundo, *Quantitatis* respectu lædunt Alimenta; idq; bifariam, scilicet vel quando copiose nimis supraq; naturæ vires fuerint assumpta; vel quando parce nimis infraq; naturæ necessitatem. Illinc exoritur Repletio: hinc Penuria & Inanitio. Ex Repletione, ubi cibus & potus in optimum Chylum, in sanguinem facesserint, & in alibilem Nervorum rorem; sensim accumulatur Plethora, seu succorum utilium exuperantia; ubi vero iidem, ex coagmentatione assidua corruptelam demum putredinemq; acquisiverint, emergit mox Cacochymia: atq; ex his duabus uberrima succrescit morborum seges. Plethora quidem, tum quæ deferendis humoribus comparata vasa solum complet, tum etiam quæ vires simul gravat; licet, quàm humorum luxuriantium corruptio, naturæ minus gravis sit & infensa: tuta tamen non est, sed maxime lubrica & periculosa. Ventriculum quippe obruit, adeo ut eum in opere Chyloseως deficere sit necessum; & Spiritum vitalem, Sanguificationis Authorem, perinde ac multum oleum lucernæ flammam, opprimit & quasi strangulat, ut is è Chylo in Cordis ventriculos subinde importato sanguinem nequeat purum sat probeq; excoctum conficere; unde sanguis crudus, frigidus, & tum ad spiritus vitales reficiendos, tum ad sustentandam Biolychnii flammulam inidoneus. Excrementorum item Flatuumq; ingentem facit proventum, quæ præ copia neq; â natura domari possunt, nec facilè excludi. Præterea, omnis generis humores congerit, eorumq; tum multitudine, tum cruditate ac crassitie,

craſſitie, Obſtructiones accerſit, circuitum ſanguinis retardat, viſcerum meatus opplet, Cerebrum Nervoſq; gravat, totumq; corpus infarctum, turgidum, compactum, minimeq; pervium reddit; & eo nomine impedimento eſt, ne è ſanguine continuo exhalantes vapores per diaphoreſin tempeſtive explodantur. Et heinc Febres, Inflammationes, Tumores, Diruptiones vaſorum, Hæmorrhagiæ, Apoplexiæ, aliaq; quamplurima id genus mala ſuccreſcunt. *Cacochymica* autem *Plethora*, quandoquidem ex non modo ſuperfluis, & ad vaſorum continentium diſtentionem uſq; congeſtis, ſed & vitioſis ſimul inq; putredinem ex leviſſima quavis occaſione obnoxiis humoribus expullulet: infinitæ propemodum morborum multitudini & occaſionem ſubminiſtrat, & materiem. Sanguinem quippe, quo vita potiſſimum ineſt & ſuſtentatur, variis conſpergit impuritatibus; quæ neq; ſpiritus vitalis energia reduci poſſint in meliorem naturam, nec inter circulandum â ſanguine in organis hujus â ſordibus repurgationi inſervientibus convenienter ſeparari: unde univerſa ſanguinis maſſa in arterias ſenſim delatâ ex Abdomine fœdâ colluvie brevi corrumpitur; & quid mali, precor, eſt, quod â corrupto ſanguine non expectes ac timeas? Quum enim ex obſervationibus Harvæanis ſit apertiſſimum, quod ſanguis, ſpiritu vitali quaſi entheatus, ſit corporis (poſt Deum ter opt. max. immediate) tum opifex, tum conſervator, & pars principalis, in qua Animæ ſedes: inde fas ſit colligere, eum non vitæ ſolum Authorem eſſe; ſed pro vario ejus diſcrimine, ac motu in celeritate aut tarditate, vehe-

mentia

mentia aut debilitate, &c. Sanitatis etiam morborumq; caussas contingere. Quod haud obscure olim subinnuit *Philosophus* (*de part. Animal. lib.* 2. *cap.*4.) ubi inquit; *Sanguinis natura caussa est, cur permulta Animantibus tum per mores, tum etiam per sensum obveniant. Nam ejus tenuitate & munditie, animalia sapientiora fiunt, sensumq; mobiliorem obtinent: similiter, vel timidiora, vel animosa, iracunda, & furiosa evadunt; prout scilicet sanguis eorum vel dilutus, vel fibris multis crassisq; refertus fuerit.* Ut heinc caussas perspicere liceat, non modo vitæ in genere (quippe nullum aliud Calidum innatum, aut influens reperias, quod sit immediatum Animæ instrumentum, præter sanguinem, & ex eo oriundos spiritus vitales) sed longioris etiam, aut brevioris ævi; somni, vigiliarum, ingenii, roboris, & morborum ferme omnium. Ita sane â natura comparatum est, ut nobis ex eodem fonte vita & sanitas, imo nonnunquam & mors quoq; ipsa profluant. Quo rite animadverso, quis fando possit exprimere, quantopere Mortalium felicitatis intersit, Animæq; pariter ac corpori conducat; ut proba victus ratione sanguinem purum ac nitidum conservent? Deinde, ex Cacochymia, *Succus* quoq; *Nutritius*, quo quicquid substantiæ corpori in dies detractum est, in dies instauratur, adeo inquinatur, ut partibus eodem nutriendis delatus, non assimiletur quidem, sed ceu ingratus & noxius ab iisdem plane rejiciatur. Heincq; Cachexia, Scabies, Elephantiasis, & ingens aliorum affectuum ab impuro Succo Nutritio dependentium sylva. Quocirca hunc habitum rectè commonefacit

facit *Hippocrates* esse periculosum, & sine mora solvendum. Hicq; memoratu dignum sit Distichon illud *Phocylidis*

μέτρῳ μὲν φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ μυθολογεύειν;
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίη δ' ἀλεεινή.

Moderatè cibum potumq; sumas, & loquaris:
Modus omnium optimus, excessus autem vitandus est.

6. Contra vero, *Inedia,* seu tenuior parciorq; victus, quam natura exigit, licet vitiosos quidem humores per iteratas cruditates congestos attenuet, suo modo concoquat & absumat; eoq; nomine, tum sanguinis circuitum accelerando, tum succi alibilis distributionem promovendo facilitandoq; universum corpus pervium patensq; reddat, obstructiones expediat, flatus discutiat, Cerebri omniumq; partium excrementa moveat, & in vias deducat, per quas naturæ impulsu è corpore exturbentur: si tamen longior fuerit, tum sanis, tum impuris corporibus utiq; haud parum incommodare solet. *Sanis* quippe, non modo spiritus, sanguinem, atq; balsamicum nervorum liquorem, ast & partium etiam solidarum substantiam colliquat, depascitur & exhaurit, denuoq; in Marasmum deducit. Consultissime itaq; statuit *Hippocrates*, Levius in paullo pleniori diæta peccari, quam in pertenui. Impuris vero, dum noxios humores, consueta alimenti de novo subministrati benignitate destitutos, exagitat; varia intentat nocumenta;

pro vario jejunantis temperamento, & apparatu morboso: quandoquidem per inediam humorum omnium vires se produnt manifestè. *Biliosis* nempe effervescit Bilis, & quasi conceptâ ferocitate exultat; quæ suo dein motu ac fermentatione, oris amarorem, præcordiorum angustiam, Cardialgiam, quinimo nonnunquam & Febres inducit: hincq; proculdubio contingit, quod Picrocholi τὰ ἄνω (ut venerandi *Senis* phrasi utamur) Νηστείην ægerrimè ferant. *Melancholicis*, dum fermentescere facit succum Acido infamem, mœrorem & metum incutit, vigilias, vertigines, ructus, oris aciditatem, hisq; similia symptomata. *Pituitosis* autem destillationes è capite concitat, & pituita in ventriculum copiose illabente, Nauseam, Vomitionem, Animi defectionem, &c. invehit. Et his, opinamur, de Caussis, tenuis & admodum exquisitus victus ab *Hippocrate* jampridem fuit explosus.

7. Tertio, respectu *Temporis*, nobis aliquando morbos accersant Alimenta: ubi nimirum vel hora non consueta, vel nondum integre confecto, in Chylum transmutato, deq; ventriculo in intestina detruso cibo priori, ingeruntur. Consuetudo enim ut in omnibus ad conservandam corporis œconomiam spectantibus, ita præcipue in tempore cibandi, permagni est momenti, indeq; in adagium transiit, quod Natura gaudeat consuetis. De hac re recte *Hippocrates* (2. *de rat. vict. in acut. text.* 22.) *Tum iis, qui bis de die comedant, tam iis qui semel, noxas & infirmitates pariunt repentinæ mutationes: Eosq; qui prandere non consueverunt, & prandeant,*

prandeant, ſtatim infirmos reddunt, toto item corpore graves, & imbelles, & deſides. Quod ſi ſupercænaverint, acidum ructant: alios alvi lævitas exercet. Nempe ventriculus præter conſuetudinem gravatur; ſuperſiccеſcere conſuetus, non bis tumeſcere, neq; bis cibos concoquere. Contra vero, qui bis de die cibum capere conſueverunt, ii niſi pranſi fuerint, imbelles fiunt & infirmi, ac Cardialgiam patiuntur, &c. Deinde ſi quis in ventriculum antea jam clauſum, circaq; cibi prioris coctionem occupatum, cibos novos ingerat; ſtatim is gravitatem ſentiet, & hiatu, oſcitatione, fluctuatione, ventris deniq; torminibus tentabitur: indicio ſane manifeſto, debitam prius aſſumpti cibi Chylificationem, ab alterius præcociter ſuperingeſti cruditate & fixatione, interturbari ac impediri; indeq; Cruditates, & obſtructiones (quibus nullus non morbus ſuam debeat originem) confertim progigni. Egregia ſuper hoc vitio eſt *Avicennæ* ſententia *(lib.* 1. *fen.* 3. *doct.* 2. *cap.* 7.*) Nihil eſt*, inquit, *in corpore drterius, quam nutriens ſuper nutriens, quod non eſt degeſtum, mittere; & præterea nihil eſt deterius, quam faſtidium ex male nutrientibus, cum inde ilias morborum oriatur.* Quocirca ex *Scholæ Salernitanæ* conſilio

Non bibe non ſitiens; & non comedas ſaturatus.

8. Poſtremo, ratione *Ordinis* perverſi lædunt Alimenta; ubi cibus, qui cæteris diſſolutu concoctuq; difficilior eſt, & tardius per Galaxiam trajicitur, iis præmanſus fuerit, qui & concoctionis

& diſtributionis ſunt facilioris. Eupeptis enim, quæ tum facilius in chymum faceſſere ſolent, tum citius in inteſtina delabi; ſi exitus â Dyſpeptis ἐν τοῖς προπόμασι, ſeu prima menſa præpoſterè devoratis præcludatur: præter tempus opportunum in ſtomacho detenta, longioriq; fermentatione vitiata, & ipſamet corruptelam concipient, & eandem reliquis cibis omnibus, ut ut alioquin optimis, affatim communicabunt; unde τῆς πέψεως διάφθορα, & hinc Cacochymia, morborum feraciſſima. Et de Alimentorum vitiis, quæ maximam in gignendis morbis vim obtinent, hæc breviter dicta ſunto.

Ex-

Exercitatio VII.

Quæ mala à Motu & Quiete; quæ item à Somno & Vigiliis modum ſupergreſſis.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Quam diverſimode lædatur ſanitas à* Motu *corporis* immoderato, 2 *&* intempeſtivo; 3 *ab* Inertia *& deſidia*; 4 *à* Somno *deniq; &* Vigiliis *longioribus.*

HIs proximè ſuccedunt *Motus* & *Quies* modum excedentes; quæ & ſuum etiam ad Noſogeneſin ſymbolum haud raro conferunt. In Motu autem commiſſi errores, in ejus vel Exceſſu conſiſtunt, vel Importunitate.

1. *Motus* corporis *Immoderatus* quamplurima affert incommoda, quæ ab omnibus, quotquot jucundæ ſalubriſq; vitæ ſtudioſi ſunt, ſedulo vitari debent. Quippe, ſive vehementior ſupraq; corporis vires fuerit, ſive diu nimis continuatus; ſpiritus, nedum qui è ſanguine noviter accenſi ſunt, aſt & partium ſolidarum inſitos (illarum quaſi indigenas & conſervatores) diſſipat & exhaurit: adeoq; & ſanguinem depauperat, & univerſum corpus denuo refrigerat. Nervorum balſamum nutriendis partibus apparatum colliquat & abſumit; atq; oleaginoſas Muſculorum, Ligamentorum, ac Articulorum humiditates abſumendo exſiccat: eaq; de cauſſa & nutricatum imminuit, & membrorum robur diſſolvit: Membranas Meſenterii adeo interdum laxat aut divellit, ut Enterocelem excitet: & viſcera

con-

concutiens, tenuiora teneriora; eorum vaſcula, & præſertim Lymphæductus nonnunquam diſrumpit; ex quibus, extravaſato ſanguine, emictiones, vomitiones, aut expuitiones cruentæ; & Lymphâ effuſâ Hydropes mox inſequuntur. Sanguinem univerſum ita in arteriis veniſq; exagitat & diffundit, ut aut perverſo Fermentationis vitalis motu, putredinem mox concipiat, adeoq; Febres putridas excitet; aut nimium exæſtuans liquatuſq; propriis conceptaculis coerceri haud poſſit; ſed his apertis foras erumpens, partibus Phlegmonas infligat; aut ſi coercetur, capitis dolores, pulſationes efferatas, Synochaſq; febres inducat. Chylum nondum probe confectum è ventriculo in Inteſtina, ex hiſq; in venas Lacteas, & Meſenterii Glandulas præcociter propellit: eoq; modo Cruditates & obſtructiones, ex quibus innumeri pene morbi ſcaturiunt, parit. Sed & corruptos humores, qui antea tranquilli, ignobili loco concluſi, & quaſi conſopiti jacebant, quiq; alioquin â natura progreſſu temporis in benigniorem ſortem reduci, domari, ac demum blande excludi poterant; commovet, per corpus disjicit, & in orgaſmum agit: Hi autem deinde corpus tetris vaporibus varie laceſſunt, & quoquoverſum diffuſi Scabiem, Tubercula, omnis generis Abſceſſus, putridas Febres, Diarrhæas, Vomitiones, morboſq; multiplices & varios invehunt. Impura igitur, Plethoricavè corpora Exercitium vehementius ne ſubeant.

2. *Intempeſtivus* autem, ſeu qui mox â paſtu, vel dum pravis ſuccis adhuc ſcatet corpus, fortiter inſtituitur;

instituitur; sanitati pariter admodum noxius existit. Efficit nempe, ut Chylus ex dimidio saltem coctus, nec ab excrementitiis suis partibus sat repurgatus, in Mesenterii Glandulas, & exinde per ductus *Pecqueti*, in sanguinis confluvia rapiatur, una cum aliis, si qui in corpore existant, humoribus vitiosis: unde corruptâ sanguinis puritate, exoritur Cacochymia; quæ in habitum corporis effusa, Obstructiones parit & affectus cutaneos. Præclare igitur inquiebat Magister noster *Galenus*, (*2. de sanit. tuend. cap. 2.*) *Non debet, cum administratur Exercitium, crudi incoctiq; cibi, aut succi multitudo vel in ventriculo, vel in vasis contineri: unde periculum sit, ne prius quam per maturam coctionem utilis sit, in omnes Animalis partes rapiatur.*

3. *Quies* vero nimia, seu plus æquo intermissum corporis Exercitium, Spiritus crassos, torpidos, & ad omnes vitæ mentisq; functiones multum ineptos reddit; facitq; ut neq; influxus vitalis partibus solidis rite communicetur; neq; spiritus earum insiti subinde foveantur, irritentur, ac vigorentur; neq; humiditates demum excrementitiæ & superfluæ per debitam transpirationem excutiantur. Unde Circuitus sanguinis retardatur, & Fermentatio ejusdem vitalis impeditur, & partes nervosæ, membraneæ, ac fibrosæ omnes, effœminata quadam mollitie, laxitate, internaq; lubricitate affectæ, quasi torpescunt & languent. Deinde, Medullam spinalem, Nervosq; inde exortos emollit, & firmitudine sua, perfungendis motibus voluntariis requisita,

ſenſim privat: hincq; corpus univerſum degravatur, & languidum, molle, infirmumq; evadit. Porro, impedimento eſt, ut neq; ſuccus Alibilis è Cerebro Medullaq; ſpinali quoquoverſum per Nervorum canaliculos in partes ex eodem nutriendas libere effundatur ac diſpenſetur; neq; partes ejus ſuperfluæ ad Glandulas Emunctrices & Reductrices tempeſtive regerantur. Quibus de cauſſis neceſſum eſt, ut Cruditates, & Obſtructiones, & Excrementorum proventus affatim & ubiq; corporis ſuccreſcant. Adeo verum eſt, quod *Ovidius* ait, —— *Ignavum corrumpunt otia corpus.*

4. Hiſce autem, ut viribus affines, ita & ordine connexi ſunt *Somnus & Vigiliæ*; ex quibus modum ſupergreſſis eadem, atq; ab immoderate celebratis motu & quiete, invehi ſolent incommoda. Somnus enim, uti recte ab *Ariſt.* definitur, eſt [στέρησίς τις τ͂ ἐγρηγόρσεως] *Quies quædam & privatio vigiliarum,* ſive Exercitii ſenſuum; vigiliæ autem in ipſo ſenſuum motuſq; exercitio conſiſtunt: ideoq; neceſſum eſt, ut quæcunq; ex diutius intermiſſo corporis motu derivari modò diximus mala, eadem quoq; â ſomno diutius continuato oriantur; exq; vigiliis immoderatis eadem, quæ â nimio motu ac labore. De his igitur hoc ſolum reſtat heic addendum. Quum in Somno Cerebrum, Medulla ſpinalis, Nerviq; pene omnes aliquantulum laxentur, & in ſe quaſi concidant, ob Liquorem Alimentarem (uti probabile eſt) intro ad illas partes tunc temporis potiſſimum delatum, & humidis mitibuſque vaporibus ſuis eaſdem copioſe irrigantem; quumq;

quumq; ſomno jam finito, excuſſiſq; vaporibus iſtis, dum partes dictæ iterum ſe contrahunt, & quodammodo tenſiores evadunt, & ſuccus ille Nutritius extrorſum ad membra motu placido lentoq; feratur; & Excrementa illius ad Glandes tum quæ excretioni inſerviunt, tum quæ reductioni, ſimul amandentur; (quemadmodum in *Oecon. Animal. Exercit.* 10. ubi de diſtributione ſucci Nutritii per Nervos ex profeſſo ediſſeruimus, dilucidius explicatum invenias.) Quum hæc ita ſe habeant, inquam, ſi ſomno longiori indulgeatur, neceſſario contingit, ut, Cerebro vaporibus repleto, gravetur caput, ſpiritus obſcuretur, omnes ſenſuum Mentiſq; vires torpore & ignavia debilitentur, motus humorum naturales retardentur, crudi pituitoſique ſucci, & omnis generis ſupervacanea exaggerentur; unde inſignis deſtillationum, hiſq; conſimilium frigidorum diuturnorumq; morborum proventus. E contrario, *Vigiliæ* immoderatæ non modo ſpiritus exhauriunt, alimentorum coctionem impediunt, & corpus præſertimq; Cerebrum ſiccant; aſt inſuper fervorem quendam & acrimoniam ſanguini pariter ac ſucco Nutritio inurunt, eoq; nomine partes genio ſuo defraudant, & bilem inflammant, Phrenitidis, Febrium continuarum, acutorumq; morborum procreatricem. Palam adeo eſt, quod *Attenuant juvenum vigilatæ corpora noctes.*

EXERCITATIO VIII.

De Animi Pathematis; & quomodo Morborum Caussæ fiant.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Singularis Argumenti* Difficultas *ab Authore, in gravioris Censuræ* Περιθερπανείαν, *ingenue agnoscitur; eaq; â tribus potissimum deducitur* Rationibus: *viz.* 2 *Quod Animi Perturbationes non nisi confuse, obscureq; repræsententur* Intellectui; 3 *Quod prorsus ignoretur Animæ* Sedes *præcipua;* 4 *Quodq; ignoretur etiam ratio formalis* Commercii *istius, quod Animæ cum corpore, & huic cum illa mutuo intercedit.* 5 Ἐπάνοδος, *sive reditus ad propositum.* 6 *Omnes Animæ Functiones reducuntur ad duo Genera; ad* Voluntates *nimirum, &* Perceptiones. 7 *Voluntatum, Alias esse, quæ in ipsamet terminantur* Anima; *Alias vero, quæ in* Corpus. 8 *E Perceptionibus pariter dari Alias, quæ* Animam *solam pro caussa habent; Alias autem, quæ producuntur opera* Corporis. 9 *Quænam Perceptiones referri debeant ad* Objecta Externa: 10 *Quænam ad* Affectus corporeos: 11 *Et quænam proprie ad* Animam. 12 Suppositum primum; *viz. præcipuam Animæ sedem esse in medio Cerebri, prope Nervorum exortus.* 13 Suppositum secundum; *actum volitionis in Anima, sufficere ad determinate impellendos Spiritus Animales in eos Nervos ac Musculos, quorum motus ad producendum effectum, qui voluntati respondeat, maxime inserviant.* 14 Suppositum tertium; *quod Spiritus Animales possint æque libere ac diversimode â variis Objectorum impressionibus moveri; atq; ab Anima ipsa.* 15 Suppositum quartum; *quod iidem Spiritus Animales, è cerebro in cor & sanguinem transmissi, possint tum hujus, tum illius motus variare: ubi obiter redditur ratio, Cur cor pro primaria præcipuaq; sede Passionum vulgo accipiatur* 16 *Generalis Passionum* definitio: 17 *Et Explicatio illius.* 18 *E Passionibus dari nullam (si nudam exceperis Admirationem) quæ* motum *aliquem primo spirituum, deindeq; sanguinis ac cordis peculiarem sibi comitem non habeat; ubi opportune explicatur ratio, cur Anima semel commota passiones suas nec cito sistere possit, nec ad libitum mutare in contrarias.* 19 *Frequentius concitari Passiones ab* Objectis externis 20 *Quæ Animam afficiunt solummodo ratione modorum, quibus nobis vel* prodesse *possint, vel* nocere. 21 *Ideoq; omnes Affectus, in nobis ab iisdem excitatos debere ad* Voluptatem & Molestiam, *ceu ad duo Genera præcipua, referri.* 22 *Similiter, omnes spirituum sanguinisq; Motus, qui in passionibus variis fiunt, reduci debere ad* Contractionem & Effusionem. 23 *Quod Circumstantiæ, quibus Passiones ab invicem discriminentur, sint primario penes* Tempus. 24 Genealogia *Passionum* 25 *Quinam sit motus Spirituum in* Admiratione. *& quomodo sanitati noceat ejus excessus.* 26 *Quomodo moveantur spiritus & sanguis in* Amore: *& quæ incommoda ex ipsius immoderatione consequantur.* 27 *Item quomodo in* Odio; *qualesque id sanitati infensos producat effectus.* 28 *Effectus* Cupiditatis: 29 Lætitiæ: 30 *Et* Tristitiæ. 31 *Conclusio.*

1. Hisce summatim decursis, proximo stadio perducimur ad Animi *Pathemata*, seu Passiones; quæ quoties modum excedunt, nos graviter convellunt, ideoq; in producendis morbis Evidentium Caussarum vim adipiscuntur. Qua ratione igitur, & quibus ex caussis fiant; item quos in spiritus ac sanguinem effectus habeant; nobis nunc studiose disquirendum est. Theorema sane haud paucis, iisq; gravissimis difficultatibus involutum, & cujus cognitionem, ceu Mentis humanæ captui minus obviam, non sit promptum attingere. Quippe, licet effrænos & insaniæ finitimos Perturbationum Animi tumultus, in nobis metipsis frequenter nimis experiamur, velutiq; in intimo pectoris excitatos persentiamus; licet omnis Philosophiæ Moralis dignitas ususq; in eo potissimum consistit, ut homines erudiat, quomodo possint harum excessus ac exorbitantias, ne degenerent in vitia, compescere & moderari; *licet*que è Philosophis vel præstantissimis complures ingenia sua summopere exercuêre, quo earundem tum Caussas proximas, tum primarias Differentias particulatim enucleateq; explicarent: tantum etiamnum absumus tamen â clara, demonstrationumq; certitudine munita illarum theoria, quàm si nihil omnino ad naturam nostram spectarent; quam si assiduus virtutum cultus subsidii ne minimum quidem contra earum impetus ac furores nobis suppeditaret; quamq; si nemo mortalium de eis quid unquam scriptis prodidisset. Hoc autem humaniter animadverso, minus mirari debet Lector Eruditus,

ſi in iis quæ de Paſſionum Cauſſis & Effectibus variis jam ſumus dicturi, quædam invenerit, quorum tanta eſt obſcuritas, ut aut in medio relinqui plane deſiderent, aut majorem, quam ingenioli noſtri attingant vires, rationum ἀκρίβειαν, ad indubitatam ſui demonſtrationem videantur expoſcere. Utcunq; ne omni excuſatione in hac re ſimus deſtituti, haud inconſultum cenſemus, tria in medium proferre, quæ jure quidem indulgentiam Ejus conatibus noſtris concilient.

2. *Primum* eſt, quod Animi Pathemata merito ſint in Perceptionum, ſive Senſationum earum claſſem referenda, quas imperveſtigabilis Animæ humanæ natura, ex una parte; arctiſſimumq; illud fœdus, quod Animæ cum corpore intercedit, ex altera, neceſſario reddunt confuſas & obſcuras. Etſi enim apertiſſimum ſit, Nos omnes harum paſſionum motus in nobis, velutiq; in Animæ noſtræ profundo, perſentiſcere ; non tamen conſequitur proinde, ut motuum illorum principia & rationes eo clarius intelligamus: ſed potius è contra, ut quo magis eos ſentimus, i. e. ab eis agitamur, eo majori confuſione ac obſcuritate Imaginationi & Intellectui repreſententur. Nam, teſtis eſt Experientia, eos qui magis â paſsionibus ſuis commoventur ac percelluntur, non melius, eo tempore, illas noſſe ſeu intelligere, quam alii ſuas, quibus minus agitari ſolent. Cujus rei Ratio in eo forſan conſiſtit, quod Animæ ejuſmodi perturbationibus graviter concuſſæ, quaſi vis quædam ab objecto, per conſueto violentiorem impreſſionem ſe offerente, ſit

illata, adeo ut illa, ſui vix ſatis compos, tota in eo eſſe cogatur, ut quieti ſe reſtituat, nec intelligendi cogitandive functionem perinde poſſit exercere, ac ubi libera eſt, omniq; commotione prorſus vacua. Id quod tacite olim ſubinnuiſſe reputetur *Hippocrates*, in hæc verba: *Sola quies* (inquit) *cerebri ſapere facit, prudentiam ſubminiſtrat, & intelligentiam cauſat.* (Lib. de Morb. Sacr.)

3. *Secundum*, quod minime habeamus exploratum, *Quænam pars corporis ſit Animæ ſedes præcipua.* Veriſſimum equidem eſt, Animam eſſe & toti corpori, & ſingulis ejus partibus arctiſſimo fœdere conjunctam; ut proprie dici nequeat, eam eſſe in parte quadam; excluſive ad alias: tum quia corpus unum eſt, & quodammodo indiviſibile ratione diſpoſitionis ſuorum organorum, quæ omnia ita ad ſe mutuo referuntur, ut, quodam ex illis ablato, totum corpus reddatur mancum ac defectivum; tum quia ipſa ejus naturæ eſt, quæ nullam relationem habeat ad extenſionem, vel dimenſiones, aliaſve proprietates materiæ, ex qua corpus conſtat, ſed ſolummodo ad totam compagem organorum ipſius. Nec tamen minus verum eſt, dari in corpore partem quandam, in qua eadem Anima ſuas functiones ſpecialius quam in cæteris omnibus exerceat. At vero quænam ſit pars illa, quam in tantæ dignitatis ſplendorem inſtituit Natura; hoc ipſum eſt, palam profitemur, quod nemini mortalium adhuc pro certo compertum eſſe intrepide aſſeramus. *Alii* enim Animæ altithronium, ſive arcem baſilicam collocant in *Cerebro*; quia omnia rerum

externarum

externarum spectra, sive imagines, per organa sensuum exceptæ, in cerebro, tanquam in summo Mentis tribunali, percipiuntur & dijudicantur; & quia læso cerebro, læduntur mox quoq; imaginandi, reminiscendi, & ratiocinandi Functiones, quæ tamen in cæterarum partium morbis utplurimum persistunt inviolatæ. Et hæc sententia quidem ad similitudinem veritatis proprius accedere videatur. Docent autem *Alii*, hanc hospitem immortalem specialius residere in *Corde*: quatenus passiones omnes in eo & accendi & sentiri vulgo creditum est; & quia aperte annunt paginæ sacræ, in quibus dicitur Deus cordium, non vero capitis cerebrive scrutator; nosq; ipsum diligere, non ex toto cerebro, sed ex toto corde jubemur. *Harvæus* vero, ut vitam, ita & Animam quoq; ipsam primo & principaliter in *Sanguine* residere statuit; utpote quo vehiculo, Anima omnibus totius corporis partibus influit; cujusq; solius gratia, eadem *tota in toto, & tota in qualibet parte* (ut vulgo creditur) inesse merito censeatur. Attamen, res adhuc in dubio manet; nec hominum quemquam esse opinamur, qui quantumvis Mentem intendat, dicere possit, se experiri ubinam illa cogitet, seu intelligat, ac ratiocinetur; & maxime cum si in capite, aut in corde, aut in sanguine dicat, videat quam perspicaces, doctiq; viri idem, facto sæpius experimento, in seipsis se experiri non potuisse, fuerint professi. Profectò, ipse quoq; *Plato*, postquam hac de re copiose disseruit, in hunc tandem modum modeste concludit. (*In Timæo,*) *Quidnam ergo mortale, & quid divinam habeat Anima, & ubi, & cum quibus, & quorum*

rum gratia, explicatum â nobis est; at quam vere id dictum sit, tum demum, si id nobis oraculo Deus edixerit, asseremus. Adeo proinde, ut cuiquam (cum *Cicerone, in 1. Tuscul.*) roganti, *Ubi, aut qualis est ista Mens? Ubi tua, aut qualis? Potes-ne dicere?* Respondere (cum *Lactantio, De opific. 16.*) liceat; *Mentis rationem incomprehensibilem esse, quis nesciat, nisi qui omnino illam non habet; cum ipsa Mens quo loco sit, aut cujusmodi, nesciatur.*

4. *Tertium* autem est, Nos pariter nescire, in quo primario ac immediate consistat illud *commercium*, quod Animæ cum corpore intercedens, in caussa est, ut in se reciproce agant, & ab invicem patiantur, in Animi Pathematis: seu (ut apertius adhuc loquamur) quomodo contingat, ut rerum externarum imagines communi sensorio impressæ, ibiq; ab Anima perceptæ, commotionem quandam, sive Passionem in ea excitent; utq; Anima ad passionem ita excitata, mox spiritus, sanguinem, aliasq; corporis partes, pro suo arbitrio commoveat, idq; determinate quidem, atq; conformiter tum ad eam, quam de natura objecti conceperit, ideam, tum ad media, quibus ad exequendam voluntatem suam uti sibi proposuerit. A *Philosophis* quidem, pariter atq; â Medicis vulgo edocti sumus, quod in cerebro reperiantur spiritus quidam, qui è purissimis summeq; mobilibus sanguinis particulis in id continuo delatis, in eoq; ad summam subtilitatem evectis, confecti, proximum sint & immediatum Animæ Instrumentum, quibusq; ea utatur, in omnibus

omnibus actionibus suis, quæ in corpus determinantur. Verum tamen, consideranti, quod Essentiæ Immateriali, qualem esse Animam concipimus, impossibile prorsus sit physice pati â Materiali, qualis est corpus; quodq; spiritus hi Animales, quantumvis subtiliati ac exaltati, adeo ut sensus nostros longe effugiant, semper tamen nihil aliud sint quàm corpuscula exiliora: Profecto, summe arduum erit imaginari, aut quomodo objecta externa in Animam, mediantibus hisce spiritibus, ad excitandas in ea passiones, agere possint; aut quomodo, vice versâ, valeat Anima eosdem spiritus, pro voluntatis suæ imperio, movere ac impellere. Adeo proinde, ut quod olim dicere solebant Rabbini antiquiores, de consimilis difficultatis quæstionibus; idem nobis quoq; de modo, quo Anima & corpus mutuo sese afficiant, dicere fas sit: nempe eum tam abstrusum esse, atq; incomprehensibilem, ut explicatio ejus usq; in adventum Eliæ merito sit differenda.

5. Jam vero, ut quorsum spectant hæ Ἀπότευξεις, demum innotescat; quum sit quasi de ipsamet essentia Passionum Animi, ut non nisi confuse obscureq; Intellectui representententur; quumq; neq; de principali Animæ sede in corpore, neq; de admirandi illius Commercii, quod Animam inter & corpus mutuo intercedit, ratione formali, certi quid statui posse videatur: Profecto, spei nonnihil nobis affulget, quod, si quæ de Zetemate proposito, Passionum scilicet Caussis & Effectibus, mox dicturi sumus, Demonstrationum πληροφορίαν in omnibus non

non attigerint, eruditus, candidæq; mentis Lector conatibus noſtris clementer tamen indulgeat; maxime vero, ubi quas ad ſolvenda Pathematum phænomena attulerimus Rationes, adeo probabiles, ſibi invicem conſentaneas, veritatiq; affines invenerit, ut eas penitus expugnare ſit difficillimum. Hoc autem dicto, penſum noſtrum jam aggredimur.

6. *Functiones* omnes, quæ ad Animam noſtram proprie ſpectare videantur, ad duo potiſſimum genera ſe referunt genuine: quædam enim ſunt *Actiones* animæ; aliæ vero ejus *Paſsiones*, ſive Affectus. Sub *Actionum* nomine, complectimur omnes noſtras *Voluntates*, ſeu Volendi actus; quia in nobiſmetipſis manifeſto experimur, eas directè profluere ab Anima, & ab illa immediate dependere: per *Paſſiones* autem, ſive Affectus, intelligimus cunctas *Perceptionum, Cognitionumvè* ſpecies, quæ in nobis reperiuntur; quoniam haud raro contingit, ut Anima eas tales non faciat, quales ſunt, & ſemper eas recipiat ex rebus per illas repræſentatis.

7. Rurſus, *Voluntates* noſtræ pariter duorum ſunt Generum; Aliæ quippe ſunt actiones animæ, quæ in ipſa Anima terminantur; ut cum volumus Deum diligere, aut attentiori alicujus objecti immaterialis contemplationi mentem noſtram ſedulo applicare: Aliæ vero, quæ terminantur in corpus; ut cum voluntas noſtra ad ambulandum determinata, efficit ut mox moveantur crura, itaq; progrediamur.

8. Similiter, *Perceptiones nostræ* sunt etiam Duplices; harum siquidem *Aliæ* ab Anima primario emanant; â Corpore autem *Aliæ*. Quæ *Animam* solam pro sua caussa habent, sunt perceptiones voluntatum nostrarum, omniumq; Imaginationum, aut aliarum Cognitionum, quæ ab illa dependent; est quippe certissimum, nos non posse quicquam velle, quin percipiamus simul nos id velle; & quamvis respectu Animæ, sit Actio aliquid velle, potest tamen etiam dici, esse in illa Passionem, percipere quod velit: & de omnibus Imaginationibus, aliisq; Cogitationibus nostris idem prorsus sentiendum, utpote quæ per Animam formantur. Quæ *Corporis* opera producuntur, in Genere pendent â rerum ideis Cerebro forinsecus impressis: cum eo tamen discrimine inter se, quod *quædam* ex iis ad objecta Externa præcipue referri desiderent; *Aliæ* ad Corpus nostrum; & *Aliæ* deniq; ad Animam. Et de hisce tribus Perceptionum Differentiis specialius dicendum.

9. *Primi* generis Perceptiones, i. e. quæ specialius referri debent ad *Objecta Externa*, producuntur in Anima, â rebus extra nos positis, dum hæ per imagines suas, i. e. impressiones quasdam sui similes, cerebro sive communi sensorio ab externis sensibus delatas, efficiunt ut Anima illas percipiat, sive sentiat & dijudicet. Sic cum videmus lumen candelæ, & audimus sonum campanæ, hic sonus, & hoc lumen sunt duæ diversæ actiones rerum externarum, â quibus proveniunt, quæ eo solum,

quod duas diversas impressiones faciunt in cerebro, duas distinctas sensationes Animæ exhibent, quas sic referrimus ad subjecta, quæ supponimus esse earum Caussas, ut putemus nos videre ipsam candelam, & audire campanam; non vero solum sentire impressiones sive Imagines, quæ ab ipsis cerebro communicantur.

10. *Secundi* generis sunt, quæ ab Affectibus nostris Corporeis, cerebro nervorum ope communicatis, exoriuntur; cujusmodi sunt Sensationes Famis, sitis, aliorumq; consimilium Appetituum, qui â corpore, aut quibusdam saltem illius partibus pendent: quibus adjungi possunt Dolor, Calor, aliiq; Affectus omnes, quos sentimus quasi in membris nostris, non autem ut in Objectis, quæ forinsecus nobis repræsentantur. Sic eodem tempore, eorundemq; nervorum opera, sentire possumus & frigiditatem nostræ manus, & calorem ignis, cui eam admovemus; aut è contra, & calorem manus, & frigus aeris cui illa exponitur: nullâ simul animadversâ inter actiones quæ efficiunt, ut sentiamus calorem aut frigus, quod in nostra manu est, & eas quæ faciunt, ut sentiamus id quod eidem manui ab extra obvenit, differentiâ; nisi quod unâ harum actionum alteri succedente, judicamus primam in nobis jam inesse, & supervenientem nondum adesse, sed in objecto, â quo producitur.

11. *Tertii* deniq; generis Perceptiones, sunt illæ, quarum effectus quasi ipsamet in Anima sentiuntur: cujus ordinis sunt sensus Lætitiæ, Gaudii,

Iræ, & aliorum affectuum similium, qui maximam partem in nobis excitantur per objecta externa sensus nostros moventia; & quandoq; etiam per alias caussas. Atq; hæ quidem perceptiones, sub Affectuum sive Passionum Animi nomine veniunt intelligendæ; utpote quibus profundius, eminentioriq; quodam modo affici, & veluti concuti videtur Anima nostra, quoties eas patitur. Non quidem, quod & cæteræ perceptiones, tum quas ad objecta Externa, tum quas ad Corpus nostrum speciatim retulimus, non sint pari jure ab Actionibus Animæ supra recensitis distinguendæ, Passionumq; nomine proinde accipiendæ; maxime vero ubi istud vocabulum latiori significatione usurpatur: sed quod quæ hic ultimo â nobis descriptæ sunt, κατ' ἐξοχὴν Passiones indigitari expectent; quodq; vulgo obtinuit usus, ut Passionum nomen ad connotanda Animi Pathemata, circa quæ nos nunc versamur, proprie restringatur.

Hoc autem Distinctionis gratia animadverso; sequuntur quædam, quæ etsi ejusmodi forte non fuerint, quibus certa indubitataq; fides possit adhiberi; talia tamen videntur, quæ vivam præ se ferant veritatis imaginem, quæq; pro veris proinde, saltem διδασκαλίας χάριν, â nobis hic veniunt supponenda. Supponamus itaque,

12. *Primo*, quod Animæ nostræ sedes præcipua sit in parte quadam Cerebri, in eo loco sita, ubi ab omnibus ejusdem cerebri partibus, veluti in centro, concurrunt Spiritus Animales; itaq; â Natura constituta comparataque, ut & omnes rerum externarum

ternarum imagines per sensus externos introrsum delatæ, in ea, ceu in summo Animæ tribunali, percipiantur ac dijudicentur; & Spiritus Animales, tanquam Emissarii vel ipsomet fulgure velociores, exinde in quoslibet è Nervis, pro Animæ imperio, adque explendam illius voluntatem, amandentur.

13. *Secundo*, omnem Animæ Energiam, quoties illa actionem ullam aggreditur, corporis ope perficiendam, in hoc unice consistere; quod eo ipso solo, quod vult aliquid determinatum, efficit ut Spiritus Animales determinate moveantur & impellantur in eos Nervos, Musculos, aliasq; corporis partes, quarum motus ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat, maxime inserviant. Sic cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, efficit hæc ipsa Animæ voluntas, ut Spiritus Animales (ceu Emissarii quidam, quicquid in itinere explorarint Dominæ mox renunciaturi) in eas Cerebri partes confertim confestimq; determinentur, in quibus olim repositæ fuerunt talium rerum imagines, quæ simul collectæ, inq; unam ideam compositæ, speciem rei illius, quam nobis imaginandam proposuimus, Animæ quodammodo possint repræsentare. Sic, cum volumus mentem nostram attentiori cujusvis objecti singularis contemplationi per aliquot temporis momenta infigere; hæc ipsa voluntas, ad spiritus in istius objecti ideam convertendos, continuoq; retinendos, sufficiet. Et sic denique, cum dextram movere volumus; hæc voluntas efficit, ut impellantur spiritus in eos

musculos,

musculos, qui manui huic movendæ sunt comparati. Ut demum credamus, omnem Animæ activitatem sive potentiam, quæ in corpus determinatur, in illius voluntate primario & principaliter fundari; secundario vero in impulsu spirituum.

14. *Tertio*, Quod Spiritus Animales possint æquè libere ac diversimode â variis objectorum impressionibus moveri; atq; ab Anima ipsa. Consentaneum quippe est, impressiones varias, quæ mediantibus nervis Sensoriis Cerebro inuruntur ab externis objectis, sufficere ut ad excitandas sensationes varias in Anima; ita & ad concitandos consimiles spirituum motus: idq; citra imperium Animæ, eoq; modo, ut ipsi in hos vel illos è Nervis & Musculis, potius quam in alios influant, partesq; eas, quibus illi inseruntur, moveant. Quod unico hocce Exemplo conficiatur. Si quis manum cito extenderit in oculos nostros, tanquam nos verberaturus; quamvis sciamus eum nobis amicum, & non nisi joco id facere, abstenturumq; ab omni malo nobis inferendo: vix possumus tamen nos ab illis claudendis continere. Indicio equidem apertissimo, oculos non Animæ nostræ opera claudi; cum id fiat citra hujus imperium: sed quod machina nostri corporis sic composita sit, ut subitanea extensio illius manus in oculos nostros, talem impressionem in Cerebro efficiat, quæ ex se sufficit ad impellendos spiritus in eos Musculos, qui deprimendis palpebris inserviunt.

15. *Quarto*,

25. *Quarto*, quod eidem Spiritus Animales è Cerebro in Cor, itaq; in sanguinem, dum is ejus ventriculos pertransit, transmissi; possint tum hujus, tum illius motus variare; idq; diversimode, prout illi majori minorive copia, cumq; majori vel minori impetu illuc fuerint impulsi. Nam, quoad primam suppositionis hujus partem, spirituum scilicet influxum in Cor; testis est Anatome, Cor nedum Nervulis insignitum esse, â sexta Conjugatione Cerebri derivatis, & triplici loco insertis (uno nimirum, qui in carnosam cordis substantiam fertur; altero, qui in Auriculas; & tertio, qui inter vasa ejus majora) sed & insigni insuper Fibrarum contextu, quæ secundum sinuum ejus recessus hinc inde varie protensæ, figura nervulos ad vivum usque æmulantur, ut *Arist.* eas pro nervis habens forsan, Cor dixit Nervorum principium; quarumq; ampliores, quisquis â recenti dissectione accuratius inspexerit, porulis conspicuis intus præditas deprehendet. Cuinam autem Usui, precamur, inserviant hi Nervuli? Non, certe, ad efficiendum Cordis Motum, qui dicitur Pulsus; quoniam Cor ante agitatur & pulsat, quam Animalis Facultas ad movendi sentiendiq; actus perducatur; quod ex Harvæanis Observationibus de Generat. Animal. indubitato constat; & quoniam sanguis ipse copia sua cor movet, in Diastole, Corq; constrictione sua spontanea propellit sanguinem, in Systole, & eo modo utriusq; motus perennatur, quemadmodum fusiori rationum serie â nobis demonstratum, in *Exercit. 6. de Oeconomia Animali.* Neq; simpliciter.

citer ad ſenſum; utpote qui minime exquiſitus in cordis parenchymate deprehenſus eſt, id quod in vulneribus ejus vel profundioribus experientia sæpius compertum. Quid itaq; de Uſu horum exiſtimemus? Fatendum eſt quidem, poſſe eos convenientem Succi Alimentaris portionem è Cerebro in Cor deducere, quo fibroſæ nervoſæq; ejus partes continuo deſiderant inſtaurari, quum munus ſit univerſo generi Nervoſo commune, ut Succum illum in ſingulas corporis partes ex eodem nutriendas, deferant, ſicut â nobis in *Exercit. de Diſtributione Succi Nutritii per Nervos*, nervoſe deductum eſt; quumq; alia via detur nulla, per quam alimentum in cor diſpenſetur, pari cum probabilitate. Nec minus tamen probabile eſt, eoſdem Spiritibus Animalibus quoq; illorſum deducendis pariter inſervire: quum nihil quicquam repugnantiæ mutuæ uſui huic cum illo videatur intercedere, uti ex eis, quæ de hac re loco modo citato ediſſeruimus, clare evincatur; quumq; aliàs durum erit imaginari, per quos ductus illi è cerebro in interiora cordis libere adeo, adeoq; copioſe, quàm in paſſionibus quibuſdam experimur, trajici poſſint.

Et quod ad poſteriorem Suppoſiti partem attinet, ſpiritus nimirum ita in cor immiſſos efficere poſſe, ut tum cordis, tum ſanguinis id perlabentis motus, & celeritate, & vehementia, varientur: videtur res adeo manifeſta, ut expediatur perpaucis. Quum enim Spiritus Animales ejus ſint naturæ, ut ſubtilitate mobilitateq; ſua per exiliſſimos deſcriptorum Nervulorum ſurculos permeantes, in ipſas uſq; Cordis cavitates facillime ingruant; ſanguiſq; liquor ſit,

ſit, qui quo majori particularum ignearum, i. e. Spirituum copia perfunditur, eo plus turgeſcit, dilatatur & micat, eoq; per conſequens vehementius ac celerius & in ſe agitatur, & è corde in arterias quaſi exilit: vix fieri poteſt quidem, ut illi in ſanguinem aliquando copioſe irruant, quin is ab eorum influxu & commiſtione illico conſueto magis incaleſcet, dilatabitur, ſeq; expandere conabitur, pulſuſq; exinde reddetur proportionate concitatior. Deinde, veriſimile eſt, rationem, cur cor pro primaria præcipuaq; ſede Paſſionum vulgo accipiatur, in hoc potiſſimum conſiſtere, quod in iis motus ejus diverſimode alterari deprehendantur, pro variis in eo contenti ſanguinis motibus, ab influxu Spirituum Animalium vario excitatis. Quoad enim eorum ſententiam, qui arbitrati ſunt, Animam Paſſiones ſuas recipere in Corde; nulla ratione admitti debet: utpote quæ in eo demum fundatur, quod Paſſiones in illo excitent quandam motus alterationem; & facile eſt animadvertere, hanc alterationem non ſentiri tanquam in corde, niſi interventu Nervulorum, qui ex cerebro ad illud protenduntur; prout dolor ſentitur quaſi in pede, opera nervorum pedis, & aſtra nobis apparent tanquam in cœlo, opera luminis ſui & nervorum opticorum. Ita tamen ut magis neceſſarium non ſit, Animam noſtram exercere immediate functiones ſuas in Corde; eo quod in illo ſuas Paſſiones ſentit: quam eam eſſe principaliter in pede, ut dolorem inibi perſentiſcat, aut in cœlo, ut videat aſtra. Ut ſolertiſſime advertit *Clariſſ. Renat. Des Cartes, in lib.* ſuo incomparabili *de Paſſionibus.*

16. Hisce autem Concessis, peropportunum erit, ut quid per Passiones Animi sit proprie intelligendum, explicemus. Eas igitur in genere definiamus, quod sint *Perceptiones quædam, sive Sensationes, Commotionesq; Animæ, quæ ad ipsam specialius debent referri; quæq; per spirituum & sanguinis motum aliquem excitantur, conservantur, & corroborantur.*

17. Dicimus, esse *Perceptiones*; quandoquidem vocabulum istud â Philosophis consuetim usurpatur ad omnes nostras connotandum Cognitiones, tam quæ in Anima producuntur ab rerum per sensus externos perceptarum imaginibus, quam quæ sunt actus ipsiusmet Animæ proprii; modo neq; Volitiones fuerint, neq; Notiones (uti vocant) evidentes; hæ enim inter Actiones illius supra recensitas sunt numerandæ. Dicimus, esse *Sensationes*; quia in Anima recipiuntur consimili prorsus modo, quo rerum externarum idola; nec alioquin sit possibile, ut illi innotescant. Deinde *Commotiones* Animæ vocamus; quoniam ex omnibus Cogitationum speciebus, quæ cadere possunt in Animam, nullæ aliæ eam perinde commovent, percellunt, & quasi concutiunt, ac istæ Passiones; uti quis in semetipso facillime experiatur. Addimus rursus, eas ad *Animam ipsam* speciatim referri debere; ut distinguantur ab aliis sensationibus, quarum alias ad objecta externa, cujusmodi sunt odores, sapores, colores, &c. supra retulimus; alias autem in corpus nostrum, quales sunt Fames, Sitis, Dolor, &c.

Et

Et subjicimus denique, *Eas excitari, conservari, corroborari per motum aliquem spirituum & sanguinis*; tum ut â nostris separentur volitionibus, quæ fiunt ab ipsamet Anima sola, citra omnem seu in spiritibus, seu in sanguine commotionem; tum ut ultimam proximamq; earum Caussam subinnuamus, quæ proculdubio in spirituum ac sanguinis commotione potissimum consistit. Nam

18. Certissimum est, è passionibus dari nullam (si modo simplicem nudamq; exceperis Admirationem) quæ motum aliquem spirituum, ac sanguinis, quinimo & per consequens cordis etiam, peculiarem sibi comitem non habeat: uti in nobismet ipsis toties quoties experimur, clareq; testantur Psychomachiæ illæ, sive conflictus, quos in plerisq; è passionibus nostris cogimur persentiscere, quique, donec cessaverit ista commotio, cogitationi nostræ manent usq; præsentes, perinde ac objecta sensibilia, dum illi offeruntur per sensus. Hæcque proculdubio Ratio est, cur Anima passiones suas nec cito sistere possit, nec in contrarias ad libitum mutare; maxime ubi illæ fuerint vehementiores Quippe, quemadmodum Anima, si cuidam contemplationi summopere attenta, se interim cohibere potest ab audiendo parvo strepitu, aut parvo dolore sentiendo; sed non potest pari ratione efficere, quin audiat tonitru, vel sentiat ignem manui admotum: sic facile quidem potest superare minores passiones; fortiores vero sive vehementius percellentes nequaquam, nisi postquam sedata fuerit sanguinis & spirituum commotio, unde illæ,

ſeu â cauſſa proxima fuere excitatæ. Et id quod voluntas, utcunq; rectæ rationi, virtutiſq; regimini conformis, ad ſummum facere poteſt, dum viget hæc commotio; eſt non conſentire illius effectibus, & cohibere plurimos ex motibus, ad quos diſponit membra corporis. Ex. gr. ſi ira efficiat, ut manus erigatur ad percutiendum; voluntas ordinario eam continere poteſt, ne percutiat: ſi metus crura incitet ad fugam capeſcendam, voluntas illa ſiſtere poteſt; & ſic de aliis.

19. Patet itaq; ex dictis, ultimam immediatamque paſſionum Cauſſam in genere conſiſtere, in commotione quadam ſpirituum, ad nobiliſſimam Cerebri partem primo excitata, deindeq; in ſanguinem, cor, & arterias illi vicinas continuo derivata. Cæterum, cum hoc non ſufficiat, ad varias paſſionum ſpecies, quibus concutitur Animi noſtri tranquillitas, ab invicem diſtinguendas: ſupereſt, ut de primis earum Cauſſis, ſive unde prima præcipuaq; illarum Genera exoriantur, proxime diſquiramus. In aperto equidem eſt, & cuiq; obvium, quod quandoq; excitari poſſint paſſiones ab actione Animæ ſolius, ſeſe ad hæc vel illa objecta profundius concipienda determinantis; quinimo & ſolo corporis temperamento, aut impreſſionibus, quæ caſu occurrunt in cerebro (ut contingit, cum nos vel lætitia, vel triſtitia affectos ſentimus; nullam autem hujus illiuſve cauſſam procatarcticam poſſumus aſſignare.) Nec minus tamen verum eſt, eaſdem omnes & poſſe, & frequentius ſolere concitari ab Objectis externis, quæ ſenſus movent, eoq; pacto

Animæ

Animæ sub Boni Malive specie offeruntur. Quo rite pensiculato, consentaneum videtur, ut ad explorandum quænam sint differentiæ passionum primariæ & magis Generales, quot modis ab objectis externis affici possit Anima, strictim examinemus.

20. Adnotandum est igitur, quod objecta sensibilia Animam non afficiant nostram ratione varietatum omnium, quibus sensuum judicio deprehenduntur ab invicem discriminari; sed tantum ratione modorum, quibus nobis vel *prodesse* possint, vel *nocere*, sive quatenus ad naturam nostram spectent: quodq; generalis passionum Usus in eo potissimum videatur consistere, ut confirment & perseverare faciant in Anima perceptiones sive cogitationes, quas ei bonum est conservare, quæq; alioquin facile possent obliterari. Hoc siquidem pacto Animam disponunt ad res eas expetendas, quas nobis esse commodas dictamine naturæ edocemur, & ad persistendum in ea voluntate: prout etiam eadem agitatio spirituum, unde producuntur, hæc vel illa corporis membra disponit ad perfungendos motus eos, qui earundem rerum executioni maxime inserviant.

21. Adnotandum rursus, omnes Affectus, quos in nobis excitare possunt Objecta externa, ratione variorum modorum, qui ad nos spectent; haud incommode referri posse ad duo Genera præcipua, *Voluptatem* scilicet, aut *Molestiam*, sive *Dolorem*: omnia enim quæ sensibus percipiuntur, Animæ vel Bona apparent, vel Mala; & quicquid ei sub Boni

Grative specie oblatum est, voluptatem quandam in eadem mox excitat; sicut è contra, quicquid apparuit Malum sive Ingratum, infert Molestiam. Omnis quippe voluptas in fruitione boni: Molestiaq; omnis in mali perpessione sita est. Ut nemini mirum videri debeat, duo tantum Genera passionum fuisse olim ab *Epicuro*, *Aristoteleq*; constituta. Quorum ille quidem ἡδονὴν καὶ Ἀλγηδόνα statuit τὰ πρῶτα πάθη; & porro censuit esse voluptatem πάθος οἰκεῖον, *passionem* naturæ consentaneam; Molestiam vero, Ἀλλότριον, ab eadem alienam: *Hic* autem, *Passiones*, inquit, *novimus*, *Cupiditatem*, *Iram*, *Timorem*, *Audaciam*, *Invidentiam*, *Gaudium*, *Amicitiam*, *Odium*, *Desiderium*, *Æmulationem*, *Misericordiam*; *& universe omnia, quæ consequitur* ἡδονὴ, ἢ λύπη, *voluptas aut Molestia*, *seu Dolor*.

22. Adnotandum denique, quod omnes spirituum ac sanguinis Motus varii, qui in variis passionibus excitantur, ad duo pariter Genera possint reduci; ad *Contractiones* nimirum, & *Effusiones*, quas *Galenus* dicit Συστολὰς, καὶ Διαχύσεις: quatenus illæ referuntur ad Dolorem & Voluptatem; quia in voluptate, Anima sese, quantum potest, dilatat, i. e. Spiritus, ceu Emissarios suos, diffundit, ut bonum in se admittat, seu ut bono se adjungat voluntate; in Dolore autem se quasi comprimit, retrahitque, i. e. Spiritus intus, versusq; seipsam revocat, ne admittat malum, seu ut se â malo, voluntate saltem, tueatur.

23. Jam

23. Jam vero, cum & quænam sit generalis Passionum Caussa, & Notio; & quomodo ad duo Genera summa universe referantur, clarè expedivimus: proximum est, ut varias utriusq; generis *species* ordinatim enumeremus. Quod ut præstemus, non erit necessum, ut multa de singulis attingamus, cum recensere solum sufficiat, quibus *Circumstantiis* varientur. Hujusmodi autem Circumstantiæ primario sunt penes *Tempus*; quoniam necesse est, ut diversificetur voluptatis, Molestiæve conditio, prout bonum vel malum Animæ propositum, aut præsens est, aut absens. Quippe delectamur etiam, ac dolemus ob ea, quæ præterrita sunt; quatenus Memoria res quasi præsentes sistit, retractatis puta illarum speciebus, sive simulacris, quibus Anima iterato aut demulceatur, aut offendatur: & consimiliter ob ea, quæ sunt futura; quatenus Anima, providentia quadam præoccupatis rerum imaginibus, eas coram se, tanquam revera præsentes, sistit, adeoq; ipsis aut demulcetur, aut exasperatur, per Anticipationem. Quocirca, quum voluptas, ac Molestia complectuntur, hac ratione, Tria Tempora; & reliquas passiones ipsis subordinatas eadem pariter complecti, liquido constabit ex iis, quæ de earum *Genealogia* ac *Ordine* nobis jam dicenda sunt.

24. Quumprimum novi insolitiq; cujusvis objecti species sensum percelluit; illud mox admiratur Anima, tanquam valde differens ab omnibus, quæ antea noverat. Et quoniam *Admiratio* hæc excitari possit in Anima, antequam aut cognoscat illa,

aut

aut consideret, utrum isthoc objectum sibi sit conveniens, nec ne; videtur propterea, quod Admiratio sit Passionum omnium, post Voluptatem ac Molestiam, prima: quæq; contrario prorsus destituitur, quia ubi objectum sensibus perceptum nihil in se habet rari sive insoliti, eodem nullatenus percellimur, sed illud indiscriminatim, citraq; Animæ commotionem consideramus.

Admirationem consequitur *Existimatio* vel *Contemptus*, prout objectum vel magnum existimationeq; dignum apparet, vel parvum ac despicabile. Qua ratione possumus Nosmet ipsos etiam vel existimare vel contemnere: unde ortum suum adipiscuntur primo Passiones, & consequenter Habitus *Magnanimitatis*, aut *superbiæ*; & *Humilitatis* aut *Abjectionis*. Verum si Bonum, quod in alio quovis præter nosmetipsos objecto magni existimamus, sit eximium; tunc existimatio augetur usq; in *venerationem*.

Ubi objectum non solum in se, sed respectu Nostri etiam Bonum apparet; id sui *Amorem* in nobis mox excitat: sicut è contrario, si nobis Mali quid minatur, id nos stimulat ad *Odium*. Amor enim nil aliud esse videtur, quam propensio Animæ in eam rem, quæ nobis Voluptatem spondeat: Odium autem illius Aversatio, quæ nobis minatur Dolorem. Ne memorem heinc quoq; fieri, ut *Amicitia* nihil aliud videatur esse, quam Amoris; *Inimicitia*, nihil aliud quam Odii constantia.

Ex Amore emergit *Cupiditas*, qua Anima disponitur ad concupiscendum in futurum res, quas ut sibi

ſibi convenientes, voluptatemq; parituras re-præſentat. Quomodo non ſolum appetitur præſentia boni abſentis, ſed etiam conſervatio præſentis: quinimo abſentia mali, tam ejus quod jam incumbit, quam illius quod creditur poſſe in futuro evenire. Anima quippe in Cupiditate ſeu Deſiderio cujuſvis rei, quam ſibi deeſſe judicat, ſemper reſpicit Futurum. Ubi obiter adnotandum, ut Cupiditas Amori connexa, ſit *Benevolentia:* connexa Odio, *Malevolentia.*

Si ferat opinio noſtra, quod Bonum reipſa adfuturum ſit; ea fit verſus ipſum Animæ effuſio, & quaſi tendentia, quæ dicitur *Spes:* & hæc, cum ſumma eſt, exaltatur in *Fiduciam,* ſeu *Securitatem.* Cum autem opinio eſt, malum eſſe adfuturum, ſi illa quidem habeat adhuc hæſitationis aliquid, fit ea Animæ contractio ſegnior, quæ dicitur *Formido, Timor,* & (ubi præſertim eſt aliquanto gravior) *Metus:* Hicq; cum extremus eſt, degenerat in *Deſperationem.* Sin certa ſit, tum fit Animæ contractio magis repentina, ac profunda, quæ, ubi præſertim malum ingens eſt, dicitur *Pavor, Terror, Conturbatio, Conſternatio,* & quæ contingit etiam aliquando, *Exanimatio.* Quod ſi aut bonum occupatu, aut malum eluctatu non impoſſibile quidem, ſed difficile tamen reputetur; tum ſi Anima ſic contrahitur, ut in contractione perſiſtat, efficitur *Pigritia & Puſillanimitas:* ſin ita contrahitur, ut ſeſe ipſam excitans vehementia quadam quaſi reſiliat, quadamq; velut alacritate ad ſuperandum difficultates prorumpat; tum, ut ſeu bonum

conſequatur, ſeu malum avertat, gignitur *Audacia*, cujus *Æmulatio* ſpecies eſt.

Ubi eventus rei concupitæ conſideratur, ut â noſtro conſilio induſtriaq; maximam partem dependens; noſq; adhuc de electione mediorum, quibus eam conſequamur, dubitamus: tum oritur *Animi Fluctuatio*, qua diſponimur ad deliberandum & conſultandum. Et ſi, durante hac Animi fluctuatione, nos determinavimus ad quampiam actionem, rei potiundæ cauſſâ: niſi eventus recte inq; bonum noſtrum ſuccedat, mox afficimur ea Animi ægritudine, quæ dicitur *Synteresis*, ſive *Morſus Conſcientiæ*; quæ tamen non reſpicit futurum, ut affectus præcedentes, ſed præſens aut præteritum.

Conſideratio boni præſentis, & ad nos particulatim ſpectantis, in Anima gignit *Lætitiam*, cujus ſunt ſpecies diverſæ. Nam ut poſſunt variæ inſuper circumſtantiæ intervenire: ita poſſunt varia hujuſcemodi affectus interſtingui diſcrimina. Quippe, prout bonum eſt ingens, aut tenue; inſperatum, aut concupitum; itemq; prout ratio appetitum temperat, patiturve eſſe effrænem: efficitur, ut Animæ effuſio, atq; adeo voluptas, ſit magna, aut parva; immodica, aut temperata. &c. ac Remiſſioris ſpecies dicantur *Complacentia*, *Jucunditas*, *Gaudium*, *Exhilaratio*: Vehementioris, *Lætitia*, *Exſultatio*, *Jactatio*, *Impetus* ſive *Ecſtaſis*, *Riſus*, *&c.*

Eadem autem ratione, prout Malum præſens eſt magnum, parvum, repentinum, &c. ex ipſius conſideratione, variæ creantur ſpecies (niſi malueris Gradus dicere) Moleſtiæ: ita enim dici ſolent

Ægritudo,

Ægritudo, Sollicitudo, Tristitia, Dolor, Afflictatio, Ærumna, Luctus, Mæror, Lamentatio, Fletus, ac *Ejulatus*.

Verum, cum bonum, vel malum nobis proponitur, ut pertinens ad *Alios*; fieri vix potest, quin eos dignos, vel indignos illius existimemus. Si judicaverimus indignos Boni illius, quod ipsis obtigit; id excitat *Invidiam,* sive *Invidentiam:* sin indignos Mali, quod patiuntur; tunc efferimur in *Commiserationem*. Quæ videtur esse species quædam Tristitiæ.

Ubi cogitationes nostras reflectimus in Bonum â nobis ipsis præstitum; fit, ut *Animi Acquiescentia* afficiamur, quæ omnium passionum jucundissima est; quemadmodum è contrario, Mali, quod ipsimet nos perpetravimus, recordatio infert *Pœnitentiam,* quæ omnium amarissima est.

Cum memoria recolimus Bonum ab Alio homine præstitum; Eum mox *Favore* prosequimur, tametsi is non fecerit nostri gratia: at si nobis, favori conjungitur *Gratitudo*. E contra, Malum ab Alio patratum, cum ad nos non refertur, efficit solum ut illi indignemur: at cum refertur ad nos, commovet ad *Iram,* quæ ubi primo accenditur, dicatur *Excandescentia*; ac ubi ad determinationem vicissim nocendi excreverit, migrat in *Vindictam*.

Quoties Aliorum de nobis opinionem perpendimus; Bonum quod nobis inesse credimus, disponit ad *Gloriam,* quæ componi videtur ex propria Existimatione, ac Lætitia; caussa quippe est Teipsum existimandi, ubi videris te æstimari ab aliis: Malum vero ad *Pudorem,* qui species quædam Modestiæ est,

aut Humilitatis, & propriæ Diffidentiæ; cum enim quis eo usq; seipsum existimat, ut imaginari nequeat se ab ullo contemni, non facile potest pudore suffundi. Et hoc quidem ordine, hisq; de Caussis seu Occasionibus gigni reputentur Passiones.

Verum enim vero, ex omnibus quas recensuimus, sunt Sex tantum, quæ pro *Simplicioribus* haberi merentur; *Admiratio* nimirum, *Amor, Odium, Cupiditas, Lætitia,* & *Mæror*: Cæteræ autem omnes vel componuntur ex quibusdam harum Sex, vel earum sunt species. Quamobrem, ne multitudine earum Lectoris animum opprimamus, de effectibus quos unaquæq; ex his sex simplicioribus habeat in spiritus & sanguinem, in sequentibus tantum agemus.

25. In *Admiratione,* qua Anima fertur in attentiorem contemplationem Objecti, quod ipsi videtur novum, seu insolitum, summaq; proinde consideratione dignum; Spiritus Animales quidem subito magnaq; vi determinantur, partim in eam cerebri partem, ubi simulachrum objecti noviter depictum est; partimq; in Musculos eos, qui inserviunt retinendis sensuum externorum organis in eodem situ, in quo sunt, ut objectum clarius percipiatur: in sanguine vero cordeq; nulla omnino contingit mutatio. Et ratio est; quod cum Anima tunc non habeat bonum vel malum pro suo objecto, sed solummodo cognitionem rei, quam admiratur; ipsa omnem vim suam convertit solummodo in Cerebrum, in quo sunt organa sensuum,

quorum ope hæc cognitio acquiratur. Cæterum Exceſſus Admirationis nonnunquam inducit *Stuporem,* ſive Morbum Attonitum, qui vulgo dicitur *Catalepſis*; quiq; nunquam niſi ſanitati inimicus eſſe poteſt. Efficit enim, ut omnes Spiritus Animales adeo ſint occupati in contemplanda conſervandaq; objecti imagine, ut eorum in reliquum corporis influxus prorſus intercipiatur, nec ullo modo deflecti poſſint â primis veſtigiis, quæ ſequuti ſunt in cerebro: unde fit, ut totum corpus, quaſi *Catoche* repentina occupatum, rigidum ac immobile maneat inſtar ſtatuæ. Cujuſmodi forſan fuit admirandus ille Affectus, quem depingit *Tulpius (cap. 22. Obſervat. Medicar. lib. 1.)* in Juvene quodam Britanno, qui ex inopinata matrimonii vehementer concupiti repulſa, Catoche quaſi congelatus, obriguit inſtar ſtipitis, inq; eodem ſitu per integrum diem remanſit.

26. In *Amore* (quo incitatur Anima, ad ſe voluntate conjungendum objectis, quæ ipſi videntur bona & convenientia) cum ſolus eſt, i. e. cum neque importunæ Cupiditati, neq; Lætitiæ vehementiori, nec Triſtitiæ demum aſſociatur; Spiritus è cerebro per ſupra deſcriptos Nervorum ſexti paris ramulos deducuntur in ventriculos Cordis, & ſanguinem ingreſſi, mox efficiunt, ut is ob majorem calorem exinde in ſe accenſum, pulſum cordis intenſiorem, robuſtioremq; conſueto reddat, placidum calorem in præcordia diffundat, indeq; ad cerebrum copioſe tranſmiſſus, ſecum eo deferat ſpiritus paulo fervidiores; qui corroborantes ideam, quam prima de

de objecto amabili formavit cogitatio, Animam quaſi cogunt immorari in illa cogitatione, eidemq; continenter indulgere: atq; in hoc, noſtro quidem judicio, potiſſimum conſiſtit Affectus Amoris. Id quod ex præcipuis ſymptomatis, quæ paſſionem hanc comitari ſolent, innoteſcat facillime: quippe qui Amore afficiuntur, pulſum habent æqualem quidem (ſpiritus enim æquali placidoq; motu in cor immittuntur) validiorem tamen frequentioremq; ſolito; calorem quendam ſuavem ſentiunt in pectore diffuſum; cerebro ſupra morem calent, adeoq; fiunt ingenioſi; & nedum ciborum concoctionem, aſt & omnia alia vitæ munera promptius alacriuſq; expediunt. Quæ omnia ad feliciorem Sanguinis Circulationem, ex ſpirituum dicto influxu, haud immerito poſſint referri. Ut palam fit, hunc affectum eſſe conſervandæ valetudini ſummopere utilem; dummodo modum non prætergrediatur. Sin contingat vero, ut eum diu comitetur *Deſiderium* effræne; tum, membra ſenſim enervando, univerſo corpori ſummum inducit *Languorem*. Nam Amor adeo impenſe occupat Animam in conſideratione objecti concupiti, ut adhibeat ſpiritus omnes, qui cerebro inſunt, ad ejus ideam continuo ſibi repræſentandam: unde univerſum genus Nervoſum, Muſculiq; omnes, influxu Animali quo debebant continuo vigorari, defraudantur.

27. In *Odio* (quod directe opponitur Amori; utpote quo commovetur Anima, ad ſe voluntate ſubducendum ab objectis, quæ illi offeruntur ut noxia, ſeu moleſtiam paritura) ſpiritus quaſi comprimuntur,

primuntur, & retrahuntur versus præcipuam Animæ sedem, ut corroborent ideam odii, quam formavit prima de objecto, quod aversamur, cogitatio, Animamq; ad cogitationes acerbitatis atq; amaroris plenas disponant; adeo ut eorum perpauci, iiq; inordinate ac inæqualiter deducuntur in sanguinem ventriculos cordis perfluentem. Unde fit, ut pulsus reddatur inæqualis ac debilis, & sæpe frequentior ac vermiculans; frigus item, nescio quo calore aspero & pungente mixtum, sentiatur circa præcordia; quinetiam stomachus quoq; ipsemet ab officio concoquendi cesset, inq; nauseam & evomendos cibos jam assumptos, aut ad eos saltem corrumpendos, evadat proclivis. Quæ quidem omnia fidem faciunt clarissimam, odium esse posse nemini frugiferum; nempe cui pro comite semper adest *Tristitia*; quodq; sanguinem, aliorsum avocatis spiritibus, debito suo calore spoliat, ejusq; motum ac distributionem retardat; eisq; de caussis Concoctionem labefactat, humores incrassat, succum melancholicum exaggerat, totumq; corpus in marcorem pedetentim inducit. Cæterum hæc passio nonnunquam exaltatur in *Iram*, qua Anima, ob malum acceptum, se primo quidem contrahit, mox autem præ vehementia resilit, & in vindictam, sive ad vicissim nocendum quasi prorumpit: tumq; efficit, ut spiritus nunc extrorsum in cor & sanguinem, nunc introrsum versus cerebrum tumultuose ac summo cum impetu rapiantur; consequaturq; adeo ex ejusmodi motibus contrariis, tum cordis agitatio, palpitatio, fervor, anxietas sive angor; tum sanguinis diffusio, venarum distentio, & faciei,

maxime

maxime vero oculorum rubor; tum miſta quaſi ex riſu, ac fletu, oris diductio, dentium compreſſio, &c. Ut liquido conſtet, eſſe Iram nemini, niſi ex temperamenti frigiditate ſomniculoſis & inertibus, ſalutiferam. Ea quippe ſpiritus primum, dein ſanguinem, reliquoſq; corporis ſuccos inflammat, & plerunq; in Ephemeram, vel in Synochum derepente agit; aut ſi cacochymia ſubeſt, in putridam febrem, in alioſq; ex bilis fervore, & ex humorum confuſione morbos. Quidam etiam Ira commoti, quaſi Attoniti ac extra ſe poſiti videntur. Sunt præterea, qui impotenti ira impetuoſius concitatos Apoplexiam incidiſſe multos; nonnullos vero Furore, Comitialis morbi acceſſione, Paralyſi, Convulſione, Podagra, & Articulorum maxime, ac totius corporis Tremore comprehenſos, concidiſſe tradunt.

28. In *Cupiditate* (qua Anima ſic effunditur in bonum, ceu aliquando futurum repræſentatum, ut ob illius retardationem ſtatim quaſi contrahatur) hoc ſingulare occurrit; quod violentius cor agitet, pluresq; cerebro ſuppeditet ſpiritus, quam ulla alia è paſſionibus. Ex *Deſiderio* enim obtinendi quod ardenter concupiſcimus, ſpiritus è cerebro celerrime tranſmittuntur in omnes corporis partes, quæ poſſint actionibus eò requiſitis quodammodo inſervire; potiſſimum vero in cor & ſanguinem in eo contentum, quo is ſupra conſuetum dilatatus, celeriuſq; motus, majorem ſpirituum copiam denuo mittat ad cerebrum, tum ut ibidem conſervent corroborentq; ideam hujus deſiderii, tum ut inde deducantur

ducantur in organa ſenſuum, inq; omnes muſculos, quorum motus ſpecialius conducant ad obtinendum quod deſideratur. Et ex *Sollicitudine*, quæ ob dilationem fruitionis ſimul excitatur, iidem ſpiritus cerebrum verſus ex intervallis retrahuntur: unde ſubtiliore ſanguine ab externis uſq; partibus ſimul evocato, cor quaſi coanguſtatur, circulatio ſanguinis retardatur, & per conſequens totum corpus languidum relinquitur. Ut nemini mirum videri debeat, quod plurimi ex eis, quos φιλογύνεια, ſeu Cupiditas Erotica, Ambitio, Avaritia, aut aliud ferventius Deſiderium diu exercuit; in ſummum corporis languorem, in Cachexiam contumacem, quinimo in Atrophiam, & in Marcorem, in alioſq; frigidos morbos, ex diuturna animi ſolicitudine fuerint deducti.

29. In *Lætitia* (quæ jucunda videtur commotio Animæ, de fruitione boni, quod impreſſiones Cerebri ei repræſentarunt ut ſuum, ſibi impenſe gratulantis, & præ voluptate quaſi geſtientis.) Spiritus è Cerebro in Cor ac ſanguinem copioſe, motu tamen placido & æquali, effuſi, efficiunt, ut hic illius orificia conſueto magis aperiens ac dilatans, liberius celeriuſq; circuletur; adeoq; ſpiritus cerebro copioſius demum ſuppeditet, qui cum ſint ex puriſſimo optimeq; fermentato ſanguine educti, apti ſunt firmandis impreſſionibus, quæ dant Animæ cogitationes lævas & tranquillas. Hincq; contingit quidem, ut tum pulſus evadat æqualis & frequentior, nec tamen æq; intenſus ac fortis, quam in Amore; tum ſentiatur calor quidam gratus, non ſolum per

pulmonem pectusque, sed per omnes etiam exteriores corporis partes, unâ cum sanguine, qui eo copiose affluere cernitur, diffusus. Hæc autem commotio atq; effusio adeo vehemens repentinaq; esse possit; ut exturbata Anima, impotens fiat ad loquendum, regendumq; corpus: adeo ut etiam Lipothymia, ac Mors interdum ex Gaudio profusiori ac insolenti consequatur; quod nonnullis obtigisse memoriæ proditum est. Ita Lacon Chilo insignis Philosophus, subito expiravit, cum filium victorem Olympici certaminis cerneret. Ita Sophocles, & Dionysius tyrannus victoria tragica rapti sunt. Cujus rei ratio in eo consistere videtur; non quod Lætitia extrema spiritus caloremq; tam vehementer è corde in summa corporis effundat dissipetque, ut id caloris beneficio prorsus destitutum, vel syncope, vel morte repentina corruat; quemadmodum voluit *Fernelius:* sed quod sanguinem impensius dilatando, in caussa sit ut is, apertis extraordinarie orificiis Cordis, tum è vena Cava, tum ex arteria venosa, illud subeat tanto impetu, eaq; copia, ut ibi non possit fermentari ac agitari sat cito â spiritu vitali, ad retrudendas valvulas, quæ in corde sunt; qua ratione suffocat Flammam vitalem, quam conservare solet, cum cor non subit nisi ad mensuram.

30. Deniq; in *Tristitia* (quæ videtur Languor quidam Animæ ingratus, ex opinione mali præsentis exortus, & quo ipsa commovetur ad se quasi contrahendum, ut illud effugiat.) Spiritus intro quidem, sed paulatim impetuq; nullo, revocantur, ita

ita ut sanguis sufficienti eorum influxu destitutus, nec sat agitatus, lento nimis motu cor pertranseat: unde fit, ut pulsus parvus, tardus, rarus, & imbecillus evadat; utq; quasi vincula sentiantur circa cor, quæ orificia ejus coarctant, ac veluti stiriæ, quæ sanguinem congelant, frigiditatemq; suam reliquo corpori communicant. Ex quibus haud difficile est colligere, hanc Affectionem, maxime si vehementior ac diuturnior fuerit, quamplurima, eaq; gravissima incommoda corpori inferre. Nam, extra hoc, quod spiritus obtenebrat, eoq; nomine ingenium hebetat, rationem impedit, judicium obscurat, & memoriam obtundit; sanguinem etiam refrigerando incrassat, eaq; ratione cor immodice constringit, biolychnium obterit & offundit, vigilias siccitate inducit, succum nutritium corrumpit, & insignem Melancholiæ proventum exaggerat. Quibus ex caussis, corpus pallore defædatur, ignavia torpet, Atrophia liquescit, & in Marcorem, in aliosq; frigidos morbos præceps ruit. Id quod *Salomon cap.*17, *Proverbiorum suorum* palam attestatur; ubi, *Spiritus tristis*, inquit, *exsiccat ossa*. Rarissime tamen compertum est, quemquam ex Mœrore vel intensiori, atq; ex inopinato occupante, incidisse in Lipothymiam, aut derepente sublatum fuisse: idq; horsum arbitramur referendum, quod non possit tam parum sanguinis inesse cordis ventriculis, quin sufficiat ad conservandam Flammam vitalem inibi micantem, cum illius orificia ferme clausa sunt.

31. His autem de effectibus harum Sex Passionum, quas solas supra statuimus pro *Simplicibus* accipiendas, dictis; frustra nobis videtur, *cæterarum* porro, quas singulatim atq; ex ordine enumeravimus, contemplationi inhærere. Quæcunq; enim numerantur aliæ perturbationes Animi, in hæc quæ diximus Genera conjiciendæ sunt: utpote quæ vel ex quibusdam horum componuntur, vel eorum diversæ sunt species. Ne igitur aut nequicquam laborare, aut pensi parum meminisse videamur; de Animi Pathematis, & quibus ea modis nos immutare, inq; morbos conjicere possunt, dicta hæc sint.

Ex-

EXERCITATIO IX.

De variis Excretorum *ac* Retentorum *vitiis, unde succrescant Morbi.*

SUMMARIUM.

ART. 1 Introductio, *unde fit, ut Succorum nutriendo corpori utilium Retentio, inutilium vero Excretio sit ad vitam necessaria; subinnuens.* 2 *Quot sint eorum, quæ debent excerni,* Genera. 3 Ratio Generalis, *cur Excrementa præter morem coercita œcenomiam corporis perturbent.* 4 *Item, cur omnis immodica, repentinaque vacuatio sanitati pariter incommodet.* 5 *Nocumenta* Fæcum Alvi; 6 Urinæ: 7 Sudoris *&* Transpirationis insensibilis; 8 *Item* Bilis; 9 *Humoris in* Pancreate *sequestrati*; 10 *Secrementi in* Renibus Succenturiatis *reperti*; 11 *Phlegmatis* Acidi *in ventriculo*; 12 Insipidi *in Intestinis*; 13 Pituitæ *è Cerebro in palatum & nares stillantis*; 14 Salivæ è *Glandulis sublingualibus*; 15 Mucci *Tonsillarum*; 16 *Liquoris* Lymphæductuum; 17 Lachrymarum; 18 Ceruminis *Aurium*; 19 Catameniorum *in* Fœminis; 20 Seminis *in utroq; sexu*; 21 *&* Lactis *deniq; in Nutricibus.*

PRoxime sequuntur perpendenda, quæ *excernuntur* ac *subsistunt* præter naturam; his enim nulla caussa est efficacior ad morbos. Nam, quum in substantiæ istius, quæ de singulis corporis nostri partibus effluxu perenni decedit, resarcitionem, novi alimenti subsidio dietim opus sit; atq; in ipsa alimentorum concoctione, necessario aliquid Excrementorum in dies succrescat: quamdiu quæ in partium alimoniam cedere debent, in corpore retinentur, quæ vero naturæ legibus è corpore dejici exterminariq; solent, qualia, quantum, & quando oportet, procedunt; viget utiq; sanitas, & corpus, quasi sarcina levatum, robustius, adq; functiones aptius ex singulis pastibus efficitur. Verum si succi utiles præter naturæ institutum evacuentur; mox dejiciuntur vires, partesq; genio suo defraudantur: aut si Excrementa, quæ debent evacuari,

evacuari, ſupra modum ac tempus conſuetum retineantur; morbi illis cognati exinde ſuboleſcunt.

2. Naturæ legibus ad vitam neceſſariæ vacuationes ſunt. (1) Alvi dejectio. (2) Urinæ è renibus & veſica profuſio. (3) Sudor vel univerſi corporis exhalatio. (4) Bilis acrioris & amarulentæ è folliculo ſuo effuſio. (5) Humoris cujuſdam inſipidi ac anodyni è Pancreate deſtillatio. (6) Liquoris cujuſdam item peculiaris è Renibus ſuccenturiatis amandatio. (7) Phlegmatis Acidi è ventriculo. (8) Et Inſipidi ex Inteſtinis. (9) Muci è Cerebro per nares, & è Glandulis pituitariis per palatum. (10) Salivæ è Tonſillis, & Glandulis ſublingualibus (11) Ceruminis ex auribus, (12) Et Liquoris deniq; è Lymphæductibus excretio. Aliæ quidem non ſimpliciter, ſed vel in tempore, vel ex conſuetudine neceſſariæ ſunt; ut Hæmorrhoidum Menſiumq; eruptio periodica; item expectoratio ſputi è Pulmonibus, Lachrymarum quoq; è Carunculis lachrymalibus, Lactis è Mammis, & Seminis è vaſis ſpermaticis profuſio. Dantur forſan & aliæ, quarum exacta adhuc deſideratur notitia. Credibile ſiquidem eſt, tot eſſe Excretorum ſpecies infimas, quot ſunt diſtincta Parenchymata, aliæque partes ad ejuſmodi munus in corpore deſtinatæ: cum durum ſit imaginatu, Naturam ſibi fabricaſſe diverſæ conformationis organa, diverſiſve uti, ad unum idemq; munus obeundum. Credamus itaque, tot eſſe præter naturam Retentorum differentias, quot ſunt genera partium excretioni ſpeciali in-

inservientium: & similiter dari tot genera vitiosæ Excretionis, sive nimiæ, sive imminutæ, sive demum depravatæ; quot sunt viæ diversæ, per quas excretio fieri debeat. Sed cognitis solummodo hic insistemus.

3. Quandocunq; contingit, ut quodvis eorum, quæ diximus, aut plane *subsistat*, aut parciori quam par est quantitate, modoq; ac tempore indebito excernatur; necessum est, ut œconomia corporis perturbetur: idq; magis vel minus, pro suppressi Excrementi natura, proq; dignitate partis, quam præcipue inundarit. Siquidem nulla non rejectaneorum redundantia, naturæ molesta atq; gravis, Morborum fit materia. Hæc enim plerumq; calorem nativum, primarium in singulis coctionibus Efficiens, mole sua nimiopere vel premunt, vel obruunt: unde illius Functiones periclitantur omnes. Nonnunquam putredinem, alienasq; pravas qualitates sibi sensim contrahentia, eas aliàs sanguini, aliàs Succo Nutritio, adeoq; ipsis etiam partibus solidis communicant imprimuntque: unde Cachexiæ, emendatu difficillimæ, succrescunt. Nonnunquam vias publicas, corporisq; ductus obstruentia, aut Succi alimentaris distributionem, aut Nectaris vitalis Circulationem cohibent atq; impediunt: quorum ex utrovis ilias malorum consequatur.

4. Immodica porro, repentinaq; *Vacuatio*, etiamsi eorum sit, quæ desiderant foras excludi, procreatrix est morborum fertilissima. Hac quippe vires

vires usq; adeo sæpe dissolvuntur, ut simul Anima deficiat: quandoquidem cum supervacaneis non parum Spiritus, ac proinde caloris vitalis unà exhauritur; unde tum Naturales, tum Animales functiones protinus languescunt, & crudi ac frigidi morbi emergunt. Consultissime igitur ab *Hippocrate* dictum est, *Plurimum atq; repente evacuare, periculosum esse & naturæ inimicum; maxime si insuetum id est.* Hincq; censuit idem venerandus senex, *Hydropicos aut in pectore suppuratos, qui uruntur aut secantur, si pus aut aqua universim simul effluxerit, omnes commori.* Cujus Aphorismi ratio fundari in hoc videtur, quod immutetur subito omnium viscerum habitus ac positio, quæ mole contenti humoris prius turgebant; & puris aut serosæ colluviei acrimonia tenerrima vasa reddita, facile dehiscant, quo tegmine confestim abducto, ruunt spiritus foras, iisq; dissipatis, & motu cordis proinde fatiscente, ingruit syncope, utplurimum lethalis: sed de Excrementorum, quæ supra enumeravimus, præcipuis; & qua ratione singula morbos invehere possint, speciatim disquirendum est.

5. *Ex Alvi adstrictione*, quot quantaq; suboriri solent sanitatis incommoda, vel Tyronibus & Æsclepiadeæ familiæ noviter initiatis perbelle notum est. Illinc nempe vaporibus tetris caput tentatur, corpus ingravescit, ventriculi & concoctio offenditur, & appetitus dejicitur, ac reliquæ functiones deteriores evadunt. Illinc Intestina non paucis dirisq; symptomatis torqueri solent; quorum præcipua sunt, Dolor tum Colicus, tum Iliacus, mise-

rabilis

rabilis Ileus (quem sæpe committit intestinum, si cum resiccato stercore vel in scrotum, vel in disruptum umbilicum procidens, retrudi nequeat) & diu fatigans Tenesmus. Quod si fæces præterea putrescant, fætore & prava qualitate sic universum corpus inquinant, ut etiamsi illarum decursus redeat, sæpe tamen inquinatum corpus è vivis excedat.

6. Nec minus conspicua sunt *Urinæ* suppressæ nocumenta. Si quando enim purgamentum illud serosum, quod Urinæ materiam constituit, aut non probe â sanguine in Renum parenchymate separatur, aut obstructo Ureteris capite cohibetur: id sensim vel per Emulgentem in venam Portæ redundans, universam sanguinis massam serosa scaturigine inquinabit (unde Cachexia serosa, Leucophlegmatia, & nonnunquam Hydrops etiam; disruptis scilicet per distensionem Lymphæductibus: quam caussam subinnuisse forsan reputetur *Hippocrates*, quum ait, *Quibus Hepar aqua plenum eruperit; iis venter aqua repletur.*) Vel ea sede congestum, ilia lumbosq; copia distendet, è quibus etiam diu multumq; destillans, in capacitatem Abdominis denuo illabitur, Ascitem facile inducturum. Hujus copia interdum vidimus totam ventris, Lumborumq; regionem distendi, & (quod adhuc magis mireris) serum tum dejectione, tum vomitione reddi sincerum. Deinde, quum obstructa vel coangustata vesicæ cervix Urinæ effluxum sistit; assiduum meiendi desiderium illico premit, summusq; sed irritus conatus est, venter â

pube usq; ad umbilicum collectæ Urinæ copia distenditur, & diris cruciatibus dolet; halitus ex putrescente lotio teter admodum & fætidus expiratur, quem frequens consequitur animi languor & defectio, principio quidem levis citoq; evanida, deinde vero sudore frigido erumpente gravior & periculosior: quibus tandem crebro violenterq; pressus æger miserrime succumbit.

7. His autem nec pauciora, nec mitiora quidem inducuntur mala ab impedita *Diaphoresi*; quam in eum finem instituit natura, ut excrementum sanguinis serosum (exigua salis portione imprægnatum, nec soluto sulphure prorsus destitutum) unà cum derasis emortuisq; partium solidarum particulis, ex habitu corporis, per inconspicua cutis spiracula, vaporum specie continuo exhalent. Circa hujus suppressionem igitur advertimus; quòd cum Excrementa sanguinis, quæ ad dictum modum per cutim evaporari desiderant, sint duplicis generis; alia nimirum Tenuiora & Aquosa, quæ (velut vapores ex aqua Thermarum, aut è fermentescente vino effluvia) â sanguinis liquore in arteriis quasi ebulliente, perenni exhalatione avolant; Crassiora autem & Sulphurea alia, quæ, tanquam cineres ab incendio residui, fæcesve vini post fermentationem subsidentes, à sanguinis massa pariter secerni debent: si Horum alterutrum, aut (quod sæpissime fit) utrumq; intus cohiberi contingat, vix fieri potest utique, quin insignes exinde consequantur in sanguine tum corruptiones, tum perturbationes. Ut res specialius dicatur; propter istiusmodi

modi effluvia cohibita, sanguinis massa, mole aucta, protinus turgescit, velutiq; novo inspirata fermento, fervorem concipit ; qui nondum deflagrato illius sulphuri mox communicatus, febriles effervescentias & tumultus accendit. Quemadmodum enim Vina, vel quando aliquid heterogeneum, nec Unitionis assimilationisq; capax, (cujus sortis sunt adeps, butyrum, oleum, cæteraq; pinguia doliis infusa) iis super-affusum est ; vel quando fæcibus propriis, seu Tartaro nimis opulento ditescunt, sponte fervores concipiunt, immaniterq; adeo ferociunt atq; ebulliunt, ut doliorum aut ora excedunt, aut latera diffringunt: ita similiter & sanguis, sive ob excrementorum confusionem, seu ob sulphuris redundantis ac inhibiti efferationem, ultra modum effervescit, & fermentatioue præternaturali tumultuose agitatus, vasa distendit, pulsum celeriorem excitat, & ceu liquor sulphureus concepto incendio, calorem adurentem quaquaversus diffundit. Hancq; rationem esse arbitramur, quur frequentissime Febres per Διαπνοὴν impeditam accenduntur. Ab hac enim primum inflammantur spiritus & sulphur, ac tum sanguis universim incalescit. Hujus quippe tenues acresq; vapores, ac ipsum calorem præter naturam Cutis densitas aut adstrictio cohibet, nec prodire sinit ; qui geminatus sanguinem inflammat, & nonnunquam quoq; corrumpit. Porro, haud raro evenit, ut Latex serosus (liceat nobis hoc vocabulo uti, non tantum tanquam recepto, sed tanquam usitato â Recentioribus) post varias cum sanguine circulationes, ex arteriolarum extremis in habitum corporis effusus,

ibidemq; denſatâ cute repreſſus atq; collectus; in carnes muſculoſas, Cerebri membranas, nervoſumq; genus copioſe redundet; eoq; pacto, Capitis gravedini, Coryzæ, Catarrho, Rheumatiſmo, aliiſq; id genus affectibus & ortum præbeat, & ſcaturiginem. Nonnunquam eruptiones Sulphureæ, ſive bilioſæ, per poros exitum ſibi quærentes, intra cutim detentæ, viq; frigoris aut auræ ſubito admiſſæ ſuppreſſæ atq; obſtructæ, in acres & igneos halitus degenerant, cum multa materia ſalſa & aduſta in orbem quaſi ſe cogunt & conglomerantur, pertinaciterq; ad plures menſes ſæpe cuti adhæreſcunt: & tunc quidem perverſam & alienam prorſus naturam induunt; unde Impetigines, Scabies, Herpetes, &c. non ſine cruciatu, maximoque ſcalpendi ardore ac pruritu utplurimum infeſtantes. E contra vero *Sudor immoderatus,* ut & *Diaphoreſis nimia,* diſſipat vires, & una eliquat partes, imprimis externas, atq; diſcuſſis ſpiritibus inſitis, facile frigidam poſt ſe relinquit intemperiem. Requiritur enim ad juſtam caloris partium excitationem, vigorationem, & conſervationem, debita quædam Lucta exhalationum inter tranſpirandum. Quæ, ſi deficiat, calor actualis quoq; (quem in ipſa hac lucta ex parte conſiſtere, ſupra diximus) debilis valde ac languidus evadit, parteſq; frigidæ intemperiei prompte exponuntur.

8. Verum jecinoris officium eſſe, ſanguinem è Vena Portæ excipere; ab *Humore Felleo,* qui eidem commiſcetur, per colaturæ modum elutriare, depura-

depuratumq; in venam Cavam deducere, dum bilis per alias peculiares vias, partim in Porum bilarium, partim in Cystim felleam, sensim deponitur: hodie notius est, quam ut heic dici debeat, aut prolixe demonstrari. Palam itaq; est, quod si sanguis ab excremento hocce sulphureo ac amarulento, in parenchymate hepatis, probe non depuretur, sit necessum, ut is â requisita sua puritate, atq; nitore confestim deficiat, tincturaq; fellea profunde contaminetur. Hinc autem gravissima mala prodeunt. Bilis nempe cum sanguine in summum corpus effusa Ictero cutim deturpat; & si quando forte computrescat, aut ferociat, Febres accendit ardentissimas. Etenim Sulphur nimis exaltatum, & plus debito turgescens, maximas in sanguine effervescentias concitat: hincq; contingit, eos esse febribus maxime obnoxios, quorum sanguis sulphure uberius impraegnatur. Eadem porro, â sanguine separata quidem, propriis tamen conceptaculis, Poro bilario scilicet, & Cysti fellea, diutius coercita, nec tempestive evacuata; interdum in calculos obdurescit, incurabilem Icteritiam parituros; interdum cum ingenti impetu foras erumpens, perq; Ductum communem sibi exitum quaerens in intestina, aut biliosas vomitiones, aut choleram morbum, aut Diarrhaeam, aut Dysenteriam inducit.

9. Consimilis fere malitiae est diutius subsistens *Pancreatis Excrementum*, veteribus prorsus ignotum, & â *D. D. Whartono*, Doctissimo nostro Collega, non ita pridem feliciter inventum, fuseque descriptum, in accuratissima sua Adenographia.

Ubi

Ubi multis rationum momentis asserit *vir clarissimus,* genuinum Pancreatis Usum esse, humorem quendam insipidum, crassum, lenem, atq; anodynum, excrementitium tamen, nec sanguini commiscendum, ex Nervorum *sexti paris* ramulis, cum nonnullis spinalis medullæ propaginibus in *Plexu superiori* Abdominis Unitis, excipere, perq; *Ductum Virsungianum,* vas suum proprium, in Intestina deducere; ut exinde unà cum humore Felleo & fæcibus alvi foras amandetur. Hoc autem concesso, videtur utiq; verosimillimum, quod hic humor excrementitius, si aut in ipso Pancreatis parenchymate, aut in Ductus Virsungiani capillaribus, præter naturæ morem subsistat; diversi generis affectibus, iisq; gravissimis, ortum dare possit. *Parenchymate* quippe obstructo, necesse est, ut humor â Nervis rejectus, ibidemq; sensim congestus, sanguinis transfluxum impediat; eoq; nomine, primum laxum quidem mollemq; Tumorem, deinde vero siccescens renitentem ac vere Scirrhosum ingeneret. Cujus naturæ ac originis forte fuere stupendi illi Tumores, quos *Cl. Riolanus* in cadavere *Illustr. August. Thuani,* & *Fabric. Hildanus* in Fabro quodam lignario, post mortem dissecto, se invenisse commemorant. A nobis etiam ipsis (recordamur) in Virgine quadam inveteratam Chlorosin patiente, Tumor in Pancreate durus usq; adeo olim deprehensus est, ut penitioribus sub umbilico partibus vel os, vel calculus concrevisse putaretur. Sin autem *Ductus Pancreatici* emphraxis eveniat; tum Excrementa alvi nimiâ acrimoniâ æstuant, ob defectum misturæ lenioris hujus

humoris: dum is regurgitat in universum corpus, quod inde ignavia, torpore, summaq; ad motum ineptitudine afficitur; quemadmodum videre est in Ictericis, quibus ductum hunc semper obstructum esse, experimentis Anatomicis pro certo adstruit *Solertiss. Whartonus.*

10. Qui criminibus veris oneravit quoq; *Secrementum illud Aquosum,* quod è Liene, per Funiculum Nervosum, in Glandulas Renales, *Renes Succenturiatos* â *Casserio Placentino* dictas, importari, in earum substantia â succo quodam Utiliori separari, indeq; per peculiarem cavitatem dextro latere in venam Cavam, sinistro in Emulgentem; conspicuo valvulaq; munito ostiolo patescentem derivari, ceu nervoso generi inutile, venoso autem proficuum, deponi opinatur. Nam (ut ejusdem verbis utamur) si conjecturæ locus sit, crederemus Glandularum harum obstructionem, ex parte saltem, caussam esse posse Serosæ illius colluviei, quæ nervosum genus debilitat, tonumq; partium fibrosarum enervat. An vero hæc eadem sit colluvies serosa, de qua tam copiose scripsit *Carolus Piso*; non pertinaciter asseruero: quanquam haud improbabile videatur, ejusdem vel consimilis generis esse. Etenim si concedatur, Glandulas hasce Renales destinari secretioni inutilis & serosi humoris in Nervos deducti; siq; suo aliquando non recte fungantur officio: sequitur necessario redundantia & colluvies serosa in nervoso genere, quæ non tantum Nervos ipsos laxet, sed & fibrosas totius corporis partes enervet, multorumq; morborum seminarium fiat.

11. Reperitur in *Ventriculi* cavitate *Mucus* quidam *pituitosus*, ovorum albumini consistentia haud multum dissimilis, Acoreq; insigni aculeatus; quem è Cœliacæ arteriæ ramo stomachico in ventriculi tunicas effusum, ibidemq; â sanguine sequestratum, eo demum perduxit Natura, ut & Appetitum excitet, & ciborum tum dissolutionem (fermenti incisorii instar) tum concoctionem adjuvet. Hic autem, si aut in Arteriæ dictæ capillaribus, aut in ipsius ventriculi tunicis impactus, præter morem subsistat; haud contemnenda mala inducit. Quippe in priori casu, ex emunctioribus Circulationis Harvæanæ cultoribus neminem esse arbitramur, qui ibit inficias, quin necessario consequatur, ut tota sanguinis massa, â Phlegmate Acido, uti debuit, minime depurata, brevi contaminetur, incrassetur, & acescat. Unde credibile est, contumacissimos illos affectus, Scorbutum scilicet, & Febrem quartanam ortum suum & fomitem trahere posse. Quoad *Scorbutum* enim; verisimillimum videtur, eum â sanguinis Μόλυνσει καὶ Ἀπεψίᾳ, ob Phlegmatis Tartarei, i. e. Acido-salini admistionem immoderatam, potissimum oriri. Id quod ex ipsa Symptomatum Scorbuticorum genealogia, haud obscure constet. Nam, cum isthæc sanguinis spurcities seu infida defæcatio, in caussa est, ut crudiores, fixiores, tartareæq; ejus partes, deficiente Fermentatione vitali, nec ad statum volatilitatis attollantur, nec ullo assimilationis vinculo invicem uniantur; sed tanquam alienigenæ, inq; familiam unam coire abhorrentes, facile inter circulandum

culandum dissocientur: singulæ eo damno mulctant humanum corpus, cui producendo sua natura aptiores sunt: Viz. Spirituum vitalium paucitas & torpor in sanguine, torpidum reddunt corpus: unde Lassitudo spontanea. Partes fluidæ & acres, propter immaturitatem ex arteriolis eructatæ, Nervos ubiq; vellicant, & quasi lancinant, nec non molliores carnes corrodunt ac exedunt; unde Convulsiones, Gingivarum laxitas, & Ulcera: Crassiores autem & tartareæ, ossium membranis gravitate sua atq; acrimonia molestiam ac dolorem inferunt; unde dolor ὀστεόκοπος, sive ossa gravans, de quo tantopere conqueruntur è Scorbuticis plerique. Præterea, id Medicis experientia compertum est, quod Cordis Tremor ac Palpitatio solet in nullo alio morbo, quam in Scorbuto frequentius infestare. Caussam autem haud inconsulto forsan retuleris ad crudum, saleq; fixativo copiose impraegnatum sanguinem; cujus crassiores particulæ, acerbitate ac aspredine infames, dum nervosas Cordis fibrillas in transitu acriter pungunt, id ad sese consueto violentius agitandum, undiq; vibrandum, & quasi contorquendum, quo â molestia illa denuo vindicetur, irritant atq; exstimulant: quomodo Sternutatio ac Pandiculatio ex consimilis asperitatis humoribus, in anteriores Cerebri membranas, & panniculum Carnosum delapsis, excitari solent. Ut ut se habeat hæc res, ex dictis interim clare liquet, unde usu venit, nullum alium morbum tot, tamq; diversis Symptomatis hominem obnoxium reddere, atq; Scorbutum; qui Morbus Πολύμορφος proinde, nec sine sontica

S caussa,

caussa, indigitatur. Sed revertendum est in viam.

Quod ad *Febrem Quartanam* spectat; plusquam probabile fecit *Willisius* noster (vir solidæ quidem eruditionis, & Philosophiæ Spagyricæ mysteriis longa feliciq; ἐγχειρήσει eximie versatus; uti insignis ille Liber, quem de Fermentatione & Febribus conscriptum, non ita pridem in publicum emisit, claram fecerit fidem) quod in ea sanguis, dulci sua, spirituosa, balsamicaq; indole exutus, dyscrasiam quandam acidam, penuriosam, nonnihilq; austeram sibi contraxerit: eo fere modo, quo Vinum ac Cerevisia, tonitru commota, fæceq; turbida infecta, suppressis spiritibus acessere perhibentur. Quodq; idem hoc pacto â nativa sua puritate longe degener, & fæcibus acidis ad spirituum usq; fixationem conspersus, de novo affluentem chylum rite concoquere & assimilare minime valeat; sed in liquorem extraneum corrumpat: qua cum ad plenitudinem ac turgescentiam in vasis saturatur, consequitur mox hujus materiæ fluor, velutiq; spontanea effervescentia, Accessionem febrilem cum rigore & calore inducens. Hoc autem supposito, superest inquiramus, Undenam isthæc Calcanthina diathesis sanguini adveniat? & cujusnam partis vitio potissimum conscribi debeat illius Redundantia? Si ad figmentum illud vulgare, de Succo Acido â sanguine in Lienis parenchymate separato, indeq; in ventriculi fundum per vas breve venosum refuso, confugiamus; res sane erit tenebrarum plena, nec ex errorum labyrintho unquam nos expediemus. Nam (ut animadvertere omittamus,

mus,

mus, quam spissa falsarum, sibiq; invicem manifesto repugnantium opinionum caligine versati fuerint omnes, quotquot leviusculas suas hactenus scriptis divulgarunt de Usu Lienis hariolationes.) Acidiorem sanguinis partem, Melancholiæ nomine vulgo insignitam, in Lienem per Arteriæ Cæliacæ ramum splenicum, secretionis gratia, importari; affirmarunt quidem quamplurimi, gratis tamen omnes, nulla vel rationum, vel experimentorum vi in rei evictionem prolatâ. Ut merito mirari subeat, Undenam primi sententiæ hujus Authores tam portentosum insomnium sibi comminiscendi, aliisq; demum pro sacræ veritatis dogmate divendendi ansam surripuerint. Maxime quum nemini Anatomicorum adhuc contigit, vel minima Aciditatis indicia in Liene deprehendêre: è contra vero quilibet facto experimento facile cognoverit, sanguinem in Liene, tum humano, tum brutorum, ejusdem saporis ac dulcedinis esse, cum eo, qui in aliis corporis partibus reperitur; ipseq; complurium Animalium splen, citra ullam melancholici saporis offensam, non raro comeditur. Deinde, ex Circulationis Harvæanæ legibus pro indubitato constat, motum sanguinis in vase brevi venoso esse è ventriculo versus venam Portæ, non vero â Liene ad ventriculum, quemadmodum hi supponunt. Sin ad ea vero, quæ de Generatione Excrementorum in Sanguine â nobis alibi (*viz. in Oeconom. Animal. Exercit. 6. & Artic. 3.*) dicta sunt, respexeris; simulq; attento animo pensitaveris, quomodo quodlibet excrementum indebite retentum, inq; vasa redundans, totam sanguinis massam spurcitie

contaminet, & ſuis qualitatibus noxiis corrumpat: res erit quidem explicatu perfacilis. Phlegma nempe Acidum (quod è Cæliacæ arteriæ ramo ſtomachico in ventriculi tunicas eructari, inibi â ſanguine puriori elutriari, denuoq; in ventriculi capacitatem, excitandi appetitus ergo, tranſmitti debere oſtendimus) totum griphum nullo negotio perſolvat. Id enim, cum Acore eximio inſignitum ſit, ubi in venoſo genere conſueto magis redundat, ipſi ſanguini conſimilem qualitatem acidam, penurioſam, & in omnibus Calcanthinæ ſtypticitatis æmulam facillime impertiat; eoq; nomine Febri Quartanæ cauſſam continentem præbeat. Sed Diſquiſitio hæc alterius loci eſt, & fuſiori eget contemplatione.

Porro in caſu *Poſteriori,* ubi nimirum hocce ſanguinis rejectamentum, ipſis ventriculi tunicis impactum, ibidem ſtagnat, nec in ejus cavum pertranſit; fieri vix poteſt quidem, quin aut ventriculi Inflammationem (remoratâ ſanguinis Circulatione) aut Tumorem Scirrhoſum (qualem deſcribit *Forreſtus, lib.*18. *obſer.* 32.) aut Anorexiam cum Apepſia conjunctam, aut aliquod aliud conſimilis periculi nocumentum brevi ingeneret.

12. His quadantenus ſimilia profert incommoda *Phlegma emortuum,* ſive *Inſipidum,* intra Inteſtinorum tunicas coercitum. Nam, vel exinde per venulas Meſeraicas in venam Portæ abductum, corpus univerſum crudo, mucilaginoſo, albicanteq; ſanguine ſuffundit, inq; Leucophlegmatiam, ſeu (ſi dicere mavis) Cachexiam Phlegmaticam perducit:

ducit: vel ibidem stagnans, sensimq; copiosius collectum, aliàs quidem venulas easdem comprimendo, sanguinis reditum impedit ac obstruit, adeoq; Phlegmonem accersit; aliàs Lacteas similiter circumquaq; coangustando, Chyli transfluxum remoratur, eoq; pacto Atrophiam universalem committit; alias ipsa Intestinorum corpora distendendo, ac divellendo, dolores Colicos ciet, pali infixi vel perforantis terebelli speciem præ se ferentes. Deinde, quum ex Intestinorum cavitatibus parcius id evacuatur; sensim auctum caloris vi sic tandem crassescit, ut prorsus obstruens intestina quasi infarciat, fiatq; latentium difficiliumq; morborum caussa. Cujus rei insigni exemplo sit Caroli Quinti Imperatoris Legatus quidam, qui (referente *Fernelio*) immani intestinorum dolore per plures annos torquebatur, nec non tumore â dextro Hypochondrio per ima ventriculi in sinistrum exporrecto. Huic quum sexennio toto remedii genus omne tanquam emolliendo scirrho adhibitum fuisset; injecto tandem acriori Enemate, durum ac firmum quippiam, medio ductu pertusum, pedis longitudine detractum est; quod ille intestini portionem esse metuebat. Sed quum repente levatus videretur, adhibito consilio, iterum, ac tertio clystere prolutus est, rursusq; simili evulsâ materiâ continuo pristinæ est valetudini restitutus. De *Cl. Just. Lipsio* quoq; extat historia fere consimilis, quam disertissimis *Melchioris Adami* verbis annectere lubet. "Is diu tædiosissimo cum malo con-"flictatus, febrilesq; insultus varios expertus, "sumpto aliquando pharmaco materiæ commotæ

"onus

" onus excernens, percepit ingentem ſe copiam
" alvo effundere, eamq; continuam & cohæren-
" tem. Intuetur *Lipſius*, quid rei ſit; videtq;
" attonitus maſſam figura & colore inteſtina expri-
" mentem. Conſternatus itaq; illico *Heurnium*
" advocat; de vita ſua actum exclamans: Omnia
" enim inteſtina ſe effudiſſe. Inſpicit alvi proluvi-
" em *Heurnius*, & læto vultu ad *Lipſium* conver-
" ſus, *reſpice*, inquit, *trophæa de tuo morbo: hic fo-*
" *cus & ſentina totius mali jacet*. Erat nempe lenta
" & viſcida Pituita, paulatim in tota inteſtinali
" fiſtula coacervata, â ſedentaria & in ſtudiis con-
" tabeſcente vita, ejus figuram referens: quæ pu-
" treſcens partibuſq; vicinis nobilibus noxam com-
" municans ſentinam in totum corpus propagave-
" rat. Sic fomite mali expurgato, recreatus eſt vir
" clariſſimus, & ad priſtinam ſanitatem brevi rediit.
Craſſior porro hæc Pituita in cæci aut coli inteſtini cellulis diutius coercita, nonnunquam concreſcit in calculos; quales ſæpe vidimus, inſtar nucis Myriſticæ, dolore nullo exturbatos. Hæc igitur mala concreſcens Phlegma inſipidum efficit; quo exuperante animus vireſq; languent, ventriculi cruditas adeſt, tardaq; alvi dejectio, flatus plurimus obmurmurat, venter friget, ac nonnunquam colicis cruciatibus dolet.

13. Nec ſemper deſunt iſti ſua crimina *Mucco*, qui è *Cerebri* ventriculis partim per nares, partim per palatum excernitur. Nam, cum indubitata Anatomiæ fide edocti ſimus, naturam in Cerebro inſtituiſſe tres patentes Meatus, in quibus Excre-
mentitii

mentitii humores evidenter deprehenduntur, & per quos, ceu Canales Excretorios, eidem sunt exturbandi; Unum scilicet è *Quarto* cerebri *ventriculo* in *Infundibulum*; & reliquos duos ex *primo* & *secundo* ventriculis, per nervos Olfactorios vulgo dictos, in foramina *Cristæ Galli* utrinq; adsitæ, unde excrementa in os *Cribrosum*, indeq; vel in palatum, vel in nares pedetentim deducuntur: si aliquando contigerit, eadem in alterutro horum ductuum subsistere atq; coerceri; erit de necessitate, ut gravia mox insequantur sanitatis nocumenta. Maxime vero, ubi emphraxis ad duo *Crura* superiora principii Spinalis medullæ usq; pertigerit. Sunt enim crura illa in ipso concursu Nervorum omnium, qui intra calvariam oriuntur, sita; & propter continuitatem cum medulla spinali, è qua reliqui omnes nervi prodeunt, haud incommode dici possunt eorum quasi centrum: ut in ipso partis hujus cum cerebro confinio, Sensum Communem perfici, veritati summe consentaneum videatur. Et, quo lucidior, & ab omni Excrementorum immunditie defæcatior conservetur pars hæc totius Cerebri nobilissima; illi appositas videre est Glandulas duas, *Pinealem* & *Pituitariam*, quarum munus præcipuum est, excrementa cerebri secernere, inq; expulsioni convenientia loca sensim deponere. Itaq; quoties ejusmodi excrementa vel in ipsis cerebri ventriculis, vel in modo descriptis ductibus ad eos pertinentibus, diutius obhærent; coagmentatione assidua quasi in cumulum assurgunt, exituq; sibi quæsito, in interiores corporis sedes prolabuntur, in hisq; varios morbos excitant:

tant: ſcilicet in *Nervorum* origines irruentia, Apoplexiam, Paralyſin, Stuporem, Tremorem; in *Senſuum* organa, cæcitatem, ſurditatem, tinnitum, odoratus privationem; in *Nares,* gravedinem, ſeu Coryzam; in *Fauces,* & in *Aſperam arteriam,* raucitatem; in *Pulmones,* Tuſſim, Aſthma, Phthiſin; in *Ventriculum,* cruditatem; in *Inteſtina,* alvi profluvium; hincq; ſi in *Venas Lacteas* unà cum Chylo ſe inſinuent, tempore craſſeſcentia tum eas, tum Glandulas Meſenterii, tum reliqua viſcera infarciunt, obſtructioneſq; pariunt. Sic Excrementorum è Cerebro deſtillatio quamplurimorum eſt morborum procreatrix. Eadem porro, etſi pituitoſa, lenia, & aliquatenus dulcia, aut inſipida ſaltem, ſua natura exiſtant: diutius tamen in Cerebri ſinubus retenta, plerumque vel ſalſam, vel acrem qualitatem tempore conquirunt; unde ſcaturiunt Catarrhi ſalſedine & acrimonia infames. Quinetiam non nunquam, portione eorum tenui calore diſſipatâ, in Grandines & calculos compinguntur; advertente *Cl. Sylvio,* qui in Glandula Pineali non ſemel aliquot arenulas, quin & aliquando calculum exiguum, piſi partem quartam æquantem, & ſubrotundum obſervavit.

14. Ad eandem familiam ſpectat quoq; *Liquor* iſte *Salivalis,* qui Græcis Σίαλον dicitur, quemque, ceu Succi Nutritii ſecrementum tenue, aquoſum ac pellucidum, è cerebro, per ſpongioſos & peramplos Nervorum Tertii paris ramos in Glandulas Maxillares profundi, hincq; per Ductum Salivalem in os expui, enucleate demonſtravit Soler-

tiſſ.

tiss. *Whartonus* noster, in sua *Adenographia.* Hoc autem Excrementum in judicium pariter advocari, fas est. Quippe quod in *Ductus salivalis* angustiis præ crassitie sua subsistens, accumulationeq; assidua immoderatius exuperans, nonnunquam tum Linguam ipsam, tum Musculum maxillarem digastricum ductui contiguum, Tumore Oedematoso premit. Cujus naturæ ac originis forsan erat insignis illa *Ranula*, quam sub lingua excrescentem, ferramentoq; candente demum feliciter sanatam observavit *Tulpius* (*Observat. medicar. lib.*1. *cap.*52.) qui Chirurgos tamen, & consultissime quidem, adhortatur, ne Cauterii actualis atrocitate in consimili casu utantur. Sic vero iste. " At vero, si " mollis & sequax sit Ranulæ materia (quod facile " attactu dignoscitur;) noli (inquit) de exustione " cogitare: sed excide duntaxat summam ipsius " tunicam; & effluet sponte, vel exprimetur saltem digito, limpida ac viscida quædam pituita, " simillima ovi albumini, recens ex effracta testa " excidenti.

15. Eadem fere dicantur etiam de *Mucco Tonsillarum*; qui est humor quidam excrementitius, crassus, viscidus, albidus, & dulcis, â Cerebri parte inferiori, per nervos præsertim Tertii paris, stillans sensimq; depluens, vel partim forsan â sanguine ex arteriolis in Glandulas faucium, Tonsillas vulgo dictas, effuso secretus, & in fauces osque demum excretus. Hujus enim destillatione immoderata imbutæ sæpe tument Tonsillæ; & interdum, remoratâ simul sanguinis circulatione,

quoq; inflammantur, abſceſſuq; facto pus in os & in fauces emanat: unde Ulcus ſequitur ſordidum, & quo graveolens fit expiratio. Oritur porro ejuſmodi Ulcus nonnunquam citra Phlegmonem, ex humore ſalſo vel acri, qui in Tonſillis diutius retentus, earum mollem laxamq; carnem exedit; interdum & ex contagionis labe lui venereæ familiare eſt.

16. Horum agmen claudit nobiliſſimum illud ſæculi hujus noſtri in *Miſcrocoſmo* inventum, *Liquor* ſcilicet *Lymphæductuum*; cujus hiſtoriam habes â nobis (*in Oecon. Animal. Exerit. 9.*) fuſiori quidem ſtylo, fideq; Anatomica conſcriptam; quemque pari jure poteris cum præcedentibus adducere pro tribunali. Hic enim primo inſignem plane in Hydropis generatione ſibi ſolet contrahere reatum. Nam, quando vel â Succo Nutritio, cui vehiculi vicem præſtat, in Glandulis eo deſtinatis non rite ſeparatur; vel etſi ſeparatus, ſanguini tamen non refunditur: tum in artubus & habitu corporis, quaſi aggeribus factis, reſtagnans, Anaſarcam, ſeroſamve Cachexiam neceſſario inducit. Quum autem, obſtructis Lymphæductibus, alicubi tantam in molem fuerit congeſtus, ut tenuiſſimas earum tunicas violentiùs diſtendendo forte diſrumpat: in partes vicinas, quaſi ex fiſſa olla guttatim ſtillans, inundabit. Idq; ſi prope venæ Portæ truncum (ubi ingens Lymphæductuum multitudo) contingat; aqua in vacuum Abdominis ſpatium ſenſim depluens, Aſcitim mox excitat, ventremq; totum ſtygiis undis implet. Sin in Thorace; eadem, haud

Aſcites.

ſecus

ſecus atq; ſuppurans Pleuritis, affatim irruit in illius capacitatem, & Hydropem Pectoris committit: non enim aliter tanta ſeri collectio præter naturam illic fieri poteſt. Deinde hic Latex ſeroſus nonnunquam erumpit in Uterum; eumq; vel in portentoſam magnitudinem, ſimulatâ graviditate, intumeſcere facit; vel Fluore ſeroſo incurabili continuo plorare. Nonnunquam in Scrotum, diſruptis Teſticulorum Lymphæductibus, ſibi inuſitatam viam parans, infert Hydrocelem. Interdum & in ipſum Pericardium, factâ in aliquo è vaſis ſeroſis ad Cor ſpectantibus rimulâ, excidit: unde Palpitatio cordis, & inde ſuffocans mors haud rarò conſequitur. Palpita° cordis. Quod ſi Lymphæductuum membranulæ tenaciores fuerint, ita ut diſtenſionem inſignem abſq; dilaceratione ferant; tunc in veſiculas quaſdam aqua turgidulas attolluntur, quas ὑδατίδες vocant Græci, Hydatides. quæq; hepati adnaſcentes, peculiarem Aſcitidis ſpeciem conſtituunt. Quælibet autem veſicula inter binas dictorum vaſorum valvulas quàm proximas efformari contingit: quia vero aqua nec prorſum propter obſtructionem, nec retroſum ob valvularum interceptionem, fluere poteſt; interſtitia intumeſcunt in figuram orbicularem, aut ſaltem ovalem, qualem in Hydatidibus ſæpiſſime cernimus. His ſæpe pecudum boumq; jugulatorum jecur ſcatere deprehenſum eſt. Et *Platerus*, ex *Johanne Aicholtzio*, de Fæmina quadam hydropica narrat, aquam in Abdomine nullam comparuiſſe; ſed inteſtina, unà cum reliquis viſceribus, anguſto ſpatio contenta apparuiſſe; ipſum vero Abdomen â cute ad Peritonæum quaſi alba

pinguedine duntaxat contextum videbatur, vesiculis crebrioribus, majoribus minoribusq; aqua limpida refertis, invicem cohærentibus. Quibus, Auctarii loco, adjicere juvat paucula ex *Cl. Whartono nostro*, qui de Glandulis Artuum, earumq; Tumoribus, eximia solertia differens, hæc habet verba. "Altera caussa communis horum Tumo-"rum â Nervis videtur originaliter petenda; nem-"pe â superfluis eorum humiditatibus, quas in "Glandulas expuunt, vel quantitate, vel qualitate "vitiosas. Hæ enim superfluitates, si in venas "non satis expedite transmittuntur, Glandulam "nonnihil infarciunt: unde fit, ut vice versâ ali-"quid detrimenti Arteriis & venis â Nervis primo "læsis redundet, illæq; circuitum sanguinis difficul-"ter in Glandulis peragant, tumorq; consimilis ex-"citetur ei, qui oritur ab arteriis & venis primario "affectis. Si vero superfluitates dictæ sola quanti-"tate percent, aut qualitate non maligna, nimirum "visciditate, crassitie, aut similibus; tumor simplex "exorietur, & ab omni malignitate alienus: sin ma-"teria affluens venenosa aut contagiosa fuerit; ori-"tur tumor veneno peculiari respondens, pestilen-"tialis nempe, vel venereus.

17. In hunc autem censum cadunt *Lachrymæ*; utpote liquori Lymphæductuum plane congeneres, quæq; maxime constant ex humore aqueo & salino-subacido, qui è Nervorum secundi, tertii, quarti & octavi parium ramulis, per Plexum Retiformem decurrentibus, effusus, inq; Glandularum Lachrymalium parenchymate â Succo Nutritio puri-

ori

ori ad nutriendos oculos destinato separatus, per puncta Lachrymalia guttatim exprimitur. Neq; hæ enim omni culpa carere videntur. Enimvero, si quando eveniat, ut hæc Lachrymarum materia, sive ex nimia sua salsedine (quæ Scorbuticis admodum familiaris est) seu ex labe maligna (id quod sæpissime fit in Lue venerea) seu ex diuturna in dictis Glandulis infarctum patientibus detentione, seu quacunq; demum alia ex caussa, acrimoniam corrosivam sibi conquisierit: vix fieri quidem potest, quin cuniculos intus in tenerrima Glandularum earum substantia agens, Fistulam excavabit, quæ *Rhyas* (eo quod sinit humorem continuo defluere) audit. Deinde, nonnunquam exiles earundem Glandularum meatus crassitie, lentoreve suo obstruendo; eoq; pacto circuitum sanguinis in iisdem impediendo: Phlegmonem parvam inter majorem oculi angulum, & nasi radicem, quæ *Ægylops*, & *Anchylops* dicitur, excitant. Et ex hoc parum bene curato affectu, sinus quoq; consequitur, aut oculi Fistula. Cæterum, erit hoc loco peropportunum, eos erroris manifesti redarguere, qui existimant, ingentem illam Lachrymarum copiam, quam continue effundunt Fistula lachrymali laborantes, ex sola erosa Glandula promanare. Non enim censendum est, omnes lachrymas ab ulcerosa parte stillare; cum puriores ac limpidiores sint, quam ut ulceri originem debeant: Verum sordes Ulceris membranas oculorum irritantes occasionem exhibent perpetuo lachrymandi; haud secus sane atq; iis accidit, qui festucas, arenulas, aut humores pungentes, imo acria Cæparum incisarum effluvia, in oculos suos excipiunt.

18. Ve-

18. Verum hic nobis è memoria pene exciderant *Sordes Aurium*, κυψελίδα Græcis, Latinis autem *Cerumina* & *Marmorata* dictæ; quæ videntur quoddam Cartilaginum adſitarum ſudamen, flaveſcens, amarum, ac more medullæ oſſium inflammabile; non vero Bilis ſpecies quædam ex Arteriolis capitis in Auriculæ alvearium exſudans, ſicut *Ariſtoteli* olim viſum eſt, â *Caſſerio Placentino* longa argumentorum ſerie acerrime propugnatur, Noſq; etiam ipſimet horum veſtigiis errantes, (*in Oecon. Animal. Exercit. 6.*) aſſeruimus. Hocce Cerumen, cum non expurgatur, interdum auditui damnum adfert maximum, tum obſtruendo meatum auditorium, quod â *Galeno* fuſe ſcriptum fuit (*i. de Sympt. Cauſſ. cap. 3.*) tum etiam aliquando, quod in calculi duritiem convertatur, quemadmodum quidam noverunt è Recentioribus; rariſſime tamen id contingere, ac ſolum in iis, qui negligentia magna ducti, expurgationi harum ſordium operam dare noluerunt, fatendum eſt. Præterea, nemo inficiari poteſt, ipſas acrimoniam inſignem ex diuturna inhæſione poſſe ſuſcipere, quæ in auribus pruritum inferat, & ſcabiem, ac profundiores etiam partes exulceret, ut quotidiana experientia conſtat.

Supereſt, de earum etiam, quas non ſimpliciter quidem, ſed vel in Tempore, vel ex Conſuetudine neceſſarias eſſe diximus, vacuationum ſuppreſſarum, omiſſarumve noxiis paucula ſubnectamus: quarum claſſem conſtituunt, in Fæminis Menſium, Hæmorrhoidumq; in utroq; ſexu eruptio periodica; item

item Seminis è Vasis Spermaticis, Lactisq; è Mammis profusio solennis. Horum siquidem suppressio, atq; etiam parcior, & non qualis, aut quando expedit, facta vacuatio; tametsi vere Symptoma est, Morbi tamen Caussa fit evidens. De singulis itaq; sigillatim, breviter quidem, proq; instituti nostri ratione, nobis nunc dicendum.

19. Quod ad Fæminarum *Catamenia* attinet; si in horum Utilitatem præcipuam, Caussamve finalem, cujus gratia potissimum â Natura fuerint in Mulieribus (ut & in Simiis grandioribus, aliisq; forsan nonnullis fœmellis viviparis) instituta; utrum scilicet conservandæ in Individuis sanitatis ergo, an vero in prolis aut concipiendæ, aut nutriendæ gratiam? inquireremus, hoc in loco parergon prorsus foret. Reservatis igitur in aliud magisque opportunum tempus speculationibus nostris super hoc problemate, circa quod tamen insignes quædam, nec ab aliis sat dilucide hactenus explicitæ difficultates sese offerunt: nobis impræsentiarum sufficiet, si ex Hystericis affectibus, qui Mensium suppressioni ortum suum potissimum debent, præcipuos, un c um verisimillimis eorum Caussis, compendiose perstrinxerimus. Quod ut felicius, cumq; majori Tyronum fructu absolvamus; ut de Circuitus sive Periodicationis mensium caussa & ratione, quam prorsus ignorasse videntur veteres, paucula prælibemus, oportet. Advertimus itaque, quod nedum redundans, ast & fermentatione quadam peculiari impetum faciens, sanguis sit menstrui in mulieribus Materia. Ut enim Maribus,

bus, ſic etiam Fæminis, circa annos pubertatis, ingens incidit corporis univerſi mutatio: ac tum temporis, increſcente jam & vegetiori facto in omnibus partibus, maxime vero circa Genitalia, calore vitali, pubes erumpit, fratrant mammæ, corpus Cupidinis æſtro titillatur, exuberans ſanguis calore tum ſuo, tum ſpirituum Seminalium, veluti extenuatus, circumquaq; diffunditur, vixq; ſuis canalibus coercitus, viam ſibi parat, qua dimanet. Quamobrem hac ætate, prodidit *Hippocrates, Maribus ſanguinis è naribus profuſiones, Puellis vero menſtruorum eruptiones obtingere.* Illis ſiquidem arteriolæ quæ ad nares conſtitutæ ſunt; His vero quæ in Uterum, inq; ejus cervicem inſeruntur, facilius promptiuſq; reſeruntur & patefiunt. Itaq; qui in univerſo corpore redundat ſanguis, è ramis arteriæ magnæ deſcendentis cruralibus in arterias Uterinas deductus inibiq; fermento Uterino quaſi inſpiratus, ac fermenteſcens, eas copia & calore diſtendens aperit, ut ab illarum extremitatibus exſtillans dimanet, profluatq; è ſinu pudoris. Imminutâ hujuſmodi effluxu copiâ, & turgeſcentiâ ſedatâ; quod reliquum eſt & corpori neceſſarium arteriæ retinent, per venas ad cor continuo reducendum: & dum menſtrui nihil amplius erumpet, quæ ad uterum pertinent oſcula arteriolarum ſponte ſua occludentur, & connivebunt. Menſis unius curriculo tantum denuo congeritur & luxuriat, quantum ante profluxerat; idq; deinceps ſimili prorſus ratione, naturæ impulſu per loca muliebria deponitur. Diximus vero, *Sanguinem Fermento Uterino inſpirari*; ne aliquiſquam exiſtimet, meram ſanguinis

ſanguinis redundantiam Circuitus menſtrualis cauſ-
ſam eſſe; cum iis etiam, quæ ſanguinis exiguum
congeſſerunt, quanquam parcius, ſtatis tamen pe-
riodis effundatur. Nam ſicut in ventriculo, aliiſq;
forſan nonnullis corporis partibus; ita & in Utero
pariter ineſſe ſemina quædam Fermentativa, quæ
per univerſum corpus ſeſe diffundant; totamq; ſan-
guinis maſſam effluviis activis imbuant, ut is ſtatis
quibuſdam circuitibus, Lunaribus nimirum vola-
tiliſetur magis, & acrius effervefcat: hincq; pro-
venire, quod Fæminæ â decimo quarto circiter
anno ad quinquàgeſimum uſq; ſingulis menſibus
per uterum purgentur; veritati ſumme conſenta-
neum eſt. Experientia ſiquidem quotidiana edoce-
mur, quod in fœminis, â fermento Uterino ſe
recte habente, facies colore florido & eleganti ſuf-
funditur, calor in univerſo corpore vegetus & co-
pioſus exiſtit, nimiſq; luxurians ſanguinis maſſa
ſingulo menſe, præſertim decreſcente aut ſilente
Luna (quæ ut luminum varietate, tum creſcens,
tum ſeneſcens, menſem dimetitur; ſic hominis, ut
ſane reliquorum omnium humores, rata ordinis
conſtantia regit atq; moderatur) Catameniorum
defluxu depleri neceſſe habet: eo autem deficiente,
fiunt tum virgines, tum mulieres pallidæ, morbidæ,
ac velut exangues, anheloſæ, & ad quemvis mo-
tum ineptæ; ut veriſſime dixiſſe videatur *Præceptor*
(i. de Morb. numer. ib.) Mulierem ſanam ex men-
ſibus judicandam. Bene igitur res eunt mulierum,
ſi menſtrua bene reſpondeant; nam & univerſum
corpus a ſanguinis pleonaſmo, & uterum ipſum ab
excrementorum colluvie ex naturæ præſcripto vin-
U dicant.

dicant. Si vero ſupprimentur, nec ſtatis temporibus emanent, diverſimoda malorum graviſſimorum genera tum ipſi Utero, tum univerſo corpori ita affectarum mulierum inferunt; viſcerum ſcilicet obſtructiones; Nauſeam, Lumborum, Scapularum, Capitis, totiuſq; corporis gravitatem, fædum faciei colorem, Lienis tumores, varices, Chloroſin, item Febres, Pleuritidem, Peripneumoniam, Cancrum, morbum Comitialem, Apoplexiam, hujuſq; perniciei quamplurima alia, quæ ab *Hippocrate (Lib. 1. de Morb. num. 6. & 7. & lib. de Virgin. Morb. num. 1, 2.)* fuſe recitata invenies; quæq; eo amplius ſolent exacerbari, & fieri ſæviora, quo retentio menſtruorum eſt magis diuturna. Diu enim in Utero, tanquam in ſentina omnis impuritatis, coercitus ſanguis, ob moram facillime putreſcit, in deterrimamq; abit labem: unde, elevatâ deleteriâ aurâ ex utero, cor laceſſente & feriente, emanant diri affectus, ferini & prorſus ſævi, ſyncope, cordis dolor, exſolutio, & alia truculenta pathemata repullulant; quæ referunt *Laurentius (lib. 7. de re Anatomica, quæſt. 11.)* & *Ludovicus Duretus (in appendice de Vulnerib. ad com. text. 44.) Immoderatam* porro Menſium *purgationem* excipit eorum ſymptomatum invaſio, quæ immodicam ſanguinis effuſionem ſequi ſolent; cujuſmodi ſunt virium imbecillitas, inappetentia, cruditas, fædus faciei color, pedum ac deinde reliqui corporis tumor œdematoſus: quorum omnium cauſſas proximas ac continentes ex eis, quæ ſupra de ſpirituum vitalium exhauſtione, ejuſq; effectibus â nobis dicta ſunt, nullo ferme negotio deducas.

20. Quod ad ultra consuetum tempus retenti, inq; conceptaculis suis putredinem concipientis *Seminis* (cujus Materiam, utpote sanguine multo nobiliorem, nec non spiritibus generosissimis locupletatam, è Cerebro medullaq; spinali, alibi, viz. *in Oecon. Animal. Exercit.* 10. enucleate deduximus) vitia attinet; testatur experientia, omnibusque in confesso est, ea tum plura esse, tum graviora, quam quæ ex intermisso fœminarum tributo Lunari modo diximus suppullulare. Nam, quod Seminis, quam sanguinis pravior sit corruptio, ex communi illo Axiomate perspicuum fit; scilicet, *Quod res tanto deterior evadit, cum â propria natura recedit, quanto in statu suo nativo perfectior erat.* Jam nullus est in vivente corpore præstantior ac purior succus, quam Semen; quod propterea â natura renutriendis particulis, & insuper Generationis eximio, ac propemodum divino operi deligitur ac destinatur: ideoq; nec alius, ubi â seipso degeneravit, & in venenosam abiit malignitatem, sævior atq; lethalior, ut in progressu mox constabit. Sapienter itaq; *Galenus (6. de Loc. affect.)* quærens, quænam deterior noxa, an quæ â Semine retento & vitiato, an quæ â Menstruo provenit, decrevit eam, quæ â semine, oppido praviorem existere, Jam vero, quod omnia Animalia, Cupidinis œstro, ex pleonasmo genitalis nectaris, percita ferociant; & nisi se invicem, per voluptatis Aphrodisiæ exercitium, fruantur, plurimum tandem & â consuetis moribus, & â sanitatis statu recedant; apertius est, quam ut lata

prosequi debeat oratione. Ita profectò *Viri*, maxime Juniores ac polygoni, ex diutius intermissa, ferventiusq; concupita Veneris palæstra, alias quidem Anorexia, universi corporis gravedine ac torpore, summoq; animi etiam angore conturbantur; aliàs Febres Spermaticas (quarum ideas ac differentias singulari solertia describit *Sinibaldus, Geneanthrop. lib. 9. tract. 1.*) capitisq; dolores acerrimos incurrunt; alias, victâ honestate, ac pudore despecto, Priapismo insaniunt & Satyriasi. Cujusmodi fuit Satyriasis illa apud *Schenckium*, in qua virga biduo post mortem tensa ac rigida perduravit; itemq; illa Heracliti Imperatoris, qui referente *Pomponio Læto (in compendio Hist. Romanæ) periit novo cladis genere, testium nempe folliculo sursum verso simul cum virili membro, & semper tenso, adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, vultum lotio sparsisset.* Quarum utraq; proculdubio contigit ex semine acrius calefacto, corrupto, & turgescente. Ita pariter *Mulieres* quædam, acrius πολυσπερμίας igniculis prurientes insaniunt præ desiderio consuescendi cum viris; & in nonnullis usq; adeo sævit hoc malum, ut vel veneficio afflatæ, vel sideratæ, aut â Cacodæmone obsessæ vulgo judicentur. Hinc tantus in Virginibus, juxta ac viduis salacioribus symptomatum Hystericorum proventus. Hinc ardens matricis Pruritus, & Nymphomania, seu Furor Uterinus, in quo tantus pungit libidinis aculeus, ut cogantur mulieres, fractâ pudoris lege, despectâq; bonæ famæ reverentiâ, virum quemcunq; obvium in amplexus accersere, ac sollicitare, beneq; mu-

toniatos

toniatos eligere, ut fortius in venerea palæstra velitentur. Non nullæ autem hoc œstrum atrocius, præ verecundia huic sexui innata, fateri non audentes; interim taciturnæ vivunt, & in principio mœrore corripiuntur, veneris meditantur illecebras, de quibus forte si sermo incidat, oculi huc illuc agitantur lascive, genæ rubore suffunduntur, pulsus immutantur; donec penitus proffligatâ honestate, ac gentilitii omni prorsus decore contempto, garrulæ evadunt, petulcæ, procaces, impudentes: quare de virorum congressu, deq; lecti-lucta loquuntur solum, obscœna dicteria, ac propudiosa jactant, virosq; tandem ad explendam illam uteri aviditatem invitant, sollicitantq; effrontes. Hæc fuit abstrusa vis morbi, quæ oppressit Crotonienses Virgines, auctore *Petro Crinito* (*lib.* 3. *de Honest. Disciplin. cap.* 9.) ut cum nullum extaret in ipsis morbi levamen, in præaltos puteos se projicerent. Satis insuper Virginum Milesiarum, & Lugdunensium mulierum historiæ conspicuæ sunt: quibus tamen addenda erit Mulier illa apud *Matthæum de Grad.* (*Consil.* 80.) quæ dum utero non gestabat, mentis incurrebat tenebricosam perturbationem, membrorumq; omnium tremorem: inde â ventris quodam murmure ac rugitu, adeo effreni libidinis incendebatur pruritu, ut si vir ejus præsto non erat, in insaniam aliaq; turpia symptomata præceps iret. Sed quis adeo prudens, adeo facundus poterit ingenitæ hujus Tarantulæ venenatos mille morsus aperire ac depingere? Et dies nos deficeret, si vel enumerandis Fæminarum affectibus diris, è minera spermatica catervatim

suc-

ſuccreſcentibus, immoraremur. Quamobrem dixiſſe ſufficiat, eos fere omnes vel ad ſpiritibus fervidis afflatum, & effluviis ſeminalibus, tanquam peculiari quodam Fermento, turgeſcentem Sanguinem referri debere; vel ad Cerebrum Nervoſumque genus, maligna quadam aura ex utero, ſive per cæca ac latentia ſpiracula, ſive per nervulos in Plexu ſuperiori Abdominis concurrentes, ſurſum ſublata, percuſſum vellicatumque. Quæ aura certe tam venenata exiſtit, tamq; perniciosa; ut partium quas attigerit facultates offundat, earumq; functiones intercipiat. In hujus rei ſpecimen en! nobis ſeſe offert ab Utero Strangulatus, Hyſtericorum ſymptomatum facile graviſſimus. In hoc quippe primum quidem, quum levis adhuc & exigua eſt mali cauſſa, ex Utero ſublatus vapor, ventriculum feriens, Nauſeam quandam movet, cui tamen raro ſuccedit vomitio, ſæpe tædium quoddam & cibi faſtidium; idq; interdum cum murmure ventriſq; rugitu, interdum citra hæc. Quum vapor in Diaphragma Thoraciſq; partes effertur, Reſpirationem brevem crebramque, tanquam compreſſo pectore, facit. Simul etiam Cor obſidens, levem interdum animi defectionem inducit, qua tamen vix immutatur pulſus. Metus hinc atq; deſperatio ægram concutit, ac plerumq; tanta, ut ſe mox interituram putet, nullaq; ratione in ſpem erigi & recreari poſſit. Malum altius in Fauces invadens, Nervorumq; ſexti paris, ramulos male mulctans, eas quaſi vinculo conſtringere, & Muſculos Pharyngis convellere videtur, prorſuſq; ſpiritum intercipere, magno ſuffocationis

metu,

metu, imo nonnunquam & discrimine. Ubi vero Cerebri arcem conscenderit, aliàs quidem Nymphomaniam supra descriptam, cum garrulitate, petulantia, iracundia & inquietudine, excitat; aut alia desipientiæ genera metus horrorisq; plena: aliàs quasi soporem quendam ac veternum parit, quo mulier corruens velut attonita jacet, sine motu, sine sensu ullo, respiratione adeo parva & rara, ut interdum nulla esse credatur, tanquam ipsa jam mortuà extinctaq; sit: aliàs Epilepsiam, cum motibus convulsivis, risu Sardonio, fletu, ululatu, &c. gignit. Hiq; varii sunt ordines, variæq; Hystericarum accessionum formæ, quæ circuitu & ad phases Lunares, more morbi Comitialis, repetunt, aliis quidem crebrius, aliis rarius, pro majori minorive corrupti Seminis copia ac fermentatione. Et pluribus quidem hæc deduximus; quod haud spernendæ utilitatis sit speculatio.

Cæterum, cum Semen sit quasi *Flos alimenti*, ut sensit *Pythagoras*; quiddam â dorsi spina derivatum, ut *Platoni* visum est; pars cerebri, ut *Alcmæo*; particula â corpore animaq; avulsa, ut *Epicuro*; revera autem purissima, generosissima, & non nisi magno naturæ labore elaborata pars Succi Nutritii: manifestum est, neq; Venerem etiam quoquo modo salubrem esse, nisi cui forte multo jam tempore præter consuetudinem sit intermissa. Huic idcirco moderata confert; quod titillantis aut turgescentis materiæ exuperantiam, tanquam onus, infensam deponat. *Immoderata* verò multiplex affert detrimentum, summamq; perniciem. Spiritus enim affatim exhaurit, succumq; nutritium

pinguiori

pinguiori sua, balsamica, ac generosa parte spoliat: iisq; nominibus Animum infringit, sensus omnes infirmat, Oculorum aciem summopere hebetat, sæpeq; visum aufert; Arthritidem, & præcipue Podagram & Ischiada progignit; Canitiem, calvitiemq; ante senium, imo & senium quoq; ipsum, ac interitum ante diem accersit, Cerebrum molle laxumq; reddit, universumq; corpus emollit atq; enervat. Hinc docte simul ac lepide vates ille,

Est veneris fugienda tibi immoderata voluptas;
Nam Capiti, mentiq; nocet, sensusq; retundit,
Virtutemq; hebetat Animalem, & corporis omnes
Debilitat nervos, infirmaq; pectora reddit, &c.

Refert *Arnaldus* (*in speculo introductorio Medicinæ*) factâ aliquando corporis cujusdam Anatome, inventum fuisse caput exhaustum Cerebro; cujus rei portentosæ eventum prudentes Medici in frequentissimum veneris Usum, cui ille apprime deditus erat, .namini voto rejecerunt: & hinc roboratur opinio *Hippocratis*, (â nobis alibi ex Modernorum observationibus stabilita) qui majorem seminis portionem â Cerebro delabi existimavit. Viden' ergo juventus petulans, quantis quamq; multis obnoxiam morbis tua te lascivia reddat? Hem! itane homines audent impetu effræno Genii in Venerem irruere, nullo habito sanitatis studio? Ergo nec â tanta infirmitatum colluvie terreberis miser Anthropos? ut perbrevi, eaq; dolosa voluptate fruaris, valetudinem pessum dabis, qua sine nullum bonum jucundum esse potest? Sed,

Dura

Dura aliquis præcepta vocet mea; dura fatemur
Esse, sed ut valeas multa dolenda feres.

21. Denique, quoad *Lactis* nocumenta; paucis advertimus *primo,* Duplicem agnoscendam esse Lactis materiam; aliam nempe *Chylosam: Spermaticam* autem alteram. *Priorem* quidem censemus multo maximam Lactis portionem constituere; non vero immediate â ventriculo ad Mammas per vasa peculiaria (talia siquidem, ut ut ab omnibus ferme Anatomicis, qui in hac ætate lyncea florent, sedulo quæsita, nemini tamen hactenus comparuere; ideoq; non dari omnino conjicere fas sit) transmitti; sed per *Perqueti* Ductum Chyliferum in subclavias primo deferri, indeq; per Cordis ventriculos cum sanguine circulari, adeoq; per arterias Thoracicas, tempore lactandi, in Mammarum Glandulas refundi; in quibus â sanguine, per modum separationis meræ, secernitur, & nutriendo infantulo in porositatibus Mammarum asservatur, dum sanguis illi modo commixtus iterum per venas Mammarias in corporis meditullium reducitur. *Posterior* vero, sicut probabile est, nervorum Thoracicorum opera, quorum plurimi surculi ad mammas tendunt, suppeditatur. Nam hi Nervi, lactationis tempore, multo majores magisq; conspicui, ac succulenti, quam aliis temporibus deprehenduntur; ut evidenter videre est in Vaccis, Canibus, Felibus, &c. lactantibus. Idem confirmatur, quod Lac sit omnium corporis partium sufficiens alimentum, quare continet in se non tantum id, quod

instauret ſanguinem deprædatum, ſed & quod partes etiam ſpermaticas pariter abſumptas reparet, eaſdemq; plurimum adaugeat. Infantes enim alimento ſpermatico, propter continuam eorum augmentationem, quam maxime opus habent. Cum ergo ſolo lacte è Mammis exſucto nutriantur, neceſſe eſt ut lac illud idoneam in ſe contineat materiam, quæ in partium ſpermaticarum alimoniam facile cedat: quam partem lactis ut multo nobiliorem, ita è Nervis quoq; quorum ſucco ſimillima exiſtit, in Mammas derivari neceſſe eſt. Quippe nullum aliud Vas adhuc repertum eſt, unde hujuſmodi materia Mammis ſubminiſtretur. Accedit, nutrices raro imprægnari: ſi vero forte concipiant, iis lac vel in Mammis ſenſim deficere, vel ita vitiari, ut infanti inſufficientem nutricatum præſtet, imo ut plurimum ſumme noxium. Cujus rei Ratio eſt, quod nobiliſſimus Succus Nutritius ſpermaticis partibus nutriendis maxime idoneus, ad Uterum divertitur, mammaſq; deſerit; quo fit, ut Lac, ſolitis Nervorum vectigalibus deſtitutum, vappeſcat, & nutritioni ineptum evadat; quemadmodum ſolide ratiocinatur *Whartonus*, in *ſua Adenographia*. Hoc autem poſito, advertimus *Secundo*, quod immoderata Lactis profuſio, vel retentio, in cauſſa eſſe poſſit, ut puerperis, infantulorumq; lactationi aſſuetis quamplurima mala obveniant. Ex diuturna opimi hujus liquoris è Mammis exſuctione plurimum emaciari Nutrices, vigoreq; juvenili, ac vultus amænitate præpropere ſpoliari; experientia certo conſtat: nec aliter quidem fieri poteſt. In Mammas quippe converſo, maximam-

que

que partem impenso Chyli flumine; reliquum corporis genio suo defraudari, necessum est; unde Contabescentia, Gracilitas membrorum, & prænatura senectus. E contrario, intermissam Lactis evacuationem sequi solent Mammarum inflammatio, Tumores Scirrhosi, Lactis in Tubulis lactiferis Coagulatio, Febres puerperarum propriæ, Cancer, aliaq; id genus dira accidentia, de quibus passim agunt Practici; quorum ad libros Lectorem brevitatis studio remittimus, ad alia jam progressuri.

EXERCITATIO X.

Morborum tum Similarium, *tum* Organicorum *Gaussæ, quot qualesq; sint; & quo ritu singulæ corporis œconomiam pervertant.*

SUMMARIUM.

ART. 1. Introductio, *dicendorum capita complectens.* 2 *Intemperiei* Calidæ *caussæ speciatim assignantur, & explicantur.* 3 *Quomodo intemperies calida oriatur à corporis animivè* Motu *vehementiori.* 4 *Quomodo item à* Putredine: 5 *à* Constipatione *habitus corporis*: 6 *à* Calidorum contactu: 7 *& ab* intro assumptis calefacientibus. 8 Frigidæ *intemperiei caussæ ad quatuor classes reducuntur.* 9 *Quæ immediatè propriaq; vi* alterando *infrigident*: 10 *quæ calorem vitalem* suffocando: 11 *quæ* dissipando: 12 *& quæ deniq; necessarium* pabulum *eidem* subtrahendo. 13 *Quibus à caussis inducatur intemperies* Humida. 14 *Quibus item* Sicca. 15 *Intemperies* Compositæ *unde producantur.* 16 *Quot modis excitentur intemperies* Materiales. 17 *Caussæ communes* Affluxionis: 18 *&* Obstructionis. 19 Tumores, *quomodo fiant*, ¶. 20 *Dari* totius substantiæ *morbos, clare evincitur.* 21 *Unde sic dicti sunt.* 22 *Cur alius nominantur morbi* Qualitatum Occultarum: 23 *& cur deniq;* Venenatorum morborum *charactere nonnunquam insigniuntur.* 24 Venenorum *permagnam extare varietatem: idq; tam respectu diversorum* Modorum, *quibus nos ad interitum ducant; quàm variarum corporis* Partium, *quas speciatim invadant.* 25 *Omnia tamen vel* Spiritibus Vitalibus *& Sanguini, vel* Spiritibus Animalibus *cum roscido Nervorum liquore, tanquam subjectis suis primariis, proxime immediateq; imprimi.* 26 *De Sanguine, res pluribus argumentis conficitur.* 27 Mutationes *omnes, quas sanguini peculiariter infensa Deleteria invehere possint, vel ad* Fusionem, *vel ad* Coagulationem, *in genere spectare.* 28 *Dari venena quædam, quæ in* Spiritus Animales *proximius agentia,* Cerebro *specifica hostilitate noceant, universoq; generi nervoso. & qualia sint.* 29 *Horum energiam præcipuam aut in* Figendo, *aut in ferociter* Exagitando *Spiritus Animales, consistere.* 30 Caussarum *malignarum & venenatarum divisio in* intus genitas, *&* forinsecus advenientes. 31 *Humores in corpore nostro venenatum miasma inducere posse.* 32 *Caussarum venenatarum, quæ extra corpori obveniant, reductio ad tres classes.* 33 Aeris *inquinamenta exitialia, quibus Pestis ortum suum debet, derivantur ab* Mineralium *exhalationibus.* 34 Contagii *natura & vires explicantur.* 35 *Quid illud sit, quod ab infecto corpore dimanat.* 36 *Quomodo idem se habeat per medium transitus sui.* 37 *Cur omnia Miasmata è corpore peste infecto exhalata non constituant ubiq; fomitem.* 38 *Quo ritu pestilentiæ semina e fomite suo excussa, sese in alienis corporibus propagent atq; multiplicent.* 39 *Solutio* problematis *illius, an peste morbosum corpus contagiosum sit ratione Morbi; an vero ratione Caussæ morbificæ.* ¶ 40 *Generalis morbi* Organici *notio* 41 *Caussæ morborum in* Situ *inconcinno*: 42 *in* Figuratione *incommoda*: 43 *in* Magnitudine *injusta*: 44 *in* Numero *indecenti*: 45 *& in* Soluta *deniq;* Unitate *partium.* 46 Coronis, ¶.

QUot qualiaq; sint Morborum genera; quot Caussarum morbos efficientium differentiæ; & cujusmodi res eæ sint, quæ caussarum morbificarum naturam induant, quaque ratione ex iis unaquæq; ad Nosogenesin genuinè faciat; hactenus summatim ac veluti volante calamo expedivimus. Restat nunc tantum pari breviloquentia explicemus, quænam singulorum morborum sint Caussæ in specie. Quod ut commodius, uberioriq; Tyronum sedulo legentium fructu præstemus; nobis heic edisserendo recolendus venit idem notionum ordo, quem in enumerandis morborum generibus summis supra in Exercit. 2. observavimus. Primo itaque dicendum est

De caussis morborum ad partes Similares *spectantium.*

Horum statuuntur Genera duo; quorum alterum morbos *Intemperiei* complectitur, alterum *totius substantiæ*, seu (ut vulgo nuncupantur) *Qualitatum Occultarum*: *Prius* porro fundari dicitur in Qualitatum *Primarum*, & nonnunquam etiam *Communium* (quas ex Emunctioribus quidam rectius vocant Modos materiæ) *Asymmetria*: *Posterius* autem in perversa malignaq; *Spirituum insitorum* Diathesi, qua illi ad Νέκρωσιν tendant, quæq; ad Formam totamq; substantiam â nonnullis refertur.

Intemperies *Simplex* ponitur, & *Conjugata*: & *Simplex* rursus distrahitur in *Calidam*, *Frigidam*, *Humidam*,

Humidam, Siccam. Quarum de Caussis jam speciatim.

2. Quoad intemperiei *Calidæ*, in quamcunq; corporis partem insederit, Caussas; animadvertendum est, quod eæ omnes â *Galeno* olim, hodieq; etiam â præstantissimis Medicis unanimiter ad *Quinq;* classes reducantur; ad *Motum* scilicet, *Putredinem, Cutis constipationem,* indeq; exortam Διαφορήσεως retentionem, *Viciniam rei calidæ,* & *Assumpta* deniq; *calefacientia.* Verum hæ res non omnes eodem modo calefaciunt, ast aliæ proxime & per se, aliæ per accidens. Nam

3. Primo, *Motus*, sive Animi sit, sive Corporis, modo vehemens aut diuturnus, calorem in partibus excitat & auget; nimia spirituum & sanguinis agitatione. Palam quippe est, sanguinem & in seipso tanto magis incalescere, & per universũ corpus concitatius diffundi; quanto magis inter agitandum attenuatur, atq; concutitur: ac necessum est propterea, ut partes solidæ perinde eo intensiori calore distemperentur, quo copiosiori fervidioriq; sanguine perfunduntur; maxime ubi earum renixus fuerit Arteriarum vigorationi, appulsiq; sanguinis impetui quodammodo proportionatus. Quod ad sensum etiam evidentissime apparet in aucto pulsu ab violentiori corporis exercitio; nam in motu membrorum fortiori Musculi fere omnes tenduntur, ac proinde pertransituro sanguini plusculum renituntur: unde Arteriis eo ad luctam magis irritatis, auctoq; intus â spirituum vitalium quasi incarceratione calore, pulsus frequentiores,

quentiores, fortiores, ac pleniores eduntur. Et hinc est, quod Febris Ephemera adeo frequenter, & nonnunquam Synochus quoq; simplex, ultra modum celebratis exercitiis validioribus succedant.

4. Secundo, *Putredo* pariter vim obtinet in augendo Animalium calore insignem; utpote quæ synthesin illam, seu mixtionis vinculum, quo heterogeneæ sanguinis particulæ in unum liquorem uniformem, unamq; naturam similarem consociatæ sunt, unitæ, velutiq; colligatæ (motum scilicet Fermentationis vitalis æquabilem) magna ex parte dissolvit; ita ut Hypostaticis illius principiis varias in partes suapte sponte facessentibus, sulphureæ seu ad ignescendum proniores particulæ, â misto solutæ, efferatæ, supraq; cæteras evectæ, promptissime accendantur. Unde universa sanguinis massa, concepto incendio, continenter ebullit, motu rapidissimo per vasa, quinimo & per carnes defertur, & inter deflagrandum quamplurima intensissimi caloris effluvia quaquaversum dispescit; eoq; pacto quem in se conceperit fervorem partibus solidis inurit. Idem & in corporibus Inanimatis frequentissime contingit; in fimo nimirum Equino putrescente, in fœno recenti ante plenam exsiccationem in loco angustiori recondito, in Columbarum stercore, & similibus: per putredinem â mistionis vinculo expeditis, concitatis, inq; ignem denuo erumpentibus eorum particulis sulphureis. Huncq; verum esse modum, arbitramur, quo Febres putridæ in sanguine nostro accenduntur.

5. Tertio,

5. Tertio, *Habitus corporis* Στέγνωσις, seu *Constipatio Constrictiove*, indeq; proveniens Διαπνοὴ impedita, ad inducendam intemperiem calidam admodum efficax est. Sanguinis enim effluvia fervida, quæ per inconspicua cutis spiracula transpiratione continua foras exhalare debent, si ob exteriorum densitatem intus retineantur; eo unde modo fuerant explosa confertim regrediuntur, inq; ejusdem sanguinis undas sese immergentia, ejus & molem augent, & (extranei fermenti more) motum intestinum pervertunt: unde is plus solito mox turgescit, fervorem in spirituosis ac subtilioribus partibus primo concipit, & incendio sensim latius per universa gliscente, ex toto demum incenditur, simulq; æstu & motu citatissimo in vasis urgetur. Ita frigus externum, adstringentia balnea, &c. quæ porulos cutis vel obstruere, vel constringere & claudere apta nata sunt, Febrium frequentissimæ caussæ existunt: & leviores quum fuerint, Diariam; quum vehementiores, Synochum consuete proferunt.

6. Quarto, Effectum consimilem, tametsi magis immediata virtute, infert *Calidorum Contactus*. Quum enim sit de Agentium naturalium natura, ut qualitates, quibus ipsa prædita sunt, corporibus contiguis impertiant; de necessitate consequitur, ut quæcunq; calidiora corpori nostro occurrunt, atq; forinsecus applicantur (cujus census sunt solis æstus, omnisq; ambientis fervor, ut & medicamenta calefacientia) calorem quo insigniuntur, eidem

eidem per contactum imprimant. De Calidis autem è propinquo agentibus eadem prorsus est ratio: hincq; evenit, quod partes corporis Phlogosi, Erysipelate, Bubone, Anthrace, aliove quovis tumore calido ferventes, vicinis partibus communicare soleant, & Febres Symptomaticas vulgo (minus recte tamen, ut alibi forsan ex professo demonstrabimus) vocatas excitare.

7. Quinto, Et quod res calidæ corpori nostro forinsecus tantum admotæ præstant, illud certe multo valentius præstare possunt *intro* & in viscerum meditullia admissæ, sive cibi potusve sint, sive medicamenta, vel aer calidus & æstuans intra pectus inspiratione attractus. Atq; his modis agant necessum est omnes illæ caussæ, quæ corporis eucrasiam immutando, eidem morbos inferre valeant in intemperie calida essentialiter fundatos: aliæ nimirum corpus immoderate excalefaciunt per se, sive propria sua virtute; ut Calida tum extra admota, tum intro assumpta: reliquæ vero per Accidens, sive proximioris caussæ interventu, quemadmodum Motus vehementior, Putredo, & porulorum in cute coarctatio.

8. *Frigidæ* intemperiei Caussas quod attinet; eæ omnes, quotcunq; & qualescunq; sint, à Recentioribus commodissime ad Quatuor ordines revocantur: quorum primus omnia complectitur ea, quæ corpus nostrum immediate propriaque vi alterando refrigerant; secundus, quæ calorem vitalem suffocando: tertius, quæ eundem dissipando profusius;

fusius; & Ultimus, quæ pabulum calori nativo subtrahendo, idem agunt.

9. (1) *Alterando* & per se infrigidant, aeris omniumq; frigidorum occursus.

10. (2) Calorem vitalem *suffocando* frigidam intemperiem accersunt, tum quæ halituum sanguinis ex arteriolarum finibus per habitum corporis explosionem continuam impediunt; cujusmodi sunt ambientis aeris frigus, balnea aluminosa, &c. quæ spiracula cutis constringant claudantque; tum quæ Biolychnii flammulam seu nimia copia, seu cruditate ac crassitie alimenti quasi obruunt; cujus sortis sunt ingens sanguinis plethora, â polyphagia, aut consuetæ alicujus hæmorrhagiæ suppressione proveniens; item ejusdem sanguinis cruditas, & fixitas, qua is â spiritibus vitalibus attenuari, volatilizari, incendiq; denuo minus aptus evadit; quo pertinent etiam magna supervacuorum suppressio, otium, somnus nimius, motus atq; tristitia. Hoc autem externæ ac visibilis flammæ exemplo haud incommode potest explicari. Nam sicut ardentis candelæ flamma cito â suis fuliginibus extinguitur, si cucurbita aut simile quid concavum ipsi injiciatur, quo privatur circumfusi aeris ventilatione: ita & Flammula cordis opprimitur & quasi suffocatur, ubi sanguinis exhalationes per diaphoresin difflari prohibitæ, intusq; præ viarum angustia retentæ, in eam confertim & facta conglomeratione refluunt, ipsiusq; micationem impediunt. Deinde, quemadmodum sensim languescit

ignis

ignis culinaris tandemq; emoritur, quando nimia ut ut alias quam facillime incendibilis fomitis copia obruitur: ita vitalis igniculus ſanguinis vel puriſſimi redundantia prægravatus, paulatim marceſcit. Deniq; ut flamma eo citius ac facilius fatiſcit, quo majori lignorum viridium multitudine opprimitur: ſic eo languidius ardet micatq; flammula vitalis in cordis ſacrario, quo crudiori fixioriq; ſuſtentatur ſanguine, qui non niſi difficillime illi cedat in alimentum.

11. (3) Calorem vitalem *Diſſipando* frigidam inducunt intemperiem, quotquot ſpiritus (caloris authores) & ſanguinem (caloris ſubjectum primarium) immoderatius exhauriunt; cujus cenſus ſunt tum animi tum corporis motus nimii, circumfuſi aeris æſtus, cibi potuſq; calidiores ac diſcutientes, immodicæ vacuationes, vigiliæ, mœror, cura atque ſollicitudo, ac præſertim præmatura & effrenata Clinopalis; indeq; eſt, quod frequentius laſcivientes immaturam ſenectutem incurrunt, atque Macrobii fiunt. Sub eodem lemmate cadit item Bilis, ſi forte in maſſa ſanguinea redundet atq; ferociat. Quamvis enim ſulphureæ ſit promptiſſimeq; accendibilis naturæ, eoq; nomine inter calidioris intemperiei cauſſas effectrices potius recenſeri ſæpenumero mereatur: eo ipſo tamen, quod apta exiſtat nutritionem partium, ſive irritando importune Excretricem, ſive ultimum attenuando alimentum, nonnihil impedire, & ipſam conſtitutionem inſitam partium eliquando extenuare, ſpirituſq; adeo inſitos, influentes nimium acres ac vo-

races reddendo, absumere & dissipare; ad numerum eorum, quibus atteritur ac dissipatur calor vitalis, haud indigne referri videtur. Hincq; fortassis contingit, quod Biliosi sint & extenuati habitus, & εὐσάρχοις (cæteris paribus) minus vivaces. Quippe, cum vita, tanquam lumen, in naturali Calore consistat; calor autem naturalis in perpetim de novo accensis spiritibus resideat, ac conservetur: quid mirum, si ex profusiori spirituum impendio (quale biliosis maxima ex parte solenniter contingit) vita ocyus extinguatur?

12. Postremò, & intemperies frigida in corpore excitatur, contabescente calore *ex necessarii alimenti defectu*. Etenim omnibus Animantibus â natura insitum vivendi instrumentum est Calor nativus (i.e. in sanguine â spiritu vitali perpetuo accensus) qui ut ignis noster in ligno, sic ille in triplici corporis substantia solida, humorali, & spirituosa sedem habet, quam assidue depopulatur & absumit; brevi perituram, nisi novo identidem esculentorum & potulentorum appulsu indies reficeretur: haud secus atq; ellychnii flamma, si ipsi nihil vel parum nimis olei subministretur, marcescit tandem & extinguitur. Quo respiciens Medicinæ princeps *Hippocrates* (1. *Aph.* 14.) pluri alimento puberum corpora indigere scripsit; quia plurimum hujus caloris obtinent; alioquin, inquit, consumitur eorum corpus: contra, senum corpora, quia pauco calore prædita sunt, paucis egent succendiculis. Nihil mirum idcirco est, si calor nativus, in quo vita consistit, substracto alimento, mox fatiscat:

cat: illico succedenti frigore, quo mortem designavit *Aristot.* corpus inanime relinquens. Atq; hac ratione diutina inedia, & ciborum penuria, vel utilium succorum, Sanguinis scilicet, quo tanquam oleo Flammula vitalis continuo conservatur & instauratur; & Roris Nervorum, quo partes solidæ dietim resarciuntur, evacuatio nimia, calorem nativum depauperando, frigidam intemperiem inducunt. Ne vero quis miretur, cur pleræq; ex eis, quas intemperiei calidæ caussas modo diximus, heic etiam inter caussas frigidæ â nobis sint recensitæ: sciendum est, omnes caussas, quæ alias intemperiem calidam inferre solent, si excessu nimiæ sint, aut diutius insideant, fieri etiam caussas frigoris. Exempli grat. vinum modice haustum, utile suppeditando alimentum, calorem auget; nimia vero copia sumptum, eundem obruit & suffocat. Quod æque verum est quoq; de cæteris.

13. *Humidæ* intemperiei Caussæ generis sunt duplicis; *Aliæ* nimirum *alterando* immediate; *supervacuas humiditates* in corpore præter naturæ institutum importune *retinendo Aliæ,* corpus supra modum humectant. *Prioris* generis sunt humidum & pluviosum cœlum, balneæ dulces, præsertim â cibo, potus liberalior, humectantium ciborum copia, & medicamenta humectantia: efficiunt enim hæc omnia, qualitatem suam exuperantem imprimendo, ut corpus immodica humiditate universim inundetur. Ad *Posterius* autem spectant, Excrementorum, Seri præsertim & pituitæ, parcior evacuatio, vita otiosa ac effæminata, somnus mul-

tus,

tus, & prohibita corporis tranſpiratio : quorum unumquodq; in cauſſa eſſe poteſt, ut in corpore minus, quàm par eſt, humoralis ſubſtantiæ fiat â calore nativo diſpendium.

14. *Sicca* vero intemperies â contrariis invehitur cauſſis; nimirum vel ab alteratione Exſiccantium, cujuſmodi ſunt cum intus aſſumpta Alimenta, aut Medicamenta, quibus extenuandi diſſipandiq; vis ineſt eximia; tum admota extrinſecus, vel ambientia, velut aer ſiccior, & balnea aluminoſa, nitroſa, ſulphurea, bituminoſa: vel â nimia humorum utilium Reſolutione, ſive per vacuationes manifeſtas, ſive διαφορήσει facta, cum paucitate alimoniæ; exhauſto enim, qui carnes perfundebat, ſucco, jam omnes partes, veluti genio ſuo defraudatæ, præ ſiccitate marceſcant, neceſſe eſt; (quod ſapienter edocuit *Hipp.* eo Aphoriſmo, quo humidioribus corporibus famem ex uſu eſſe monet: λιμὸς γὰρ ξηραίνει τὰ σώματα,) vel deniq; â meatuum, per quos ſuccus alimentaris ad partem aliquam deferri debuerat, obſtructione; qua intercepto idonei pabuli ſubſidio, pars ſicceſcendo ſenſim contabeſcit; quæ vera eſt Atrophiæ idea. Atque ſic quidem omnes *Simplicium* intemperierum Cauſſas, tum varios Modos, quibus ſingulæ corpus afficiant, compendio verborum perſtrinximus.

15. *Compoſitæ* intemperies â compoſitis ſimplicium cauſſis exiſtunt; aut talem ſimplicem quamcunq; agnoſcunt, cui inſit facultas inducendi qualitatem

tatem geminam. Ita aer calidus plerumq; & calefacit, & exsiccat; quod & alimenta calida pleraq; facere possunt.

16. Cæterum, quum ex modo dictis intemperiebus vix ullam invenire liceat, quæ nuda, sive immaterialis diu persistere possit, quin sui similem Humorem aliquem vel progignat, vel accersat; quumq; non solum Tumores omnes præter naturam, sed & morbi alii partium complures ex humorum congestione, aut affluxu oriantur: proximo propterea loco expendendum, quot modis Intemperies cum Materia excitetur; quidq; Fluxionem moveat, & in hanc, non illam partem deducat.

Paucis igitur monendum est, Humorem omnem, qui Materialis intemperiei caussa existat, vel in parte affecta sensim produci & coacervari; vel in eam, factâ Metastasi, confertim influere. *Congestus* fit bifariam; vel partis nempe ipsius vitio, vel Alimenti. Ob *Partis* vitium; vel quod allapsum alimentum nec conficere, nec absumere valens, non pauca inde congerat supervacua: vel quod excrementa ea, quæ necessario aliàs, & non nimia quantitate genita sunt, non valeat expellere; idq; vel quia sese, præ fibrarum laxitate, satis contrahere nequit; vel quia meatus aliquis excrementis eliminandis destinatus, debito modo non patet. *Alimenti* verò vitio; quum illud nimis copiosa suppeditat excrementa, vel nimis viscida, tenaciusq; parti adhærescentia.

17. *As-*

17. *Affluxionis* autem caussæ communes sunt (1) *Nimia materiæ Mobilitas*; quum vel copiosior est, vel colliquefacta, vel jactata vehementius; talis quippe nequit propria sede coerceri, sed suopte impetu confertim erumpit effluitque: (2) *Partis Mittentis validior impulsio*; quælibet enim corporis pars privata, quoties humoris alicujus seu copia, seu pravitate, se sentit stimulatam; ad expellendum mox insurgit, & in alias partes imbecilliores quicquid molestum est amandare molitur, quod fibras suas undiquaq; constringendo præstat: & (3) *Recipientis expulsio tardior*; ubi siquidem excipiens exceptum prompte deponere non valet, ab illo prægravetur necessum est. Unde usu venit, ut Fluxiones â nobilioribus impulsæ partibus ad ignobiliores ac imbecilliores tum ruant, tum in iisdem stagnent; sive illæ natura tales sint, sive morbo aliquo præcedaneo languidæ. Natura tales dicantur, quæ laxam, mollem, raramq; obtinuerint substantiam; ut Axillæ, Inguina, Adenes, & alia quæcunq; spongiosa mollisq; genita est: quæ cum parte Mittente connexum, & vias, quibus humores admittant, amplas & patentes habent, egredientes vero angustas; sicuti ad Renes, ad Pulmones, ad Testiculos, ad Uterum, ad aliasq; sedes, in quas humor illabi consuevit, prona facilisq; est fluxio; & quæ deniq; ita sitæ sunt, ut mittenti subjaceant, & ad eas ex mittente via proclivis sit; quandoquidem materia gravis facilius deorsum fertur, & in proclive devolvitur.

18. Præcipua

Præcipua autem caussa, cur pars recipiens in expellendo deficiat, consistit in *Obstructione.* Cujus caussæ sunt (primo) *Ineptior partis permeabilitas,* â frigore, â rebus adstringentibus, â Nervorum vigore & tensitate aliquo modo nimiis, â compressione, â ligatura, â contusione denique, vel â luxatione exorta: (Secundo) *Materiæ ad permeandum ineptitudo,* ob ejus duritiem, copiam, aut figuram; â frigore etiam, & stupore, sive qualitate narcotica, deniq; â crassitie, & viscididitate: (Tertio) *Partis â plenitudine oppressio,* â victu pleniore, ab intermissis exercitiis, & ab evacuationum consuetarum suppressione. De quibus impræsentiarum non est cur plura addamus.

19. Satius fuerit adnotare, quomodo ex hisce caussis generalibus, *Affluxu* nimirum materiæ, & *Obstructione,* omnes *Tumores* suboriuntur, gerentes ideam humoris, unde nati sunt :. Collecto quippe in parte affecta humore, mox excitatur Tumor,qui pro diversitate succi sanguinei, biliosi, pituitosi, melancholici vel crassi, appellatur *Erysipelas, Phlegmone, Oedema, Scirrhus*; aut si mixtæ sit naturæ, mixtam sortitur appellationem: in privatis etiam partibus quibusdam peculiaribus nominibus insigniuntur; ut *Pleuritis, Peripneumonia, Phrenitis, Ophthalmia,* &c. Ex inutili pariter materia (succo Nutritio forsan, seu luxuriante, seu depravato) eadem ratione fiunt *Strumæ, Scrofulæ, Ganglia, Meliceriides, Steatomata, Atheromata, Acrochordones,* ejusq; generis tubercula.

Hoc pacto quinetiam *Aposthemata* ab initio exsurgunt, augentur, ac denuo rumpuntur. Obstructio nimirum humori affluenti remoram facit, qui propterea in tumorem excrescit; & hic tandem, factâ circumquaq; distentione, cavitatem aut rupturam efficit; quæ, accedente nova materia, perpetuo augetur, donec aperto abscessu pus effluat. Atq; hisce modis, ubi ad partem aliquam humor aliquis pervenit, sive in ea sensim colligatur & congeratur, sive ad eam confertim affluat; ejus intemperiem immutare potest, qualitates suas eidem communicando & imprimendo.

Præter tum nudas, tum materiales partium Similarium intemperies, quarum Caussis hactenus insudavimus explicandis; restat & aliud adhuc morborum Similarium Genus, quod omnes *Totius Substantiæ*, seu *Occultarum Qualitatum* vulgo vocatos morbos, in se complectitur.

20. Dari hujus sortis affectus quosdam, in partes similares insidentes, perspicuum est, primo ex fide Experientiæ (cujus convictione fueritnè ulla rationum vis præstantior?) quæ omnium venenorum lethalium, quæ δηλητήρια nuncupantur, quoniam ubi animalis corpus fuerit ingressa, totum id momento temporis miraculose immutant, velutiq; compendiaria pernicie labefactant & jugulant; energiam longe aliam esse â primarum qualitatum efficacia, atq; abditioris originis clare testatur. Secundo ex *Hippocratis* (qui divinum Medicinæ oraculum dignè audit) & *Aristotelis* (quem summi Philosophi cultu & honore dignatur posteritas) aucto-

auctoritatibus. *Hic* enim longa argumentorum serie reliquit demonstratum, res quascunq; (ergo certe & Hominem) interire & corrumpi, alias sensim dissolutâ temperie, inductâq; putredine, aliàs totâ illius substantiâ ab externis quibusdam caussis offensâ. *Ille* autem, quum morbos alios â victus genere, alios â spiritu, quem trahimus, fieri docet; hunc idcirco in omnes publicè grassari arbitratur, quod inspiratus aer omnes indiscriminatim attingat, qui Νοσερὴν ἀπόκρισιν (quam *Expirationem* recte interpretatur *Galenus*, proprietate totius substantiæ infensam) in se continet. Tertiò ex apodictico hocce solertissimi *Fernelii* ratiocinio. "Esto, inquit, quispiam deleterium medicamentum "hauserit, quo è vita sit excessurus. Id quidem "sensim partium omnium, maximeq; principum "spiritus, humores, totamq; substantiam labe-"factabit atq; corrumpet, dum tandem mors se-"quatur & interitus. Partium autem corruptio & "affectio tanta, quæ actionem primum ac per se "lædit, morbus est, isq; verè Similaris, quòd tum "omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui "intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet "Similaris morbi genus, quod nos substantiæ cor-"ruptelam appellavimus.

21. Hi morbi *totius substantiæ* dicuntur duplici jure; scilicet quia ipsorum Caussæ neq; primis, neq; secundis qualitatibus, sed totius substantiæ proprietate, seu (ut *Hippocratis* phrasi utamur) κατὰ τὰς ὅλας οὐσίας, corpori nostro ἀλλοίωσιν sive mutationem inducunt: & quia ejusdem quidem

neq; temperamentum, neq; qualitates, ſed totam ſubſtantiam (quo nomine Spiritus Vitales, partiumq; inſitos, qui omnia regunt & continent, intelligi expedit) primum ac per ſe afficiunt atq; immutant.

22. Nec minus recte tamen *Qualitatum* etiam appellantur *Occultarum*; quandoquidem eorum Cauſſa & ratio abdita, deliteſcens, & occulta, neq; demonſtrari, neq; certo explicari poteſt: utpote quæ non â primis ſimplicibuſq; rerum naturis ortum ducens, ſed illarum ordinem longe prætergreſſa, vix ulla poteſt mentis humanæ acie comprehendi; Deo duntaxat cognita immortali, qui univerſitatis rerum parens atq; author eſt. Quo reſpiciens perpetuus artis noſtræ Dictator, *Hippocrates*, unumquemq; jubet agnoſcere & obſervare, [ἐὰν τι Θεῖον] ſi quid in morbis *Divinum* ineſt, ut bonum & admirabilem Medicum ſe præſtet: veterum more, quicquid admirabile ſupraq; modum ingenii humani videretur, Divinum modeſte appellans. Quem locum explicans *Galenus*, *Divinum* interpretatur ambientis nos aeris conditionem, non eam ſane quæ in primis eſt qualitatibus, ſed multo præſtantiorem occultioremque, quam in Νοσηρῶν ἀπό-χεισιν rejecit *Hippocrates*, quæque vis quædam videtur deleteria toti noſtræ ſubſtantiæ prorſus infenſa ac exitialis. Et merito quidem; quippe non pauci ex his, qui in nobis fiunt divini occultiq; morbi, efficientem cauſſam habent toto confuſam aere, quaſi ſparſum quoddam morborum Seminarium, cujus vis eſt vitæ primordiis ſumme hoſtilis ac perniicioſa.

23. Porro

23. Porro *Venenatorum* morborum Charactere quoq; insigniuntur ; idque, nostro quidem arbitratu, consultissime. Quum enim de strictim sic dicti Veneni essentia sit, ut Animalis corpori quomodocunq; communicatum, illius universas, aut particulares saltem quasdam, easq; principes ac vitæ summe necessarias functiones, incomprehenso modo, atq; ferocia indomita adoriatur & lædat; spiritus (totius conservatores) proffliget; humorum utilium, Sanguinis præsertim & Balsami Nervorum, motus ac fermentationes pervertat, eisdemq; coagulationes ac corruptiones primum, & deinde partium substantiæ corruptelam ocyus tardiusve inducat; hisq; demum modis in summum vitæ discrimen conjiciat: Quumq; è dictis morbis pleriq; hæc omnia in nobis pari sævitia, pariq; exitio præstare communiter animadvertantur; quid impedimento esse possit, quo minus ad τῶν θανασιμῶν, seu Venenorum indolem, atq; malitiam quam proximè accedere reputentur?

Cæterum, circa diversa horum nomina, quàm de propriis Caussis, nos minus anxii essemus oportet: quoniam utrum totius substantiæ, an vero occultarum qualitatum, an deniq; venenatos vocitaveris; genuini Artis Apollineæ filii semper eos designari intelligent, qui tota specie & vi deleteria nos vel gravissime offendunt, vel plane enecant; & quoniam hujus disquisitionis nostræ potissimum interest, ut (tametsi haud satis ἀκριβῶς fortasse, consueto saltem dilucidius) explicare conemur, qua ratione, quibusq; modis ipsorum Caussæ tam dira

dira atq; horrenda ſymptomata in corpore noſtro excitare valeant. Qua quidem in contemplatione ut felicius verſemur, & quantum ferant cæcutientis ingenioli noſtri vires, Lectoris animum ſumma Zetematis obſcuritate, rerumq; eò ſpectantium confuſione liberemus: æquum eſt paucula præmittamus de natura Venenorum in genere, deq; ritu, quo ex iis pleraq; tanta in nos agant immanitate, ut quicquid ſubſtantiæ noſtræ attigerint, in ſuam naturam ſubito ac furtim trahant, atq; immutent, nec ſævire deſinant, dum ſenſim ſerpant in omne corpus.

Monendum eſt igitur,

24. *Primo,* Quod ſicuti in ampliſſimo Naturæ campo immenſa reperiatur varietas Venenorum, ſi diverſas ipſorum formas, & loca in quibus naſcuntur conſideremus: ita, ſi ad ſubjecta in quæ promptius agant, varioſq; hæc lædendi modos reſpiciamus, eorum non minor occurrit diverſitas. Nam quamvis omnia Θανάσιμα in eo conveniant, quod φθαρτικὰ τοῦ σώματος, corporis corruptiva ſint; & quamvis ex eis dentur haud pauca, quibus tam inſigniter deleteria vis ineſt, ut indiſcriminatim quodvis adoriantur, illudque, feralis inſtar ignis, vi cauſtica redigant in cineres: ſunt tamen nonnulla etiam, quæ certas quaſdam corporis partes, cæteris relictis intactis, invadere perhibentur, &, tanquam ſpecifico diſſidio animata, ſeſe nunc verſus Cor, nunc verſus Cerebrum, nunc verſus è viſceribus alia diffundere. Æque varius deinde eſt Modus ipſe, quo nos ad interitum ducunt. Quippe ex

ex eorum censu, quæ Cerebro determinatè inimica creduntur, alia torporem & Coma somnolentum; alia convulsiones, risum Sardonium, deliria varia, Tarantismum sive insanum Choreas ducendi desiderium inducunt; alia è diverso mœstitiam, timiditatem, & fatuitatem ad mortem usq; durabilem pariunt: & eorum pariter quæ Cordi insidiantur, alia lipothymiam, syncopen, frigidosq; sudores accersunt; alia autem dolores vehementissimos, ardores, inflammationes, febres excitant; & sic de cæteris. Ut certissime constet, quod sicut sua est cujusq; veneni species & natura; ita suus cujusque sit in nos agendi modus pecularis: unde ab aliis venenis alia symptomata inducantur.

25. *Secundo,* Quod quanquam hæc vera sint; & in tanta Venenorum diversitate reperiri vix possit unum, quin assiduum incrementum sumens, sensim prorepet in omne corpus, universamq; ejus Oeconomiam denuo demolietur: rationis patrocinio tamen haud prorsus destituti videbimur, si duplicia tantum statuamus subjecta, quibus uniuscujusq; veneni labes proxime & immediate infligatur imprimaturque, & quorum interventu reliquum corporis consequutione quadam inquinetur. Hæc autem, sicuti nos quidem arbitramur, sunt *Nectar Vitale*, universum corpus perenni circuitu circumfluens; & *Spiritus Animales*, una cum *Rore Nervorum*, quem è Cerebro ac Medulla spinali in omnia membra diffundi in præcedentibus explicate diximus. Nam

26. De

26. De *Sanguine* res adeo clara eſt, ut citra experientiæ offenſam fides non abrogari poſſit. Primo enim compertum habemus, exiſtere Toxica quædam Cardiaca, ſeu quibus cum Spiritu Vitali, & ſanguinis maſſa peculiare intercedit diſſidium; ut ipſamet vitæ principia hoſtiliter aggredi cenſeantur, Cerebro interim ab omni noxa, ab omni perturbatione remanente prorſus immuni. Hincq; proculdubio uſu venit, quod â Pharmacis quibuſdam δραστικοῖς icterus flavus, aut niger; modo Elephantiaſis, modo affectus leproſi, fædæq; totius corporis intumeſcentiæ producantur. Quod his, qui â Serpente Hæmorrhoo morſi ſunt, ſanguis per omnes corporis vias confertim effundatur. Quod è cryptis ſubterraneis, ut & â recens accenſis carbonibus erumpentes vapores, non raro Spiritus Vitales ſuffocent, unaq; ſanguinem congelent, ac in motu ſuo ſiſtant, quo minus in corde perennet vitæ flammula. Quodq; â Miaſmate λοιμώδει Ecthymata & Exanthemata (certiſſima ſyderati ſanguinis indicia) in cute agminatim effloreſcant. Deinde, ex Circulationis Harveanæ doctrina indubitato conſtat, quod in ictu venenatæ ſagittæ, ſerpentum morſu, punctura phalangii aut Scorpionis, aliiſq; id genus toxicis, quæ forinſecus nobis adveniant, virus â particula læſa mox una cum revertente ſanguine ad cor deferatur; unde extrorſum diffuſum, ſpiritus, ſanguinem, humores, partiumque ſubſtantiam contagione labefactat: nec ulla alia excogitari poſſit ratio probabilis, cur cuti inflictum venenum ſenſim in principes corporis partes

ſerperet,

ſerperet, ipſaſq; permutaret & deſtrueret. Quibus ſubjungatur & hæc conſideratio, quòd è forinſecus admiſſis venenis alia quidem citius, alia tardius vires ſuas prodant: hujus autem diverſitatis ratio ab expeditiori ſegnioriq; ſanguinis inquinatione videatur potiſſimum petenda. Quippe, ſi virus inflictum ſtimulo donatur acutiori; tum contingit, ut vis ejus lethifera ſanguinis maſſæ impreſſa, in ſæviſſima ſymptomata è veſtigio erumpat, indeq; conſequatur modò febrilis effervеſcentia, cum vomitu, ſiti, & præcordiorum æſtu; modò totius intumeſcentia, cutis diſcoloratio, ſæpe exanthematum & anthracum eruptio, non raro item repentina virium proſtratio, in tantum ut ſubita mors ſine tumultu, ferèq; inſenſata obrepat; & omnia hæc inſigniter corrupti, tacitèq; ſyderati ſanguinis interventu. E contrario, quoties venenum hebes eſt, & ſegnioris activitatis; id ipſum non ſtatim ſe prodit, nec fera ſui indicia exſerit, dum poſt longa temporis intervalla tacita fermentatione maturetur, & prius totam ſanguinis maſſam infecerit: uti obſervare licet in quibuſdam venenis, quæ perhibentur ad diſtans, & non niſi poſt aliquot menſes, aut annos perimere; cujus ſortis eſt demorſu eructata rabidi Canis ſaliva, quæ tam ſegniter in ſanguinem agit, ut raro ante diem vigeſimum, interdum non niſi anno ſymptomatis ſe prodat. Ubi obiter notandum, quòd ſi ſpiritus vitales (ſanguinis cuſtodes) ab hoſte laceſſiti, ipſam aggredi, & de victoria certare valeant; a conflictu hoc ingens ſanguinis ebullitio, febrilis incendii æmula, concitetur: ſin vero veneni particulæ, viribus longe potiores,

ſpiritus iſtos ſubito profligent ac extinguant; tum ſtatim maſſa ſanguinea tanta pernicie corrumpitur, ut nec in vaſis circulari poſſit, nec in corde rite accendi.

27. Quo loco ſi forſan inquiratur adhuc, *quas Mutationes in ſubſtantia conſiſtentiavè ſua ſubeat labe venenata infectus ſanguis, unde vitæ ſuſtentandæ minus idoneus reddatur?* Reſpondemus, quod quanquam iſtiuſmodi alterationes adeo in tenebris fiant, ut ipſarum ratio formalis omnino nos lateat, neq; ratione, neq; ſenſu, ſed ſolo eventu & experimento comprehenſa: factâ tamen cum affectibus aliis conſimilibus comparatione, arbitrari liceat, poſſe eas omnes vel ad *Fuſionem*, vel ad *Coagulationem* in genere reduci. Sunt enim venena quædam, quæ ſanguinem ferociter agitando fundunt, ejuſq; feroſitatem nimis præcipitant: cujus cenſus ſunt Pharmaca illa ferociora, quæ vel hypercatharſi deleteria, aut urinæ profluvio, aut totius intumeſcentia, vel fæda cutis diſcoloratione, vel puſtularum eruptione, profuſiorem feroſi laticis ſecretionem faciunt; dum interea magna ebullitio ſanguini inducitur, qua Spiritus vitales copioſe diſperduntur, ſalis & ſulphuris particulæ ab efferveſcentia immoderata ſupra modum exaltantur, & ſæpe aſſantur, adeo ut icteritia aut flava, aut nigra conſequatur. Ad quam claſſem pertinere videtur etiam Serpentis Hæmorrhoi virus, de cujus ſtupenda facultate mentionem ſupra fecimus. Exiſtunt autem & alius generis venena, quæ ſanguinem congelant, ejuſq; mixtionem deſtruendo corrumpunt.

Quoties

Quoties enim â veneno profligati spiritus vitales dissipantur, aut extinguuntur, æquabilem sanguinis mixtionem dissolvi necesse est; unde particulæ crassiores se mutuo implicant, &, instar lactis ab infuso acido, invicem coagulantur; eoq; pacto grumescens sanguis in vasis circulari redditur inidoneus. Hujus coagulatæ portiunculæ per venas intus subeuntes, inq; cordis ventriculos delatæ, illic stagnare aptæ sunt; eoq; nomine crebras syncopas & lipothymias pariunt: extrorsùm vero effusæ per arterias, modò uberius congestæ per totum nigredinis suffusionem inducunt; modò parcius sparsimq; erumpentes, maculas tantum, aut vibicum instar stigmata purpurea, cæteraq; indomitæ malignitatis phænomena constituunt. Et in hoc quidem Venenorum ordine primum sibi locum vendicare videatur infensissimus iste generis humani hostis, Miasma *Pestilentiale*; cujus vim deleteriam in hoc potissimum consistere reputemus, quòd Spiritus vitales quam ocyssimè extinguendo, universam sanguinis massam coagulare faciat: id quod Exanthemata interdum purpurea, interdum viridia aut nigra, in cute efflorescentia (horum quippe materia nil aliud videtur, quàm mortificati coagulatiq; sanguinis portiunculæ foras in extimam Epidermidem protrusæ, illicq; hærentes) dilucide testantur; & permagna rationum vi persuasum reliquit doctiss. *Willisius* noster, in libro suo *de Febribus*.

28. Quod ad *Spiritus Animales* autem, roscidumq; *Nervorum liquorem* attinet; experientia

pariter compertum eſt, exiſtere quoq; venena quædam, quæ in hos proximius velutiq; ex determinato diſſidio latenter agentia, Cerebro ſpecifice nocent, univerſoq; generi nervoſo; illæſo interim Corde. Qualia ſunt Solanum hypnoticum, maniacum, Hyoſciamus, Opium, herba Sardonia ſeu Apium riſus, virus rabidi Canis, Tarantulæ, Torpedinis, Aſpidis, cerebrum Felis, venenum Epilepticum, Mercurius, & ejuſmodi alia, Cerebro potiſſimum & Oeconomiæ Animali occulta proprietate infeſta. Deinde ex diverſis horummet effectibus exploratum habemus, quod corpora nervoſa, unà cum Spiritu Animali, haud eodem prorſus modo â quibuſlibet impetuntur afficiunturque; modò enim ſtupore, modò ſpaſmis & motibus convulſivis, iiſq; diverſi generis & moris mulctantur. Ex. Gr. â Tarantula demorſi inſana tripudiandi libidine tentantur; è Torpedine piſce per tridentem, aut retium funiculos vis tranſmiſſa, manum piſcatoris ſtupefacit; Paſtinacæ ſylveſtris radices, aut Lollii ſemina comeſta inſaniam inducunt; Opium, Mandragora, Hyaſciamus, &c. Narcotica ſomnum altum, & haud raro lethalem accerſunt; Vulneratis ab Aſpide ſupervenit capitis gravedo, oculorum caligo, ſenſuum hebetudo, ſtupor, ſegnities, ſomnolentia, corporis refrigeratio, crebræ Oſcitationes, Spaſmus, Convulſio, & tandem, niſi cito ſuccurratur, trium horarum ſpatio, ipſa mors. Hæc autem & pleraq; alia ſymptomata contingere ſolent ſine inſigni aliqua ſanguinis perturbatione, aut noxa cordi illata. Argumentum profectò apertiſſimum, quod Veneni

corpuſcula, quamcunq; in corporis partem impegerint, Spiritus ſtatim Animales apprehendant, eorumq; interventu ac quaſi vehiculo primum in Nervos, ac deinde in Cerebrum convehantur: ubi nunc ipſam met cerebri ſubſtantiam, ac Meninges, ut & origines Nervorum graviter ferientia & laceſſentia; nunc vero in Nervis confluum Succum Nutritium fermento ſuo inficientia ac corrumpentia, modo hæc, modo illa ſymptomata dira reſpectivè inducunt.

Sed metam nondum attigimus, & non in media via vecorditer ſubſiſtendum. Heic Quærent inſuper curioſi, *Quænam ſint Alterationes illæ, ſive noxæ impreſſiones, quas Spiritus Animales, unà cum Cerebro & appendice nervoſo, â dictis Venenis patiantur, ut functionibus ſenſus & motus rite obeundis non ſufficiant?*

29. Dicimus igitur, quòd etſi non facilè perſpici poſſit, quis optimus Spirituum Animalium in Cerebro nerviſq; ſit ſtatus, nec quibus illi modis de optimo ſtatu decedant; quantum tamen per conjecturam nobis aſſequi liceat, haud improbabile ſit, Spiritus hoſce â Veneno vel *Figi* prorſus, & in motu ſuo impediri; vel impetuoſe inq; varias motuum Anomalias *exagitari.*

Circa *prius*, Spirituum ſcilicet *Fixationem* ac Congelationem; res nec obſcura quidem, nec difficilis admodum videtur. Quum enim Spiritus Animales, quibus rara Nervorum corpora inflantur, quorumq; è cerebro excurſu, ad idemq; recurſu ordinato ſenſus & motus actiones peragi cenſemus,

mus, ſint ſubſtantiæ admodum ſubtilis; ideoq; in motibus ſuis poſſint vel leviſſima quaq; cauſſa aut perverti, aut intercipi: quoties Venenum aliquod fixativum, ſeu vi ſtyptica donatum occurrit, idipſum certe eos apprehendere poteſt, & adeo in Nervorum meatibus inconſpicuis figere, ut ulteriori progreſſu prorſus priventur; unde movendi ſentiendiq; potentias intercipi neceſſe eſt. Hicq; forſan modus eſt, quo omnia Venena Hypnotica ac Narcotica dicta nobis modò profundum lethoq; perſimilem ſomnum, modò ſtuporem omnimodamque ſenſus privationem inducere ſolent.

Quoad *Poſterius* autem, effrenatam nempe Spirituum *Exagitationem*; ſi Cerebro Nerviſq; inflicti Veneni particulæ tali ſint ferocia præditæ, aut ejuſmodi configurationis, ut cum Spiritibus Animalibus fermentationis vinculo unitæ, impetuoſe efferveſcant, & horſum vorſumq; commoveantur: eos ab expanſione ac excurſu ſuo ſæpe in fugam & retroceſſum cogere poſſunt, & non raro in varias motuum Anomalias præ orgaſmo adigere. Hincq; cerebri & nervoſarum partium affectiones diras, Convulſiones nimirum, Tremores, Reſolutiones, Rigores, reliquaq; peſſimæ notæ ſymptomata profluere arbitramur. Et quidni ita arbitremur? Equidem rationis fide conſtat, quod & ipſimet Spiritus Animales, & Venenati Miaſmatis particulæ adeo agiles ſint, inq; motum quemvis vel perniciſſimum comparatæ; ut alterutræ per totam alterius maſſam citiſſime, tanquam luminis radii per medium diaphanum, trajiciant. Et autopſias teſtimonium habemus, Nervos tenerioris

eſſe

esse texturæ, sensusq; exquisitissimi; ut objecta quævis vehementiora minime ferant. Id quod vel exinde fiat perspicuum, quod in ira, excandescentia, horrore, aliisq; nonnullis Animi pathematis fortioribus contingit nonnunquam paralyses, tremores, contracturas membrorum subito ingruere; resolutis nempe, aut contractis etiam ob Spirituum Animalium æstus & agitationes inordinatas, Nervorum funiculis. Quinimmo, quando Succus Nutritius, quo reparari desiderant, nimis acris, acidus, austerus, aliave admodum incongrua qualitate infamis eis suppeditatur; ut in Scorbuto inveterato haud raro accidit; isthac injuria lacessiti modò tensitatem suam deponunt, ac resolvuntur; modò sese versus originem, præter voluntatis imperium, contrahentes, spasmos ἀλγεινοὺς ac rigiditates artuum efficiunt. Quid igitur statuendum existimes de malignis veneni effluviis, quæ & longe expeditioris energiæ sunt, & nervoso generi multo magis improportionata atq; infesta?

Cæterum quæ alterutro è dictis modis, figendo nimirum, vel impetuose exagitando Spiritus Animales, in Cerebrum & Nervos agunt Venena; modo crassiora existunt, & solum quando in substantia valde corporea applicantur, noxam infligunt: modo tenuia admodum ac fere corporis expertia, sensusq; nostros effugientia; adeo ut è punctulo quodam in extima cute atomi virulentæ, fermenti more intus subeuntes, sese per totum genus nervosum quam ocyssime diffundant. Virus interdum rei perniciosæ comestum, primo in ventriculo inchoat tragœdiam; unde diræ vomitiones, singultus,

choleræ,

choleræ, dysenteriæ, &c. sæpius simplici contactu in superficie corporis miasma funestum relinquit, quod cito & perfacile fermento suo contagioso spiritus per totum dispersos corripit & contaminat. Et labes extremitatibus Nervorum ubivis, sive intus sive extus, inflicta, facili eorundem ductu latius dispergitur; illico pluribus ejusdem rami surculis, ac ipsomet demum Cerebro in mali consensum adductis.

Jam vero, hisce de natura Veneni in genere; de subjectis quibus Miasma Virulentum, cujuscunq; demum sortis sit, proximè ac immediatè imprimi solet; deq; diversis modis, quibus venena nos diris symptomatis semper excruciant, & haud raro è medio tollunt, præmissis: proxime consequitur, Venenatorum Morborum Caussas, harumq; differentias præcipuas indagare sedulo conemur.

30. Quoad eorum *Caussas* itaq; observandum est, ejusmodi Caussarum quæ abscondita proprietate nobis contrariæ sunt, Alias in ipsomet corpore nostro progigni; Alias forinsecus advenire.

31. Super venenis quæ *intus gignuntur* (quæq; non, ut cætera foris adventitia, primo suæ naturæ ortu; sed longo ordinis progressu atq; mutatione talia evadunt) experientia persuasum nobis esse debet, in excrementis nostris, immo & in humoribus utilibus corruptionem gigni posse adeo insignem, quæ non modo Veneni vires ac perniciem

exæquet,

exæquet, sed & ipsa tota venenum sit. Ita enim Syncopen gravem admodum & periculosam ingruere sæpe compertum est, solo ex concreto sanguinis grumo; maxime ubi is vel in ventriculo, vel intestinis, vel in pectore, deinde ubi in Utero vel vesica computrescens delituit: fitq; ea cum pulsu parvo, respiratione difficili, extremorum frigore, & sudore frigido, subortâ interdum febre. Ita in Uteri strangulatu plerunq; mulier sine motu, sine sensu quasi extincta jacet, cum pulsu parvo obscuroq; eatenus, ut interdum ne percipi quidem possit; cum animi defectione, & difficili respiratione, quæ non modo pectus opprimit, sed & fauces tanquam manu prehensas præcludit: hæc tamen omnia vel â suppressis mensibus, vel â cohibito semine proficiscuntur. Itaq; â pede, vel â digito manus vapor quidam in cerebrum conscendere sæpe deprehenditur, auræ frigidæ persimilis, qui ipsum attingens sensus mentemq; perturbat, & Epilepsiam infert. Quibus citra animi præjudicium pensiculatis, quis non vaporem illum sive â sanguine menstruoso, sive â retento semine, sive ab alio quovis humore in dissitissimis etiam corporis partibus insigniter corrupto exortum, multoq; magis ipsummet humorem, unde is prodiit, censeat venenatæ qualitatis conditionem ac malitiam obtinuisse? Quænam (obsecramus) manifesta, sive ex primis, sive ex secundis sit qualitatibus, hæc tam sæva possit invehere? Hanc sanè caussam, quæ mole exigua, maximas solo contactu alterationes inducit, recte *Galenus* (*6. de loc. affect.*) & Scorpionis & Phalangii ictibus comparat, qui-

bus exiguo veneno per punctulum injecto, totum corpus afficitur, breviq; admodum tempore sævissima symptomata invalescunt. Nam, sicut horum Animalculorum venena, corpori per sensibus ferè inconspicuum foramen inflicta, gravia symptomata inferunt, dolores, lipothymias, dementias, & infinita alia: ita quoq; vapores exigui è corrupto aliquo humore, ut ut mole parvo, in corpore genito, venenatam pravitatem sensim induente eructati, nonnunquam & similia, & majora his inducunt. Hujus rei veritas adhuc porro patet in Febribus malignis, in quibus eadem plane symptomata conspiciuntur, quæ in iis, qui assumpto veneno pereunt. Exemplum prostat illustre 3. *Epid. com.* 3. *ægr.* 4. De quo *Galen.* ita est ratiocinatus: *Ut epoto lethali veneno,* inquit, *quidam postridie vel tertio moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente: ita & hic æger statim tertio die censendus obiisse, à qualitate succorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.* Sed soli lucem frustrà fœnerasse censeamur; res enim adeo clare ex se patet, ut tanto rationum & auctoritatum apparatu minime indigeat.

32. Inter Caussas vero, quæ *extra* corpori obvenientes, venenatorum morborum effectrices existunt, recenseri merentur (*primò*) *Aer* maligno ac deleterio, seu pestilentiali miasmate inquinatus, spirandoq; in pectus admissus; (*secundò*) *Contagium*; & (*tertiò*) *Venena* seu imprudentius *intro assumpta*, idq; vel cibi, vel potus, vel medicamenti specie; ut Fungi, Arsenicum, Auripigmentum,

mentum, Napellus, & alia prope innumera, quæ non afflatu, non adhæsu, sed haustu solo enecant: seu *extrinsecus nos attingentia,* ut rabidi canis & venenatarum bestiarum virus, quod in particulam demorsu apertam eructatatum, contactu eam quidem primum, deinde vero Spiritus ac humores, eorumque interventu reliquum corpus omne, fermentatione perniciosa, inquinat. De Venenis utriusq; quidem ordinis â nobis modò disputatum est: restat igitur tantum de cœli inquinamento pestifero, deq; contagio, animi nostri sensum, ut ut forsan â vulgari Medicorum doctrina in nonnullis alienum, succinctè aperiamus.

33. *Aerem* itaq; quod attinet (ut eis quæ supra *Exercit.* 5. fusius edisseruimus, heic paucula addere liceat) minime dubitandum est, quin omnis Pestilentia ortum suum ducat (saltem si ad physicam & immediatam ejus caussam, omissâ Summi Numinis vindictâ, respiciamus) â venenatis quibusdam, seu Spiritui Vitali nostro atq; sanguini summè infensis inquinamentis, aeri passim inspersis. Hæc autem inquinamenta derivari volunt *Nonnulli* â malefico quodam Cœlorum aspectu, certàq; configuratione Syderum, quæ occultas malignasq; suas influentias, ex definitis temporum intervallis, in globo huic terraqueo circumjectum aera ejaculari, â *Mathematicis* supponuntur: *Alii* verò ab *Terrenis* tantùm petunt *Expirationibus.* Quorum sententiæ, ut conceptui humano magis familiari, & è rebus â sensuum nostrorum sphæra minus remotis deductæ, nos quidem assentimur: alteram

tamen, ceu probabilitatis quiddam in se continentem, prorsus rejiciendam esse minime censentes. Nam,

1. Certissimum est, aerem hunc, cujus inspiratione vivimus, non esse Elementum purum ac simplex; sed constare ex ingenti halituum vaporumque congerie, qui perpetim è globo terraqueo expirant, quibusq; variæ salium, sulphuris, aliorumque mineralium exhalationes confusæ & commistæ, corpusculorum ἀτμοειδῶν hic densam quasi nebulam constituunt. Quoniam autem hujusmodi heterogenea effluvia & motum obtinent pernicissimum, & figuris admodum inter se diversis insignita sunt; necessum idcirco est, ut alia aliis præ continua inquiete occursantia, pro eorum tum motibus, tum configurationibus variis, cum his cohæreant, mutuoq; combinentur; ab istis vero, reciproca arietatione, repellantur & resiliant: unde forsan Sympathiæ & Antipathiæ omnis ratio haud incommodè deducatur. A diversis porro harum Exhalationum motibus ac agitationibus, quæ ad fundum atmosphæræ, sive prope superficiem terræ fiunt, hic illevè tractus aeris diversas subit alterationes, quibus corpora composita maxime vero Animalium diversimodè afficiuntur: intestinus quippe motus particularum uniuscujusq; Animalis â motu & temperie particularum in aere volitantium plurimum dependet. Hæ siquidem illas continuo ad motum ac avolitionem sollicitant, consopitas exsuscitant, avolantium dispendia reparant, flammulam vitalem nitrositate sua fovent, eiq; pabulum nitrosulphureum suppeditant, &

ad

ad Spirituum vitalium accensionem plurimùm conferunt. Hinc, quamdiu motu & configuratione utræq; conveniunt, sive apta utrinq; intercedit contemperatio; aer Spiritu ductus omnium Animantium vitam & sanitatem tuetur ac sustinet: sin vero aeri innatantia corpuscula ejusmodi sint figuræ & activitatis, ut vitalibus animalium principiis totius generis contrarietate adversentur; horum â cæteris, quibus colligantur, elementis mixtiones solvunt, & motus salutares pervertunt. Unde in Animalibus crases perduntur, vita profligatur; eâq; vix dum extinctâ, corpora putredinem subeunt. Hacq; ratione arborum etiam folia, segetumq; culmi syderatione percussi derepente emarcescunt; ut nil mirum sit, tantam inter pecora sæpenumero ex aeris inquinamento grassari luem, quæ simul totas interficit greges; quinimmo Pestilentiæ semina sparsim per aerem volitantia se primo exserere, & generi humano internecionem intentare.

2. Veritati summè consentaneum est, quòd sicut venenata corpuscula, in terræ visceribus superficievè concreta, mixta Arsenicalia, Antimonialia, Mercurialia, Aconitalia, &c. constituunt: ita hæc in vaporem usq; resoluta, è terræ gremio eructata, inq; aere agglomerata, auras exitiales creent, â quibus morbi maligni ac pestilentes originem & seminarium suum sortiantur. Halituum enim venenositas omnis non â putredine quidem simplici; sed â Mineralium, unde eructantur, pernicie profluit dependetque.

Jam

Jam vero, his positis, non improbabile videtur, quòd quæ alicui aeris tractui pestilentiæ semina primò affigunt, sint Mineralium, maxime salium ac sulphurum efferatorum, venenata effluvia; quæ modò è specubus & cavernis, post diuturnam incarcerationem, sensim exhalantur; modò, post terræ motus, ex ejusdem hiatibus confertim erumpunt, aeris puritatem exitiosis halitibus citò corrumpentia. His autem pernicie finitimi sunt halitus isti, qui â militum castris squalore immundis, ab insepultis cadaveribus, â locis cœno stagnante ac fœtido obsitis, &c. erumpunt. Hujusmodi enim corpuscula ad dictum modum exhalata, longa putredine miras δυνάμεις καὶ ἀκερότητας sibi adsciscunt; ut propterea aliis quibuscunq; incongrua sint & heterogenea: adeoq; in aerem suscepta, ipsum (tanquam liquoris massam) fermentent, ac â natura sua salubri & benigna in perniciosam venenatamq; pervertant; quemadmodum recte Philosophatur pereruditus noster *Willisius*, in libro suo incomparabili *de Fermentatione & Febribus.*

Et de prima Pestis Origine, seu unde sævissimum illud humani generis flagellum primitùs procedat, tantum: superest, de ejusdem *Propagatione*, seu quomodo ab alio subinde in alium, ab infecto in sanum, tanquam ex traduce, sive vi quadam seminifica, transmigret, paucis inquiramus. Hoc autem per *Contagium* fieri, omnes vel plebei norunt: ideoq; quid sit *Contagium*, & quæ ejus natura, explicare jam conabimur.

34: *Contagii*

34. *Contagii* nomine, igitur, intelligi volumus *Energiam istam, sive actionem, qua inquinamentum morbificum ex uno corpore in aliud analogum tacitè derivatum, morbum plane consimilem in ipso paullatim, & veluti fermentando progignit. Fermentando* dicimus; quoniam ad affectum quemvis contagiosum rite proprieq; sic dictum constituendum necessario requiritur, ut â se emittat *seminale* quoddam sui generis *Fermentum,* quod se latenter in corpora quidem alia, eis tamen unde ipsummet profluxerit analoga, insinuans, sensim morbum ejusdem speciei in eadem introducat: & quoniam corpus peste infectum alteri duo communicat, vapores nimirum sive halitus, quos Græci νοσερὰς ἀποκρίσεις, & ἀποῤῥοίας, morbidas exspirationes, vel morbosa effluvia nuncupant; & inquinamentum venenosum, seu Semina Pestilentialia, quæ Μιάσματα καὶ Σπέρματα appellat *Hippocrates,* quæq; fermentationis ope tragœdias suas excitant. Quum autem hæc Communicatio sive traductio μιασμάτων pestilentialium diversimode fieri possit; scilicet vel *immediate,* ut cum per contactum corporis infecti, vel excrementornm inquinamento prægnantium, istud seminarium imprimitur; vel *mediate,* idq; sive per *aerem,* ut cum ab una domo in alias remotas labes transfertur; sive per *fomitem,* ut cum quispiam vestes aut supellectilem è domo infecta, post aliquot dies aut menses, aut annos quinetiam translatam manibus suis contrectans, peste corripitur: idcirco ut Contagii natura, unà, cum diversis ejus modis quibus communicari solet, plenius

plenius adhuc innotescat; heic expendamus oportet, *Quid illud sit, quod ab infecto dimanat; quomodo id se habeat per medium transitus sui; & quo ritu affectum sui similem in alio corpore producat.*

35. Circa *Primum* ita censendum arbitramur. Effluere continuo corpuscula quædam ex omnibus rebus utcunq; solidis, quæ in aere circumcirca velut nebulam sive halonem ad extremum diffusionis suæ constituunt; olim statuit *Lucretius*, his versibus,

Usq; adeo omnibus ab rebus res quæq; fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undiq; parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi;
Perpetuo quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, odorari licet, & sentire sonorem, &c.

â nobis in *Physiolog. nostr.* ad *Epicuri* mentem clare ostensum est, & ab omnibus ferme sanioris Philosophiæ cultoribus hodie creditum. Hæc autem corpuscula, sive atomorum moleculæ, concretionum earum, quibus decedunt, naturas & conditiones adeo resipiunt; ut quæ è corpore insigni aliqua virtute ac efficacia prædito effluunt, ipsæ eandem in se separatim tueantur atq; retineant: omnis enim concretio majorem minoremve energiam sortitur, pro majori minorive particularum, quibus constat, mobilitate & activitate. Quæ ratio videtur, cur quæ ab Electro ejaculantur effluvia paleas, festucas, plumas, aliaq; consimilis levitatis corpora versus se movere ac allicere valent; quæ autem è Magnete, ferrum; & quæ â sulphureis corporibus,

qualia

qualia sunt Succinum, Ambra grisea, Camphora, Bitumen, Moschus, omniaq; Aromata, emanant, totam viciniam odoribus replent. Quum itaq; peste inquinata corpora halitus venenosos seu pestilentia effluvia â se in circumfusum aera continuo expirant; quumq; venenum pestilens, licet mole quidem perexiguum, maximæ tamen energiæ sit & activitatis: ut semina ejus effluxa, aeriq; inspersa, pari virtute insigniantur, necessariò consequitur. Ut certo statuamus, idipsum quo pestilentiæ contagium retinetur & transfunditur, esse corpuscula quædam è corpore infecto vaporum specie exhalata, & originis suæ indolem malignam planè referentia.

34. Circa *Secundum* observamus, quod quæ ab infectis exhalant pestilentiæ Semina, sint naturæ adeo validæ, adeoq; indomitæ, ut in aere licet ventis agitato, aut solis ardoribus æstuante, sese illibata satis diu conservare queant; immo vero inter varias exhalationum confusiones, aliorumq; corporum allisiones, ad alia loca transferri, non tantum ad propinquas ædes vel civitates, verum etiam ad longissime dissitas regiones. Cujus rei extant Exempla apud *Appianum Alexandrinum de bello Illyrico*, & *Fracastorium de morb. contagios. lib.* 2. *cap.* 7. Unde usu venit, ut isthuc virus, minima licet atomorum congerie constans, tenues non evanescat in auras, nec facile extinguatur; sed proxima fermento suo imbuat corpora, eoq; pacto sibi novas copias adsciscat, viresq; acquirat eundo: idque præcipue ubi in idoneum subjectum impegerit;

tum enim ſeſe mox exerit, & peſtem prius extingui viſam de novo reſuſcitat, ſagittas ſuas lethiferas longe lateq; evibrans. Ita ſæpe compertum eſt, â concluſis, multoſq; annos reſervatis veſtimentis, aut lectis infectis, dum jam innoxie contrectari poſſe crederentur, totas familias, imo ex iis tota oppida infecta fuiſſe. Apud *Trincavellium (lib. 3. conſil.* 17.) Francazanus narrat, Juſtinopoli poſt ſæviſſimam peſtem funes, quibus mortui ad ſepulchrum deferebantur, poſt capſam quandam abjectos fuiſſe; atq; ibi per annos 20. aut plures latuiſſe: quos cum ſervus loco poſtea moveret, incidit in peſtilentialem febrem, contagiòque illius reliqui infecti ſunt, ut 10000. homines hac occaſione fuerint è vivis ſublati.

37. Heic ſi curioſior quiſpiam illud quærat, *Cur omnia miaſmata, corpore peſte infecto exeuntia, non conſtituunt ubiq; fomitem, ſubjecto commodo ad fomitem dato?* Sciat is, quòd ſemina contagii per ſe tenuia admodum & ſubtiliſſima ſunt; ac propterea deferuntur utplurimum & diſperguntur per aerem, nec facile alicui rei propter tenuitatem & ſubtilitatem adhærent, ſed unà cum aëre facillime inſpirantur (unde periculoſa eſt converſatio cum infectis:) at ſi illa miaſmata tenaci alicui vapori fuerint immixta, atq; ita ad commodum inanime corpus delata; illi firmiter adhærebunt, & fomitem conſtituent. Et hinc eſt, quòd peſtiferorum noviſſimi halitus (utpote ſeminibus peſtilentialibus ſummè prægnantes) è jam moribundis expirati, contagii feraciſſimum fomitem conſtituere, triſti adſtantium

ex-

experientia ſæpe compertum ſit; quippe moribundorum calor jam pene extinctus, omniq; vigore privatus, putridas fuligines amplius attenuare & diſcutere nequit, ideoq; craſſas tantum & tenaciſſimas exhalationes emittit, quæ cuicunq; corpori obvio facile adhærent, eiq; ſe affigunt. Hicq; proculdubio eſt ille halitus verus (â multis pro fabula habitus) de quo tam mira loquuntur vulgares, cum aſſerunt ſe vidiſſe ab ægro extremum ſpiritum jam reddente exiiſſe venenum peſtilens inſtar parvæ nebeculæ cæruleæ (nam hujuſmodi halitus talem colorem referre videntur, ſi candela ardens paulò longius â lecto adſtet) idq; ſe in hanc aut illam rem in vicinia ſitam inſinuaſſe. Cæterum Fomitis rationem habere poteſt, quicquid ad contagionis ſemina & excipienda & retinenda, donec iterum alteri corpori communicentur, aptum eſt. Talia ſunt omnia, quæ raram, laxam & poroſam ſubſtantiam nacta ſunt, ut linum, goſſypium, plumæ, pelles piloſæ animalium, & quæ ex his conficiuntur veſtes: hæc enim ſubeuntes fumos & vapores [ἀποῤῥοίας & νοσερὰς ἀποκρίσεις] prompte excipiunt, ac diu abſconditos retinent. Contrà verò, quæ ſolida & denſa ſunt, maximè ſi eorum polita ſit ſuperficies, cum effluvia contagioſa haud facile admittant, ad contagium etiam recipiendum & conſervandum minus apta exiſtunt; cujus ſortis ſunt lapides duriores, porphyrii, marmorei, vitra, & metalla. Minime tamen interim negandum, quin parietes etiam & muri contagium ſuſcipere poſſint: quod apud Judæos frequens fuiſſe, ea, quæ in ſa-

cris de Leprosis ædibus dignoscendis & repurgandis legimus, clare docent. Hinc

38. Circa *Tertium* deniq; statuere liceat, quod quamprimum istiusmodi fomes vel movetur, vel excutitur, vel aliquo modo nonnihil invalescit; emergens quasi è latebris venenum pestilens in obvium quemq; involat, & correptis primum spiritibus, eorum societate sive vehiculo intus convehitur, ubi sanguinem deinde & humores quoscunq; in vasis confluos fermento suo altius inspirat, iisq; brevi coagulationem & corruptionem inducit, quemadmodum supra indicavimus.

39. Heic autem occurrit haud contemnenda quæstio illa, *An peste morbosum corpus sit contagiosum ratione* Morbi; *an vero ratione Caussæ* morbificæ? Super hac igitur difficultate, statuendum censemus *utriusque*; nempe *primariò* Caussæ morbificæ ratione, absq; qua nec contagium, nec morbus fieri potuisset unquam, *secundario* ratione Morbi; nam postquam caussa morbifica in corpore generavit morbum, etiam ipsi simul impressit facultatem sive potentiam eandem caussam multiplicandi, quæ multiplicata ulterius diffundi & disseminari potest in alios. Eodem prorsus modo sicut fit in Fermento, cujus exigua portiuncula magnæ massæ farinaceæ admista, totam mox fermentescere facit; ita ut postea quælibet istius massæ particula æque efficax reddatur ad similem quoq; effectum edendum: hæc autem vis isti massæ primariò impressa

pressa est â primo fermento, secundariò aucta â fermentatione. Atq; ad hunc modum per subtilissima Effluvia, quæ Fermenti naturam ex integro æmulantur, fieri morbi pestilentialis veluti transmigrationem quandam, ad similitudinem veritatis proxime accedit.

40. Per morbum deniq; *Organicum* sive Instrumentarium unanimiter rectèq; quidem intelligere omnes vitiatam Conformationem, in quovis corporis Organo sensibili (ut in brachio, crure, venis, arteriis, nervis, aliisq; similibus) sensibiliter factam, ejusq; actiones manifeste lædentem; hancq; conformationem pravam in partium Organum constituentium vel Situ inconcinno, vel Figuratione incommoda, vel Magnitudine injusta, vel Numero indecenti, vel Continuitate interrupta consistere, pridem â nobis dictum est. Hicq; nil amplius restat, quam ut de dictorum morborum Organicorum Caussis generatim eademq, serie agamus.

41. Quoad *Situs* vitia, igitur, sciendum est; partem aliquam malè collocari posse vel proprii sui situs respectu, vel ratione Connexionis quam cum aliis partibus obtinuisse debuit. *Prius* quidem contingit, vel quando pars ante nativitatem & in ipsa conformatione in locum indebitum disponitur; quod semper fit ob errorem virtutis plasticæ, quæ nonnunquam, etsi haud frequenter, partium consuetas sedes immutare, & sinistri lateris propria viscera in dextrum transferre observatur; cujus rei

exemplum

exemplum ſane prodigioſum memoriæ conſecravit *Cl. Joh. Riolanus, in Diſquiſitione de tranſpoſitione partium naturalium & vitalium in corpore humano,* ubi quamplurima invenies notatu digniſſima: vel quando ſitum ſibi â natura conſignatum mutat poſt nativitatem; quod fieri poteſt varias ob cauſas. Primò ſcilicet ob partium, â quibus in ſuo loco contineri debuit, laxitatem aut ſolutam unitatem: quomodo, laxatis Meſenterii membranis, inteſtina in ſcrotum per proceſſum Peritonæi delabuntur, & Enterocelem conſtituunt; & vulnerato Abdomine prorſus excidunt; item Uterus, ruptis laxatisve vinculis, deorſum inter femora ad pugni amplitudinem propendet; & vulneratâ vel eroſâ oculi tunicâ Corneâ, Uvea ſeipſum foras præcipitat. Secundò, ob ligamentorum contractionem nimiam, ſive ea ab exſiccatione, ſive â repletione contingat; neceſſum quippe eſt, ut quælibet pars ſequeretur motum ejus, cui per commune vinculum firmiter adligatur. Tandem ubi pars violenter vel πάσει, vel ὤσει ſede ſua deturbatur; quod in Articulorum luxationibus frequentiſſime contingit. Nam omnis Luxationis & Subluxationis cauſſæ ſunt Externæ, vel Internæ. Hæ ſunt humor tenuis, qui ligamentum emolliendo relaxat, ita ut oſſa liberius vagari atq; acetabulis excidere poſſint; & humor craſſus, qui paulatim cavitatem oſſis excipientis replens, tandem os exceptum extrudit, ob factam Anchyloſin. Illæ vero ſunt percuſſio, diſtorſio violenta, caſus, membri diſtenſio, &c. *Poſterius* autem fit, cum pars, quæ alteram contingere debebat, eam non attingit; aut è contra eæ, quas ſejunctas eſſe decebat,

decebat, conjunguntur: quorum utrumq; easdem fere caussas habet, quas situi vitiato post ortum contingenti modò assignavimus. Nam, cum diversæ corporis nostri partes certorum vinculorum & ligamentorum interventu invicem connectantur; & quæ sejungi debent, aliarum interpositione secernantur ac disterminentur: si partes, quæ inter alias mediæ intercedunt, laxentur, vel ligamenta disrumpantur, aut vulnerentur; partes, quæ antea conjungebantur, dis-jungi necessum est, aliasq; simul, quas sejunctas esse decebat, conjungi. Exemplum hujus ultimi morborum in conformatione generis insigne recensuit *Cl. Sennert. in lib.2. institut. medic. part.2. cap.13.*

42. Malæ *Figurationis* caussas quod attinet; advertendum primò, quod partis alicujus figura vitiari possit vel per se, vel per accidens. *Per se* quidem (seu κατὰ πρῶτον λόγον, ut loquitur *Galenus, De Caussis morborum, cap.7.*) quum naturalis ac propria ejus figura invertitur; idq; aut in ipsamet conformatione, sive dum Embryo adhuc est in fieri, aut tempore gestationis in utero materno, aut in ipso partu, aut post partum denique, maxime dum ossa adhuc mollia sunt, tenera facileq; flexibilia. Cum in utero *formatur* Embryo, ob errorem virtutis plasticæ, vel materiæ seminalis ineptitudine, vel matris imaginatione fortiori, vel aliqua alia de caussa in opere suo impeditæ ac interturbatæ. *Gestationis* tempore; quando gravida mulier propter casum, percussionem, terrorem, & similia, aliquod figuræ vitium membris tenelluli

fœtus

fœtus imprimit. *In ipso Partu*; dum ob oris uteri angustiam, infantis magnitudinem, obstetricis inscitiam, membrum aliquod violentius comprimitur & distorquetur. *Post partum*, ab eis omnibus, quæ vulnerare, contundere, confringere, aut contorquere membra possunt; item ab imprudentia & errore Cheirurgorum, qui collisa contractave ossa non recte & ad pristinam figuram composuerint. Quo pertinent etiam membri alicujus tum Alogotrophia, tum Atrophia. Per *Alogotrophiam* incurvari ossa, indeq; corrumpi membrorum figuram; certo certius est. Nam si ossa, ex. gra. vertebræ dorsi, ab altero latere plenius alantur, adeoque secundum istud latus magis excrescant, quàm secundum oppositum; necessum est illa eò ipso incurvari. Quippe in hoc casu, eodem modo se habet plenior istius lateris nutritio ad incurvandum os, quo se habet cuneus immissus ad incurvandam columnam; excepto tantum, quòd cuneus certis tantum locis lateris columnæ infigatur, plenior vero nutritio lateris ossis fiat ex æquo secundum totam ejus longitudinem. Etenim alimentum intra os assumptum, qua parte liberalius admittitur, ea id suffarciendo, ad modum cunei columnæ intrusi, in longitudinem auctiorem protendit: qua parte verò parcius, ea id minus protendit; unde necessario accidit os incurvari versus latus, quod pari passu cum altero non elongatur. Quæ ratio est, cur spina dorsi, costæ, tibiæ, aliaq; ossa in Rachitide frequenter â debita sua figura sensim alienantur; sicuti tum admiranda ingenii subtilitate, tum rationibus apodicticis edocuit ornatiss. ille vir, *Glissonius noster*,

in

in lib. suo de Rachitide. Quinetiam & partes carnosas propter improportionatam alituram sua figura spoliari posse, minime dubitandum est. Ita enim non solum in Elephantiasi, ob corrupti & peculiari quadam labe depravati succi nutritii luxuriem, nares, labia, atq; aliæ partes adeo crassescunt, ut figura admodum vitietur; sed in aliis quoq; tumoribus idem contingit. *Atrophia* autem è contra partes nimium extenuat, eoq; nomine deformat. *Per Accidens* verò mutatur Figura, cum ἑτερόῤῥοπον γίνεται τὸ μέλον, in aliam partem vergit membrum, ob nervorum resolutionem, convulsionem, sectionem; item ob Phlegmonem, Scirrhum, cicatricem præduram, aliosq; ejusmodi affectus, qui tendines & nervos sese contrahere facientes, partes vicinas ad se trahunt, adeoq; figuram corrumpunt.

Advertendum secundo, omnem Figurationem indecoram vel ad Superficiem spectare, vel ad Cavitates. Quæ *Superficiem* dehonestant, in genere Sex sunt, viz. (1) Indecens *Asperitas*, cujus caussæ esse possunt acria quævis, acerba, abstergentia, vehementer exsiccantia, erodentia; hæc enim omnia manifeste exasperant. (2) Incongrua *Lævitas*, quam inducere apta nata sunt humectantia, oblinentia, pinguia, glutinosa. (3) *Rectitudo* inconcinna, qualem in justo minus arcuatis & ad lineam rectam inclinantibus costis habent pueri nonnulli Rachitide deformes; idq; ob modò ex Glissonii mente explicatam Alogotrophiam. Quum enim anterior pars cujusvis costæ mollior ac spongiosior sit, quam ejusdem posterior, ut in

confractis costis patet ad sensum; & cum partes ossium molliores in Rachitide facilius excipiant alimentum & augeantur, quàm partes duriores & solidiores, ob rationes firmissimas ab eodem *Glissonio, cap.* 13. *allatas:* hinc necessario consequitur, anteriores costarum partes, quòd molliores sint, magis produci sive elongari, quàm posteriores; atque ita â semicirculi figura longius recedere, sternumq; elevando pectus acuminare. (4) *Curvitas* invenusta, quali tenentur vatii, quibus foras, & vari, quibus intro crura contorquentur: cujus caussa item vel ad inæqualitatem nutritionis, vel ad confractorum ossium vitiosum coalitum haud immerito referatur. (5) Indecora *Gibbositas,* ut quum extrorsum luxatæ vertebræ dorsi gibbum efficiunt. Et (6) incommoda *Planities,* quæ exemplificari potest in depressione cranii, aut nasi, &c.

Cavitates vero (sive Receptacula sint, ad aliquid excipiendum continendumq; comparata, ut conceptaculum chyli, vesica Urinaria, vesicula fellis, vesiculæ seminales, &c. sive Meatus, per quos aliquid transire debet, ut intestina, venæ, arteriæ, nervi, &c.) figura sua exuuntur bifariam, quando nempe nimis vel dilatantur, vel angustantur. *Receptacula* quidem supra modum *Dilatantur* ab eis omnibus, quæ ea replent & distendunt: *Angustantur* vero (ubi isthuc vitium ab ortu non fuerit) vel ob intus contentam materiam alienam, vel ob alias caussas, quas angustiam in meatibus procreare jam dicturi sumus.

Meatus autem *Dilatantur* & *Aperiuntur* trifariam, viz. (1) per Ἀναστόμωσιν, quæ fit â copia, vel

vel qualitate, maxime vero caliditate intus contenti humoris; tum â medicamentis laxantibus, vasorumq; extremitates aperientibus: (2) Per Διαπήδησιν, quæ fit ab humectantibus & rarefacientibus: (3) Per Διαίρεσιν, quæ fit â caussa vel Erodente, ut humoribus, aut medicamentis acribus; vel incidente; vel distendente, ut humoribus copiosis ac turgescentibus; vel rumpente, quales sunt motus vehemens, clamor impetuosus, grave pondus incumbens, aliaq; vasorum διάβρωσιν efficientia. *Angustantur* vero quinq; modis, qui sunt (1) Ἐμφράξις, *obstructio,* quum meatus ab incidente intusq; hærente materia quasi infarcti vel clauduntur & abolentur, vel angustiores redduntur; quod vitium non modò inconspicuis in cute foraminulis, sed & venulis, & arteriolis, & intestinis, ductibusq; omnibus frequens inesse solet, & quamplurimorum affectuum, maxime chronicorum, caussa sæpe existit. Hujus autem Caussas supra recensuimus. (2) Στενοχωρία, *Constipatio,* cum aliquid ipsis parietibus meatus adnascens, eum vel angustiorem reddit, vel plane claudit, qualiter accidit in meatu Urinario â caruncula adnata obstructo; semperq; fit â carnosa excrescentia, aut tumore in ipso meatu genito. (3) Σύμφυσις *Coalescentia,* cum post male curatum vulnus aut ulcus parietes meatus alicujus sponte uniuntur ac coalescunt, uti nonnunquam fit in vagina uteri post partum difficilem coalescente; idq; forsan ob nimiam sanguinis aut lochiorum glutinositatem. (4) Θλίψις, *Compressio,* quando meatus aliquis â tumore, aliquave alia re foris incumbente, eumq; seu gravitate, seu co-

arctatione, seu quocunq; alio modo comprimente, angustatur; quomodo aspera arteria & œsophagus coarctantur ex premente angina, & propter inflammationem vesicæ cervix nonnunquam ita comprimitur, ut exitus urinæ præcludatur. (5) Συνίζησις, *Subsidentia*, quum parietes meatus vel immoderata humiditate laxati, vel â contento non satis distenti, in se quasi sponte concidunt; quemadmodum in Zinisisi contingit, qua tunicæ oculi Uvea & Cornea, absumpto effluxove humore Aqueo, quo ad invicem distendebantur, subsident, interceptumq; spatium imminuunt; quod augurium est timendi mortem in his, qui febre acuta laborant. Et de Figuræ vitiis quidem, eorumq; Caussis tantum.

43. Injustæ *Magnitudinis* caussas quod attinet; primò commemorandum est, morborum in magnitudine duo dari Genera. *Alterum* scilicet, quum pars aliqua corporis supra convenientem naturæ modum increvit; cujus exempla habemus in linguæ tanta mole, quæ ore comprehendi nequeat, in Hydrocephalo, in cruris, brachii, digitorumq; vastitate, inq; Tumoribus omnibus, qui sunt æquo majores partium extuberantiæ: *Alterum* vero, quum pars aliqua infra debitum naturæ modum substitit; quod in linguæ, pedis, brachii, aliarumq; partium concisa atq; minuta mole, in Atrophia & Phthisi deprehendatur. Deinde sciendum, magnitudinis *Incrementum* duobus modis fieri; viz. vel secundum omnes partis alicujus dimensiones æqualiter; vel tantum secundum aliquot,

quot, imminutis interim cæteris. *Priori* modo augetur partis magnitudo ab humore ex æquo in omnem ipsius substantiam diffuso; sive is utilis fuerit, sive inutilis ad alendum. Ex Utilis humoris affluxu appositioneque, quum Facultas plastica, sive altrix adeo fortis atq; vegeta est, tantamq; succi alibilis ubertatem partibus affigit, ut ipsa corporis moles exinde admodum augeatur; quemadmodum iis contingit, quorum corpora carne & pinguedine præter modum crassescunt. Ob Inutilem vero materiam, non solum si qualitate peccet, & vitiosa sit, unde varia tuberculorum & ulcerum genera procreari solent; sed & si sola quantitate peccans, tantaq; copia parti incumbens, ut virtus nutritiva totam eam apponere ac assimilare minime valeat, adfluit; quæ proinde in spatia partium effunditur, easq; in tumorem attollit; uti fieri credibile est, in Strumis & Scrofulis, quæ materiam suam seminalem, non â venis aut arteriis quidem, sed â dulciori benigniorìq; nervorum rore mutuari videntur. Ad hunc pariter modum fiunt Ganglia, Meliceriðes, Steatomata, Atheromata, Sarcoses, Cancri, aliiq; id genus tumores; quos experimur sæpius in corporibus nostris quasi propria anima vegetativa nutriri & crescere; dum interea genuinæ partes extenuantur & marcescunt. Idq; ideo forsan, quia tumores isti primordia sua ex depravato succo nutritio adepti, ac proinde virtute quadam seminali obscure impraegnati, ad formationem quandam, licet rudem ac imperfectam, sponte tendunt, nutrimentumq; omne deinceps ad se arripiunt, reliquumq; corpus nutritio succo (ceu genio suo) defraudant; unde *Phagedænis*, *Lupisq;* inditum nomen. Adeo (ait *Arist. de Gener.*

Animal.

Animal. lib.3. cap. 11.) animæ plena ſunt omnia. Poſteriori autem modo augetur magnitudo vel â Flatu; ut in Tympaniti & πνευματοκήλη, ſeu hernia ventoſa: vel ab Aquoſo humore, ut in Aſcite, & ὑδροκήλη, ſeu hernia aquoſa: vel â decubitu unius partis in alteram, ut in Enterocele, ubi tumor in ſcroto excitatur ex prolapſu inteſtinorum. Et huc pertinent omnes omnino Tumores, de quorum cauſſis & generatione ſupra egimus. E contra *Imminuitur* magnitudo, ob plaſticæ virtutis debilitatem, & ad alendum neceſſariæ materiæ inopiam; ut in diuturna inedia morbiſq; corpus exſiccantibus videre eſt, ſicut & in venarum lactearum, ductuum chyliferorum, Glandium nutricium, Nervorum, aliarumq; viarum per quas ſuccus nutritius partibus advehi debebat, obſtructionibus ſæpius contingit. Deinde, ob loci anguſtiam, in quo pars augeri debet; quomodo (ut ille Chæreas apud *Terent*. in *Eunucho*) virgines, tametſi bonæ ſunt naturæ, matres reddunt curatura junceas, dum non ſolum cibum deducunt, ſed & vincto pectore graciles efficere ſtudent. Et tandem ſectione, uſtione, putredine, eroſione, refrigeratione.

44. *Numeri* morbus ſimiliter tum in Exuperantia, tum in Defectu conſiſtit. *Exuperantia* quidem eſt vel rei Naturalis, ut ſexti digiti, tertii teſticuli, duplicis dentium ordinis, &c. quorum omnium cauſſa ad materiæ ſeminalis redundantiam, unà cum plaſticæ virtutis robore aut errore, referenda videtur; idq; utrum redundans pars ab ipſo partu adſit, an vero poſtea alicubi ſuccreſcat: vel rei Præternaturalis, cujuſmodi ſunt verrucæ, calli, calculi, vermes,

mes, & ſimilia, quæ ex vitioſæ materiæ copia, nunc in cutim impacta, nunc lapideſcente, aliàs ad animationem ſponte tendente, ortum habent. *Defectus* autem eſt ſolius rei Naturalis, quæ vel ab ortu deeſt, ut quum quis mancus naſcitur, quod accidit ob defectum materiæ ſpermaticæ ad partis generationem neceſſariæ, vel ob plaſticæ virtutis errorem, vel etiam utramq; ob cauſſam: vel poſt ortum detrahitur, idq; vel ſectione, vel uſtione, vel eroſione (ſicut interdum ob humores acres & erodentes, morbo gallico infectis gurguleo decidit,) vel putredine, vel refrigeratione extrema, qua extincto calore â corde influente pars emoritur, & poſtea vel ſponte decidit, vel arte eximenda eſt. Ubi adnotandum, quòd quum pars quædam ab inſtrumento penitus eximitur, ſolius Numeri morbus oriatur, qui in inſtrumenti reſiduo dicitur ineſſe; execto ex. gr. digito, numeri morbus reſidet in manu: at dum non prorſum & radicitus, ſed veluti ex dimidio tantum pars reſecatur; tum numeri, tum magnitudinis morbus exiſtat, idemq; effectus ſub utroq; genere comprehendatur.

45. Poſtremò, *Solutæ Unitatis* cauſſæ licet quamplurimæ ſint, generatim tamen omnes ad quinq; claſſes revocari poſſunt: vel enim ſecant, vel erodunt, vel contundunt, vel tendunt & rumpunt, vel adurunt. Atq; hæ quidem omnium morborum Organicorum cauſſæ reputentur. Quas ideo curſim ac leviter pertranſivimus, quoniam plenior dilucidiorq; earum contemplatio opportunius petenda videtur ex adhuc reſtante altera Pathologiæ parte; quæ *Symptomatis* nempe, ipſorumq; *Cauſſis* particularibus

cularibus debetur, quamq; nos propediem (si modo nobis vitæ atq; otii tantum fecerit Deus, quæq; in Exercitationibus hisce conscripsimus Emunctioribus non displicuerint) ad Harvæanam Circulationem, atq; alia Neotericorum inventa anatomica accuratius accommodatam, in lucem emissuros, sanctè spondemus.

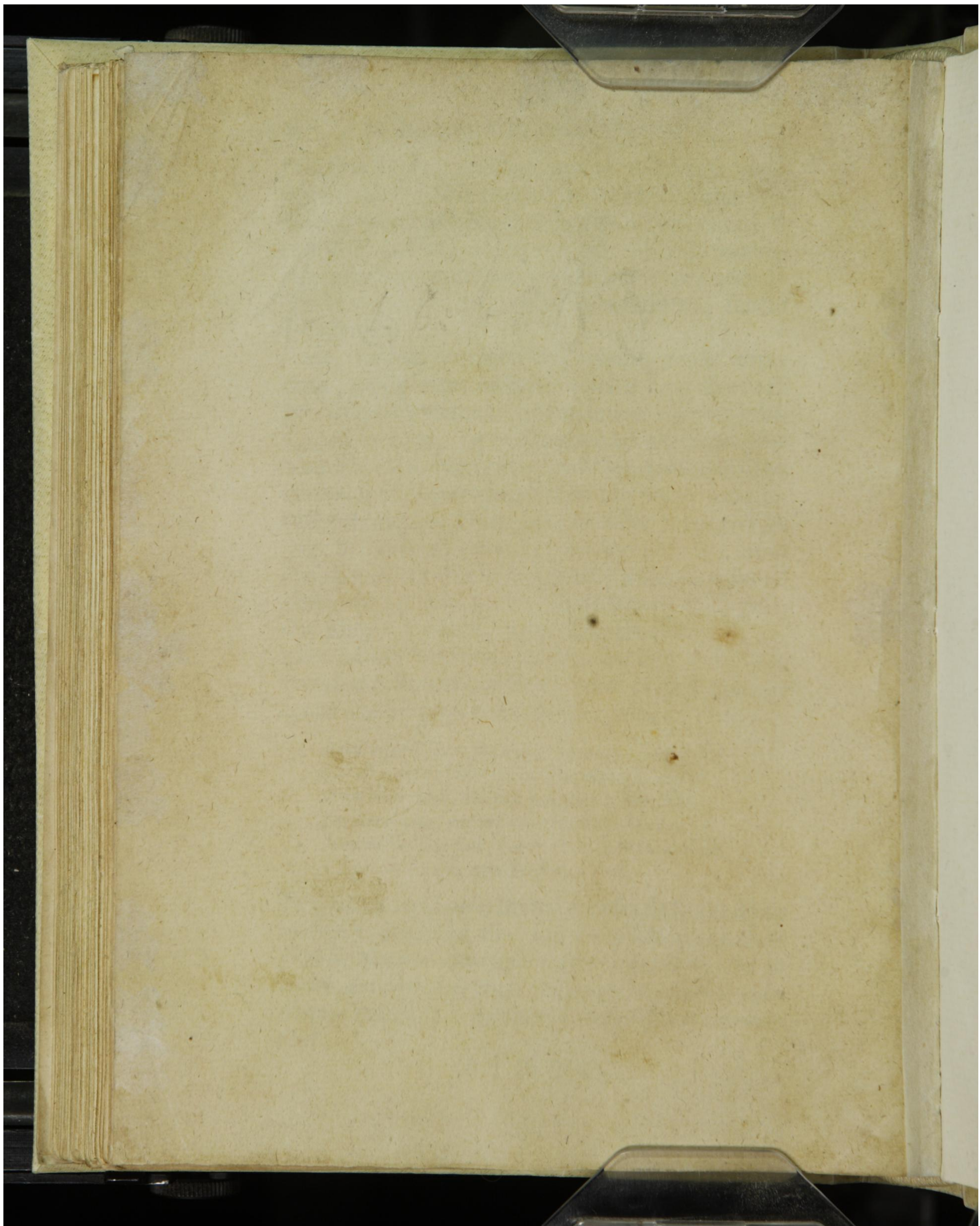
46. Interim levidensi huic, quamq; eruditi inspiciant oculi prorsus indignæ opellæ heic finem & periodum imponimus: perhumaniter exorato prius *Lectore* candido, ne credat nos hæc aut inanis gloriolæ studio, aut tam perficiundi spe, quàm desiderio excitandi doctiorum ingenia ad ulteriorem veri investigationem in *Nosologia* (quæ adhuc manca videatur, & duntaxat inchoata) literis mandasse; neve Philosopho existimet indignum, nonnunquam ad obscurum rationis & conjecturæ lumen confugere, ubi quæ scrutatum it, adeo abstrusa fuerint & naturæ arcanis involuta, ut nec sensuum fide, nec munitione demonstrationum liceat aliquid certi de eorum caussis proximis stabilire. Nam,

Multa tegit sacro involucro Natura; neq; ullis
Fas est scire quidem mortalibus omnia: multa
Admirare modo, nec non venerare; neq; illa
Inquires, quæ sunt arcanis proxima; namq;
In manibus quæ sunt, hæc nos vix scire putandum.
Est procul a nobis adeo præsentia veri.

Et ipsemet *Aristoteles* librum scripsit, de Mirabilibus auditis: atq; alibi ait; *non solum illis agendæ sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet; sed iis etiam, qui superficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam isti: habitum namq; nostrum exercuerunt.*

FINIS.

209

005644108

